

**IZVEŠTAJ VIŠE KOMANDE 65 ZA NAROČITU UPOTREBU
OD 18. AVGUSTA 1941. KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA
NA JUGOISTOKU O AKCIJAMA PARTIZANA I SOPSTVENIM
DEJSTVIMA NA TERITORIJI SRBIJE¹**

Telegram²

Komandantu oružanih snaga

Prilog 61

na Jugoistoku (K-di 12. A) Ic

ŠALJE: VIŠA KOMANDA LXV

Dnevni operativni izveštaj od 18. avgusta 1941.

- 1.) 704. pd: 5 jagd-komandi³ iz I /724. pp opkolilo je jednu bandu jačine od 100 ljudi na planini Gradina, 11 km ju-goistočno od *Užica*. 38 mrtvih bandita, 14 zgrada srušeno. Sopstveni gubici: jedan dobrovoljac Srbin mrtav. Ratni plen: 31 mitraljez, 18 pušaka, 10 ručnih bombi, 1 pištolj, municija, 9 šatora, 1 logorska biblioteka, lične isprave sa fotografijama i željezničkim kartama.⁴
- 2.) *Železnička pruga Užice — Čačak zaprečena* neeksplozivnom bombom kod Rasna, 4 km juž. od Požege. Svi telefonsko-telegrafski vodovi presečeni. Upućena jagd-k-da iz Užica.
- 3.) Na kamion s vojnom poštom otvorena vatra 7 km juž. od *Lešnice*. Prateće odeljenje *zarobilo dvojicu*, nema nikakvih sopstvenih gubitaka.
- 4.) Zelezničku stanicu Dublje, 10 km zap. od Šapca, razorili komunisti. Jagd-k-de iz 7. i 8 /750. pp. stupile u dejstvo.

¹ Snimak telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 246, s. 1(1920).

² Iz zaglavlja telegrama objavljeni su samo najhitniji podaci. Na njemu se nalazi i utisnut pečat primaoca ovog telegrama, komandanta Srbije, ali nečitljiv.

³ Reč je o potemim odeljenjima (vidi dok. br. 108 i 109).

⁴ Ova borba je vođena na Drežničkoj gradini (kod Užica). Nemačka poterna odeljenja su opkolila i napala 1. užičku četu Užičkog NOP odreda. Posle sedmočasovne borbe četa je uspela da se probije, uz gubitke od 5 mrtvih i 4 ranjena. Za odmazdu, Nemci su spalili 40 kuća i pored puta Požega — Užice obesili 43 seljaka (Zbornik, tom I, knj. 1, dok. br. 16, knj. 2, dok. br. 11 i 25; AVII, a. NOP, reg. br. 1—12, k. 1641, reg. br. 4-[^]f, k. 11983, iNda, reg. br. 62/1, k. 26., reg. br. 29/4, k. 28, reg. br. 38/1, k. 51).

Komunisti otvorili vatru 200 m juž. od Dublja.⁵ Sopstveni gubici 1 mrtav i 1 ranjen.

Ustanici se povukli u pravcu Lipolista. 8 /750. pp preduzela gonjenje i čisti Lipolist.

5.) 3 1724. pp prebačena iz *Lajkovca u Mionicu*.

1.) 717. pd: bivši srpski žandarm bacio 18. 8. 41. eksplozivno punjenje na put 5 km severoistočno od Raške. Jagd-k-da iz II /737. pp spalila kuću počiniooca dela. Za počiniocem se traga.

2.) Na osnovu iskaza jednog zarobljenog bandita, jagd-k-da iz I /749. pp u noći 19. 8. stupila u dejstvo na koti 875, 14 km zap. od Čačka, protiv bande za koju se naslućivalo da se tamo nalazi. Rezultat još nije dobijen.

718. pd:

1.) Jagd-k-de iz I /738. pp na prostoriji Prijedor, Sokolac i Vlasenica bez dodira s neprijateljem.⁶

2.) Jagd-k-de iz 11/750 pp u dejstvu od Šapca u jugozap. pravcu. *Akcija* još u *toku*.

714. pd:

1.) 18. 8. 41. jagd-k-da iz 11/721. pp spalila u s. Gložane, 2 km istočno od *Lapova*, jednu *seljačku kuću* u kojoj je pronađena municija. Ukućani streljani.

2.) 9 /721. pp u patroliranju sev. od *Kikinde*,⁷ jedan *bandii* streljan, a jedan bandit teško ranjen.

Viša komanda LXV

Ia

⁵ Na ovom terenu je dejstvovao Posavski odred (vidi »Centralna Srbija«, str. 96—9(7)).

⁶ U izveštaju komandantu oružanih snaga na Jugoistoku od 18. avgusta 1941. piše: »U Hrvatskoj, ikod Sokodca, sev. ist.od Sarajeva, otvorena je vatra na nemačke vojnike. 15 km istočno od Sarajeva spaljen most. Nemačke jedinice su sprovele akciju čišćenja (AVII, NAV-T-312, r. 425, s. 8003075).

⁷ U pitanju je hapšenje pripadnika NOP-a u s. Mokrinu (vidi Zbornik, tom I, knj. 1, dok. br. 206).

¹ Paraf nečitak.

PREGLED DISLOKACIJE OKUPACIONIH VOJNIH USTANOVA, KOMANDI, ŠTABOVA I JEDINICA NA TERITORIJI SRBIJE, BANATA, HRVATSKE I BOSNE 19. AVGUSTA 1941. GODINE¹

Poverljivo

KOMANDANT SRBIJE

Komandni štab, odelj. Ia
Pov. br. 395/41.

Beograd, 19. avgust 1941.

Veza: K-t oružanih snaga na Jugoistoku
(K-da 12. armije), odelj. Ic/AO
od 21.7. 41, tačka I²

Predmet: Vojna nadležstva

Spisak vojnih nadležstava na području komandanta Srbije

Beograd:

Radni štab Fendrih [Fändrich]
Armijsko skladište odeće 516
Armijsko otpremalište pošte 560
Armijska veterinarska bolnica 573
Armijski veterinarski park 691
Art. štab za prikupljanje trofejnog materijala 2
Ispostava Uprave za vojni transport Jugoistok
Oficir pri organima železnice u Beogradu
Bakteriološka opitna stanica
245. građevinski bataljon (Štab)
Kolona 245. građev. delimično mot. bataljona
1. četa 245. građevinskog bataljona
2. četa „ » tt
3. četa „ „ „
4. četa „ „ „
3

Armijsko skladište pogonskog goriva
4

Nemački crveni krst

¹ Snimak dokumenta (pisanog ina mašini) u AVII, NAV-T-S01, r. 246, s. 12144. Dokument, u kojem su izvršene mnoge ispravke, nije potpisan.

² Taj dokumenat redakcija nije pronašla.

³, ¹⁰ i ¹⁴ Izostavljeno, jer je u dokumentu precrtano.

Devizni inspektorat
Načelnik službe dotura 714. pd
Direkcija za eksploataciju železnica br. 1
Železnički oklopni voz br. 25
5

Kolona trofejnog železničko-pionirskog materijala pri Višem štabu vojnotehničkog snabdevanja br. 5
Železnički inž. izviđački štab pri Višem štabu vojnotehničkog snabdevanja br. 5
Železnički sanitetski voz OKH
Direkcija za eksploataciju železnica
Vojna direkcija na železnici
Vojna uprava za eksploataciju železnica III
1. četa 501. bataljona vojne žandarmerije (mot.)
Odeljenje vojne žandarmerije Feldkomandanture 599
Odeljenje vojne žandarmerije Krajskomandanture 834
Feldkomandantura 599 (komanda mesta)
Vojna blagajna (poručnik finansijske službe Heiterhof [Hölterhoff])
Komanda veze 32
Uprava vojne pošte 512
Odeljenje pionira za utvrđivanje grupe II/30
3. četa 18. bataljona vojnotehn. snabdevanja
Uputna frontovska stanica 87
Oficir za pogrebe i vojničke grobove, Štab 32
Tajna vojna policija, grupa 20
Sud pri komandantu Srbije
Tajna državna policija [Gestapo]
Lučka komanda
Uprava za vojni smeštaj
H. K. P.⁶ 533
Remontno odeljenje H. K. P. 533
Vojni arhiv (O. R. R7 fon Ragenauer)
Uprava za nabavku vojne opreme, ogranak Centralne uprave
Glavna intendantska uprava
Centralna vojna biblioteka, pukovnik Lukeš [Lukesch]
Stanica za snabdevanje Beograd (poručnik finansijske službe Šindler [Schindler])
Centralna vojna praonica
Načelnik veze k-ta Srbije (pukovnik Vurster [Wurster])
Viša komanda XLV [za specijalnu namenu]
734. pp
I bataljon 734. pp, štab

⁶ Heereskraftfahrpaik i(auto-park)

⁷ Oberregierungsrat (viši državni savetnik)

II bataljon 734. pp, štab
 III bataljon 734. pp, „
 1. četa 734. pp
 2. četa -"-
 3. četa -"-
 4. četa -"-
 9. četa -"-
 10. četa -"-
 11. četa -"-
 12. četa -"-
 Komandant za ratne zarobljenike područja E, general-major
 Janus
 Mali transportni auto-vod 878
 Bolnički auto-vod 629
 Stanica za prikupljanje ranjenika
 Ratni sud pri Feldkomandanturi
 Vojno-geografska služba, Radni štab kapetana dr Germana
 [Germann]
 Štab 562. landesšicen-bataljona 1, 2, 3, 4. četa 562. landesšicen-
 bataljona
 Vojnogeografski institut
 R. L. M.⁸ — Štab majora Hajzea [Heise]
 Komandant Srbije
 Štab za snabdevanje automobil, gumama
 I bat. 521. armijskog puka veze
 11. bat. 521.
 3. četa 521. » »
 4. četa 521. » II
 Četa za eksploataciju sredstava veze »S«
 Viši štab vojnotehničkog snabdevanja 5
 Ispostava Odeljenja za propagandu OKW — Beograd
 Organizacija Tot
 Vojna bolnica . . » 921/922 Beograd
 Odeljenje za pasoše Jugoistok II
 Transportna kolona za konje 1) 533 (mot.)
 2) 563
 Pionirsko odeljenje za utvrđivanje odseka 11/30
 Štab 666. pionirskog bataljona
 Pionirsko izviđačko odeljenje
 Štab 64. rez. policijskog bataljona
 12. tenkovska četa za specijalnu namenu

⁹ Reichsluftministerium (Ministarstvo za vazdušni saobraćaj)

1. četa 64. rez. pol. bataljona
 2 " " "
 3 „I II „
 Ajnzac-komanda policije bezbednosti, Beograd
 Propagandno odeljenje »S« — kapetan dr Lipert
 Operativna komanda Rozenberg
 Načelnik saniteta pri komandantu Srbije
 Služba bezbednosti, Ajnzac-komanda dr Fuksa [Fuchs]
 Oficir vojne žandarmerije u štabu kapetan Šraj [Schrei]
 Štab za transport, Beograd
 Štab za vezu vojnog transporta I
 Štab za vezu Jug
 Stanica za izdavanje hrane I
 Štab za prikupljanje hrane II
 Štab za snabdevanje II
 Flotila za zaštitu reka — Srbija
 SS-jedinice
 Centralna vojna uprava za snabdevanje — odeljenje za smeštaj
 Centralna vojna uprava za snabdevanje i— odeljenje za odeću
 i opremu
 Odeljenje za vojnu propagandu OKW/W.Pr.
 Vojna patrolna služba — Ispostava Beograd
 Uprava za vojni transport Jugoistok
 Komanda Abvera
 Isledni vojni zatvor
 Vojna telefonska centrala

Područje Zemuna:

Ortskomandantura, Krajskomandantura 838
 Vazduhoplovno-tehnički štab 10
 Vojna uprava za eksploataciju železnica III
 (nemačka kontrola stanice Zemun)
 Sanitetski park 103
 II bataljon za praćenje transporta — puk za specijalnu
 namenu, Beč

¹⁰
 3. četa 592. landesšicen-bataljona
 Armijska veterinarska bolnica 573-bolnički vod II

*Glavni opunomoćenik za privredu u Srbiji s potčinjenim nad-
 leštivima*

Vojnoprivredni štab Jugoistok
Centar veze načelnika za vazduhoplovno-tehničko snabdevanje
Komandantura avio-baze s potčinjenim nadleštivima:
Aerodromska četa
Centar veze

Landesšicen-vod 111/XVII
Transportna kolona 11/VII
Škola za slepo letenje
Srednja kolona za transport pogonskog goriva 3/VI

Valjevo:

Štab 704. pd
Četa veze 704. pd
Intendantska uprava 704. pd
Veterinarska četa 704. pd
Vojna bolnica 704. pd
Štab načelnika transporta 709"
1. transportna kolona s konjskom vučom 709²
2. " " M " " "
Mala auto-kolona 704. pd
Mesarska četa 709³
Pekarska četa 709^u
Uprava vojne pošte 709⁵
Štab III bataljona 724. puka
9. četa 724. pp
11. četa " "
12. četa " "
Štab 654. artiljerijskog diviziona
2. baterija 654. " " "
3. " 654
Komanda mesta Valjevo
2. četa III bataljona 724. pp

Užice:

Štab 724. pp
Štab I bataljona 724. pp
1. četa 724. pp
2. četa " "
3. četa " "
1. baterija 654. artiljerijskog diviziona
Štab 592. landesšicen-bataljona za specijalnu namenu
2. četa 592. landesšicen-bataljona za specijalnu namenu
4. četa 592. landesšicen-bataljona za specijalnu namenu
Uprava za vojni smeštaj Užice
Uprava vojne pošte 709/620 b/ogranak/
Vojna uprava za eksploataciju železnica 3
Komanda mesta
Feldkomandantura 816 sa:
Vojnoupravnom grupom,
Vojnom žandarmerijom,

", " i¹⁵ Verovatno greška. Treba 704.

Tajnom vojnom policijom i
Sreskim carinskim komesarom G.

Još u mestu Užice:

Komanda veze 37 (telefonska četa »S«)
Nadleštvo službe bezbednosti

Višegrad:

Štab II bataljona 724. pp
6. četa 724 pp
8. četa 724 pp
Komanda mesta

Priboj:

7. četa 724. pp
Komanda mesta

Prijepolje:

5. četa 724. pp
Komanda mesta

Požega:

4. četa 724. pp
Komanda mesta
Štab vojnotehničkog snabdevanja 26
(skladište trofejnog materijala)

Krupanj:

10. četa 724. pp
Komanda mesta

Koviljača:

Pionirska četa 704. pd
Komanda mesta

Šabac:

Krajskomandan tura 847
1. četa 592. landesšicen-bataljona

Štab vojnotehničkog snabdevanja za specijalnu namenu 41
Vojna telefonska centrala

Petrovgrad:

Štab 721. pp
I bataljon 721. pp
Krajskomandantura
Vojno železnička četa
Nemačka služba na žel. stanici Petrovgrad
Komanda mesta

Ajnzac — komanda policije bezbednosti i službe bezbednosti
Sreski carinski komesarijat Petrovgrad
2. vod 3. čete 18. bataljona vojnoteh. snabdevanja

V. Kikinda:

III bataljon 721. pp
Komanda mesta Kikinda
Komanda mesta Coca¹⁷

Vršac:

II bataljon 721. pp
Stanična komandantura Vršac
Komanda mesta

Pančevo:

Feldkomandantura 610
6. četa 592. landesšicen-bataljona
Transportna kolona s konjskom vučom 1/714. pd
Uprava za eksploataciju železnica 4
Komanda mesta

Požarevac:

II bataljon 741. pp
Pionirska četa 714. pd
Veterinarska četa 714. pd
Mesna pekara
Stanica za prikupljanje trofejnog materijala
Komanda mesta

Palanka:

Artiljerijski divizion 661
Komanda mesta

V. Plana:

Intendantska uprava 714. pd
Mesarski poluvod 714. pd
Komanda mesta

Mladenovac:

2. transportna kolona s konjskom vučom 714. pd
Meda auto-kolona 714. pd
Uprava vojne pošte 714. pd
Komanda mesta
Stanica za prikupljanje trofejnog materijala
Načelnik divizijskog dotura

266 ¹⁷ Misli se na čoku.

Čuprija:

Štab 741. pp
I bataljon 741. pp
Vojna bolnica 714. pd
Uprava vojne pošte 714. pd (ogranak)
Stanica za izdavanje hrane 714. pd
Komanda mesta

Paraćin:

3. četa 741. pp
Skladište trofejnog materijala
Komanda mesta

*Jagodina:*TM

1. vod 2. čete 741. pp
Komanda mesta

Zaječar:

III bataljon 741. pp
3. četa 920. landesšicen-bataljona
Krajskomandantura 857
Uprava za eksploataciju železnica 10
Uprava za eksploataciju železnica 10 B.M. 196
Komanda pekarske čete
Priključna stanica telefonske čete 8
Komanda mesta

Tekija:

12. četa 741. pp (rezervna)

Bor:

Komanda mesta
1 vod 3. čete 920. landesšicen-bataljona

Negotin:

1 vod 3. čete 920. landesšicen-bataljona

Kragujevac

Pekarska polučeta 714. pd
Kj-ajskomandantura
Komanda mesta
III bataljon 749. pp (štab, 9—12. čete)
Auto-park 533
18. bataljon vojnotehn. snabdevanja — 1. četa
Operativna grupa tenkovske čete pri Višoj komandi LXV
Meteorološka stanica aerodroma Zagreb
Mesna telefonska centrala

" Sada: Svetozarevo.

Odeljenje za ometanje veza
Tajna vojna policija, grupa 20, komesarijat Kragujevac
Opunomoćenik Uprave za naoružanje OKH pri državnom za
vodu u Kragujevcu

Topola:

Štab 714. pd
Komanda mesta
Četa veze 714. pd
714. pd

Niš:

Štab i vod veze 670. art. divizion
1. baterija 670. art. divizion

2 *ti* »
3

Štab načelnika za dotur 717. pd
Transportna kolona s konjskom vučom 1/717
2/717

Mala auto-kolona 717. pd
Pionirska četa 717. pd
Četa veze 717. pd
Mesarska polučeta 717. pd
Pekarska ” ”
Veterinarska četa 717. pd
Intendantska uprava 717. pd sa blagajnom i kantinom
Uprava vojne pošte 717. pd
5. četa 521. puka veze
2. četa 18. bataljona vojnotehn. snabdevanja
Oficir pri organima železnica na stanici 211
Uprava za eksploataciju železnica 10
Auto-park 533/Niš
Uprava za vojni smeštaj
Vojna bolnica Niš

Kraljevo:

Štab 749. pp
717. izviđački bataljon (od 11. 8. 41.)
Vazduhoplovnotehnički štab 10
Uprava za eksploataciju železnica 3
18. bataljon vojnotehničkog snabdevanja
Kolona za izvlačenje onesposobljenih vozila 333
Vojna železnička radionica
Uprava vojnih pošta Kraljevo
Odeljenje za ometanje veza 4. čete 521. puka veze
Komanda mesta Kraljevo

Cačak:

I bataljon 749. pp (štab, 1—4 čete)
18. bataljon vojnotehn. snabdevanja
Komanda mesta Cačak
Štab vojnotehničkog snabdevanja 5 (ogranak)

Kruševac:

II bataljon 749. pp (štab, 5—8 četa)
5. četa 920. landesšicen-bataljona
Odeljenje za izvlačenje onesposobljenih vozila I i II OKW
Komanda mesta Kruševac

Prokuplje:

Štab I. bataljona 737. pp, 1—4 čete

Mitrovica:

Štab 737. pp
Štab III bataljona 737. pp, 9—12 četa
Vojna bolnica 717. divizije
Štab 750. pp
II bataljon 750. pp
Krajskomandantura 861
Divizijska telefonska centrala Zvečan
5. četa 592. landesšicen-bataljona
Odeljenje za ometanje veza 4. čete 521. arm. puka veze
Mesna telefonska stanica
Radio-odeljenje bataljona veze 717. pd
Intendantska uprava 717. pd
(stanica za izdavanje hrane, Mitrovica)
Tajna vojna policija, grupa 20 (Komesarijat Mitrovica)
Uprava za eksploataciju železnica B
Sreski carinski komesarijat Mitrovica, pored ispostava

Novi Pazar:

Štab II bataljona 737. pp, 5. i 6. četa

Raška:

7. i 8. četa 737. pp

Banja Luka:

Štab 718. pd
I bataljon 738. pp
Četa veze 718. pd
Veterinarska četa 718. pd
Stanica za izdavanje hrane
9. bataljon vojnotehn. snabdevanja
Štab vojnotehničkog snabdevanja 41
Transportna auto-kolona 9. bataljona vojnotehn. snabdevanja

Sarajevo:

Štab 738. pp

II bataljon 738. pp

Štab 668. art. divizionu

1. četa 668. „ „

2. četa 668. „ „

3. četa 668. „ „

Stanica za izdavanje hrane

Radionice vojne odeće

Tuzla:

III bataljon 738. pp

Brod:

I bataljon 750. pp

Vojna bolnica 718. pd

Pionirska četa 718. pd

Mala auto-kolona 718. pd

Intendantska uprava 718. pd

Vrnjačka Banja:

Štab vojnotehn. snabdevanja 26 sa auto-kolonom 1

18. bataljon vojnotehn. snabdevanja

Jemniteka Stena

Skladište benzina (stražu čuva 4. četa 724. pp)

Loznica:

Jedna četa 724. pp

Milanovac:

1 vod 6. čete 920. landesšicen-bataljona

Arandelovac:

1 vod 6. čete 920. landesšicen-bataljona

Lazarevac:

1 vod 6. čete 920. landesšicen-bataljona

Rudnik:

1 vod 6. čete 920. landesšicen-bataljona

Zagreb:

Nemački general u Zagrebu

Načelnik veze

Oficir za vezu načelnika transporta

Intendant kod nem. generala u Zagrebu

266

" Verovatno Jemnička St. (kod Užičke Požege).

Feldkomandantura 725, Zagreb

Odeljenje za pasoše, Jugoistok II

Stražarski bataljon u Zagrebu III/750. pp

Nemački vojnoprivredni štab, Zagreb

Oficir za žel. stanicu 248

Vojna uprava za eksploataciju železnica III,

Ispostava 5

H.K.P. XVIII korpusa, Ispostava Zagreb

Stanica za izdavanje hrane 718. pd, Zagreb

Štab vojnotehn. snabdevanja za specijalnu namenu 41,

Ispostava Zagreb

I. četa 9. bataljona vojnotehn. snabdevanja

Uprava vojne pošte 530

Komanda aerodromskog područja 6/XVII, Zagreb

Komandantura avio-baze E 24/VI, Zagreb

Škola za pilote A/B, Zagreb

Vazduhoplovni poligon Zagreb

Vazduhoplovna građevinska uprava Zagreb

Vazduhoplovnotehnički štab 9

Za komandanta Srbije²⁰
načelnik štaba
generalštab, potpukovnik

BR. 117

IZVEŠTAJ OPERATIVNOG ODELJENJA KOMANDANTA SRBIJE OD 21. AVGUSTA 1941. O AKCIJAMA PARTIZANA I PROTIVDEJSTVIMA NA TERITORIJI SRBIJE¹

KOMANDANT SRBIJE

Komandni štab/odelj. Ia

br. 405/41. pov.

Prilog 75

Beograd, 21. avgust 1941.

Redovni izveštaj za 21. 8. 1941.

1. Opšti utisak:

Delatnost neprijateljskih bandi u odnosu na prvo tromesečje nije ništa manja. Naročito su se povećali teroristički akti

²⁰ U dokumentu je potpis precrtan.

¹ Snimak dokumenta (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 246, s. 1155-7

protiv nemačkog Vermahta i protiv stanovništva. Bande očigledno deluju po jedinstvenim principima, npr. prepadi na opštinske zgrade, predsednike opština, železničke stanice i dr. Plansko obustavljanje rada industrijskih preduzeća kod Krupnja i Loznice (72 km severozapadno od Valjeva). Postoji mogućnost da četničke pristalice pridju komunistima, i obrnuto.

Seosko stanovništvo zastrašeno je stalnim terorističkim aktima.

Oblast glavnih nemira: Oblast je obuhvaćena linijom Morava do Čuprije — čačak — Užice — Drina — Sava do ušća Drine — Dunav.

Zaštita: Arandelovac (10 km severozapadno od Topole), Obrenovac (26 km jugozapadno od Beograda); zapadno od Šapca.

2. Važnije pojedinosti:²

- | | |
|---|----|
| a) Prepadi na železnice | 22 |
| Prepadi na žandarmerijske stanice | 10 |
| Prepadi na opštine | 43 |
| Diverzije na železnicama | 6 |
| Prepadi na motorna vozila Vermahta | 5 |
| Diverzije na telefonsko-telegrafskim linijama | 8 |
| Napadi na rudnike i fabrike | 5 |
- b) 13. 8. pušten na slobodu podoficir koji je 9. 8. u predelu južno od Topole bio uhvaćen od bandi i odveden.
- c) Jagd-komanda iz 704. div. oslobodila je 16. 8. kod Mionice (15 km jugozapadno od Lajkovca) 3 nemačka nestala vojnika.
- d) Zbog prepada na putnički automobil iz 3. čete 64. rez. policijskog bataljona 14. 8. 41. kod Skele (32 km jugozapadno od Beograda) spaljena je 16. 8. Skela i ubijeno 50 komunista (delom obešeni) i 15 seoskih stanovnika.³

² Detaljnije o tim akcijama vidi dok. br. 103, 106, 109, lili i 115.

³ Akciju su izveli delovi Kosmajskog NOP odreda (Zbornik, tom I, knj. 1, dok. br. 128, 130 i 134, knj. 2, dok. br. 114; AVII, Nda, reg. br. 62/1, k. 26).

U izveštaju k-ta (Srbije od 15. avgusta 1941. komandantu oružanih snaga na Jugoistoku o ovom periodu piše: »14. 8. 41. u 16,50 časova na putnički automobil 3. čete 64. rez. pol. bat. (u automobilu poručnik Erman i 3 narednika) kod Skele, na putu za Šabac, komunisti su otvorili vatru iz mitraljeza. Patrola je naišla jia ovaj izgoreli automobil. Iz Beograda je upućena četa ovog policijskog bataljona. Leševi poručnika Ermana i 1 narednika izvučeni su iz Save. 2 narednika su nestala 15. 8. 41. Skela je spaljena i u njoj obešeno 50 komunista iz Beograda« (AVII, NAV-T-312, r. 452/8037123).

- e) 17. 8. 41. u Beogradu obešeno 5 komunista.⁴ Osim toga, došlo je do većih akcija, naročito 14. i 16. u predelu Čačka, 12, 13, 19. i 20. u predelu Obrenovca; 16. i 17. zapadno od Šapca i jedna naročito uspešna velika akcija 19. 8. u rejonu jugoistočno od Užica.⁵ *Gubici Vermahta:* 22 mrtva (1 oficir), 24 ranjena (2 oficira) i 2 nestala.

3. Procena situacije:

Dejstvo jagd-komandi i puno angažovanje ostalih trupnih jedinica u sadejstvu s pojačanom žandarmerijom nije do sada donelo očekivano rasterećenje usled oskudice u tenkovima i oklopnim izviđačkim kolima.

Na albanskoj teritoriji⁶ do sada mirno.

Bande se pojačavaju prisilnom mobilizacijom stanovništva na prostoriji zapadno od Šapca.

4. Mere koje se nameravaju preduzeti:

I nadalje angažovanje jagd-komandi u najvećem stepenu, čije dejstvo obećava veći uspeh ako bi se savladala obuka u ovom izrazito gerilskom ratovanju.

Pored toga, u pripremi su velike akcije većeg broja bataljona.

Ušled potpuno nedovoljne jačine landesšicen-bataljona, morali su biti privučeni jaki delovi borbenih trupa radi stražarske službe i obezbeđenja.

Dejstvo jednog aviona imalo je u jednom slučaju dobar uspeh. Zbog toga se obnavlja predlog da se borbeni avioni stavljaju na raspolaganje za upotrebu.

Moli se ubrzano dodeljivanje tenkova koji su posebno potrebni.

Ostaje u važnosti ranije podneti predlog za dodeljivanje jedne divizije, pošto su za rat značajni industrijski objekti, između ostalih Bor i Krupanj, sasvim nedovoljno obezbeđeni.

F.d.R.d.A.
kapetan

Za komandanta Srbije
načelnik štaba
pot. Grafenhorst
generalštabni potpukovnik

⁴ Ovi pripadnici NOP-a su obešeni o električne stubove u centru grada (na Terazijama), za odmazdu zbog napada građana na nemačke vojnike i zbog sabotaža (vidi Zbornik, tom I, knj. 1, dok. br. 1311, knj. 2, dok. br. 115; »Beograd«, n.d., str. 140—141).

⁵ Vidi dok. br. IH5.

⁶ Misli se na teritoriju Kosova.

BR. 118

DNEVNI IZVEŠTAJ OBAVEŠTAJNOG ODELJENJA KOMANDANTA ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU OD 23. AVGUSTA 1941. VRHOVNOJ KOMANDI VERMAHTA O AKCIJAMA PARTIZANA I PROTIVDEJSTVIMA NA TERITORIJI SRBIJE¹

Poverljivo

KOMANDA 12. ARMIJE
Prim.: 24. avg. 1941/11,45
Ia, br. 1892/41. pov.²

Poverljivo

Prepis

KR — Radiogram

Upućeno:

0.K.W./W.F.St., Odelj. teritorijalne odbrane
Na znanje O.K.H. (Gen. St. d. H.), oper. odelj.

Dnevni izveštaj 23. 8. 1941?

- 1.) 20. 8. Odbijen prepad bande (40 ljudi) na žandarmerijsku stanicu Babajić⁴ (25 km jugoistočno od Valjeva).
20. 8. Severozapadno od Zemuna uništeni uređaji visokog napona i izolatori.
21. 8. Prepad bandi na pomoćni voz u Dudovici (25 km jugoistočno od Lajkovca).
21. 8. Banda porušila železničku prugu Kraljevo — Cačak na više mesta.⁵ Telefonski vodovi presečeni.

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-312, r. 425, s. 800007.1.

² Štambilj primaoca

³ Kao dopunu ovom izveštaju vidi jutarnji izveštaj komandanta oružanih snaga na Jugoistoku od 23. avgusta 1941 (Zbornik, tom I, knj. 1, dok. br. 136). Opširnije za protekli period vidi dnevne izveštaje komandanta oružanih snaga na Jugoistoku od 10, 14, 16. i 17. avgusta 1941 (tom I, knj. 1, dok. br. 126, 127, 129 i 1130); dnevne izveštaje komandanta ISrbije Old (15, 17. i 119. avgusta 1941 (tom I, knj. II, (dok. br. 128 i 131 i 132). O dejstvima 704. i 717. pd na teritoriji Srbije vidi u izveštaju Više komande 65 od 23. avgusta 1941 (AVII, NAV-T-312, r. 452, s. 8037479).

⁴ Napad su izvršili delovi 1. šumadijskog NOP odreda {»Hronologija«, istr. 89; AVII, Nda, reg. br. 40/1, k. 5,1).

⁵ Pruga je porušena na tri mesta: kod Samaile, Slatine i Zablača (AVII, NAV-T-312, r. 452, s. 803.7479). Diverziju su izveli delovi čačanskog NOP odreda (Zbornik, tom I, knj. 2, dok. br. 12).

22. 8. Pruga na železničkom mostu južno od Kraljeva prekinuta. Oправка će trajati 24 sata.
22. 8. Uveče odbijen pokušaj napada bandita na skladište trofejne opreme Petrovgrad.
- 2.) 22. 8. Prilikom akcije na Rakinac (severozapadno od Markovca) 1 bandit ubijen, veći broj uhapšen.⁶
22. 8. Straža sprečila pokušaj da se baci u vazduh vojna benzinska stanica Kruševac. Počinioci uhapšeni.
- 3.)

Komandant oružanih snaga na Jugoistoku Ic/AO
Br. 6253/41 pov. od 23. 8. 41.

Tačnost overava:

Resler
poručnik

⁴ U toj akciji su učestvovali delovi 714. pd (AVII, NAV-T-312, r. 452, s. 8037479). Opširnije o operaciji »Raketa« protiv partizana u regionu Markovca vidi zapovest komandanta 714. pd od 21. avgusta 1941. potčinjenim jedinicama (AVII, NAV-T-315, r. 22S8, s. 193-8).

⁷ Izostavljeni tekst se odnosi na Grčku.

BR. 119

DNEVNI IZVEŠTAJ OBAVEŠTAJNOG ODELJENJA KOMANDANTA ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU OD 24. AVGUSTA 1941. VRHOVNOJ KOMANDI VERMAHTA O AKCIJAMA PARTIZANA NA TERITORIJI SRBIJE I BOSNE I O PROTIV-DEJSTVIMA¹

Poverljivo
KR — Telegram

KOMANDA 12. ARMIJE
Prim. 25. avg. 1941/11,45
Ia, br. 1897/41. pov.²

Prima: O.K.W./W.F.St., odelj. teritorijalne odbrane
Radi znanja: O.K.H./Gen St. d. H., oper. odeljenju

Dnevni izveštaj od 24. 8. 41.

- 1.) Komandant oružanih snaga Jugoistoka posle službenog savetovanja u Beogradu³ 23. 8. vratio se sa odsustva.
- 2.) 22. 8. banditi su oštetili železničku liniju 15 km jugoistočno od Kraljeva.⁴
22.—23. 8. bande izvršile prepade na opštine Arilje⁵ (30 km južno od Čačka), Bukorovac (6 km jugoistočno od Kragujevca) i Sopot (40 km južno od Beograda).
23. 8. odbijen prepad bande na žandarmerijsku stanicu Knić⁶ (19 km jugozapadno od Kragujevca).

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-312, r. 425, s. 800307«.

² Štambilj primaoca.

³ Odnosi se na savetovanje o vojno-političkoj situaciji u Srbiji koje je general-feldmaršal Vilhelm List, komandant oružanih snaga na Jugoistoku, održao s komandantom Srbije generalom avijacije Dankelmanom, komandantom Više komande 65 generalom artiljerije Badrom, nemačkim generalom u Zagrebu Glezom i načelnicima Komandnog i Upravnog štaba, (AVII, NAV-T-501, r. 246, s. 4-14).

⁴ Akciju su izveli delovi Kraljevačkog NOP odreda. Oni su pri tom uništili instalacije železničke stanice Adrani i razrušili prugu i TT veze između Mataruške Banije i Bogutovca (AVII, a. NOP, reg. br. 42/1, k. H986).

⁵ Napad je izvršila Ariljska četa Užičkog NOP odreda. Ona je tada zauzela Arilje i razoružala vod žandarma (vidi »Užice 1941«, str. 101-2).

⁶ Napad je izvršila 2. četa Kragujevačkog NOP odreda. Posle kraće borbe žandarmi su bili razoružani (vidi »Centralna Srbija«, str. 110).

- 3.) 23. 8. odbijen prepad bande na žandarmerijsku stanicu Grab (10 km jugozapadno od Čačka). 1 komunista streljan, 1 žandarm ranjen.
- 4.) Hrvatska:⁷
22. 8. novo žarište nemira Bos. Kostajnica. Tamošnji ustavnici odbačeni od strane Hrvata u sadejstvu s nemačkim trupama i avionima.
Nemiri na prostoru Bos. Brod i Doboj. Prekinuta železnička veza južno od Dervente i na liniji Tuzla — Doboj. Akcija u toku.⁸
- 5.) ...»

Komandant oružanih snaga na jugoistoku
Ic/AO
br. 6260/41. pov. od 24. 8. 1941. god.

Za tačnost:
Resler
poručnik

⁷ U izveštaju Obaveštajnog odeljenja komandantu oružanih snaga na Jugoistoku od 20. avgusta 1941. o teritoriji NDH piše:

»U Hrvatskoj severoist. od Sokolca otvorena vatra na jedno nemačko odeljenje. 2 ranjena. Akcija u toku.

Kod Prijedora ubijeni nemački kuriri na motociklima i opljačkani. Preduzete kaznene mere« (AVII, NAV-T-3H2, r. 425, s. 8003073).

• U izveštaju Više komande 65 od 23. avgusta 1941. o teritoriji NDH, gdje je dejstvovala 718. pd, piše: »II bat. 738. pp premešten je u Loznicu, a 9 četa istog puka u Koviljaču. Iz [SI.] Broda krenuli tenk i 100 ljudi inženjerske čete prema Daboju koji su napali partizani« (AVII, NAV-T-312, r. 452, s. 8037479).

⁸ Izostavljeni tekst se odnosi na Grčku.

IZVEŠTAJ OFICIRA ZA TRANSPORT KOD NEMAČKOG GENERALA U ZAGREBU OD 25. AVGUSTA 1941. NEMAČKOM POSLANSTVU U ZAGREBU O DIVERZIJAMA NA ŽELEZNIČKIM PRUGAMA NA TERITORIJI NDH¹

Oficir za vezu načelnika za transport Zagreb, 25. 8. 41.
kod nemačkog generala u Zagrebu Hatcova ul. 16
T. O. Zagreb
/ br. 1934/41.

Delov. br. Pol. 3 br. 11a — 1870/41.
26. VIII 1941.²

Predmet: Napad na železničke
pruge u Hrvatskoj

- 1.) Nemačkom poslanstvu, Političkom odeljenju
- 2.) Nemačkom generalu
- 3.) Nemačkom generalu, K.O.³

U prilogu dostavlja se pregled napada na železničke pruge u Hrvatskoj, koji su izvršeni od početka ustaničkog pokreta do danas (13. 7—25. 8) s molbom na znanje.

Hefner⁴
kapetan

I prilog

Pregled napada na železničke komunikacije od 13. 7. 1941.

- 1.) 13. 7. 41. između Vrbovskog i Moravica
- 2.) 14. 7. 41 između Lekenika i Turopolja
- 3.) 14. 7. 41. između Lekenika i Turopolja
- 4.) 14. 7. 41. između Vranjića — Solina i Mravinca
- 5.) 14. 7. 41. između Siska i Grede
- 6.) 15. 7. 41. u Solinu
- 7.) 15. 7. 41. između Vrbovskog i Moravica
- 8.) 16. 7. 41. između Kaštela Starog i Solina

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, London 21, s. 312568-9. Na margini je rukom dopisano nekoliko napomena, parafa i datuma, ali nečitko.

² Štambilj primaoca, delimično nečitljiv.

³ Kriegsorganisation (ratna organizacija, u stvari ispostava Abvera).

⁴ Artur Hefner (Höffner)

- 9.) 19. 7. 41. na pruži Perković — Slivno — Split
- 10.) 20. 7. 41. između Capraga i Siska
- 11.) 20. 7. 41. kod Karlovca
- 12.) 21. 7. 41. između Karlovca i Duge Rese
- 13.) 23. 7. 41. između Zagreba i Svete Klare
- 14.) 24. 7. 41. između Capraga i Karlovca
- 15.) 24. 7. 41. kod Sesveta
- 16.) 25. 7. 41. kod Gračaca
- 17.) 26. 7. 41. kod Gračaca
- 18.) 27. 7. 41. između Gračaca i Cerovca
- 19.) 27. 7. 41. između Gračaca i Cerovca
- 20.) 28. 7. 41. između Podsuseda i Zaprešića
- 21.) 28. 7. 41. između Gračaca i Zrmanje
- 22.) 29. 7. 41. stanica Malovan
- 23.) 29. 7. 41. ložionica Sarajevo
- 24.) 30. 7. 41. između Bosanskog Novog i Bihaća
- 25.) 30. 7. 41. ložionica Sarajevo
- 26.) 30. 7. 41. kod Bosanskog Novog
- 27.) 30. 7. 41. između Bosanskog Novog i Bihaća
- 28.) 31. 7. 41. između Podsuseda i Vrapča
- 29.) 31. 7. 41. u kolima za ručavanje
- 30.) 31. 7. 41. kod Gospića
- 31.) 1. 8. 41. između Zavale i Poljica
- 32.) 4. 8. 41. Vinac na pruži Jajce — Sarajevo
- 33.) 4. 8. 41. između Našica i Jelisavca ,
- 34.) 7. 8. 41. kod Gračaca
- 35.) 7. 8. 41. između Kaštel-Lukšića i Kaštel-Kambelovca
- 36.) 7. 8. 41. između Sarajeva i Višegrada
- 37.) 7. 8. 41. između Pazarića i Hadžića ,
- 38.) 7. 8. 41. kod Sarajeva
- 39.) 9. 8. 41. između Splita i Sinja
- 40.) 10. 8. 41. između Sabinja i Slavenskog Broda
- 41.) 10. 8. 41. kod Sjetline
- 42.) 10. 8. 41. kod Sarajeva
- 43.) 18. 8. 41. kod Koprivnice
- 44.) 21. 8. 41. kod Koprivnice
- 45.) 21. 8. 41. kod Volinja
- 46.) 23. 8. 41. južno od Ogulina
- 47.) 23. 8. 41. kod Dobrljina
- 48.) 24. 8. 41. kod Doboja
- 49.) 24. 8. 41. kod Doboja
- 50.) 24. 8. 41. kod Doboja
- 51.) 24. 8. 41. kod Osijeka
- 52.) 25. 8. 41. između Siska i Sunje

IZVEŠTAJ ŠEFA POLICIJE BEZBEDNOSTI I SLUŽBE BEZBEDNOSTI OD 25. AVGUSTA 1941. O MERAMA ZA SPREČAVANJE ŠIRENJA USTANKA NA TERITORIJI SRBIJE I O AKCIJI PARTIZANA KOD TRBOVLJA

SEF POLICIJE BEZBEDNOSTI
i SD

Berlin, 25. avgust 1941.

— TV A 1 — B. br. 1 B/41. poverlj. —

48 primeraka

36. primerak

Poverljivo!

Izveštaj o događajima [u vezi s napadom na] SSSR? br. 63

1) POLITIČKI PREGLED

a) U Nemačkoj:

Nema izveštaja.

b) Okupirane oblasti:

1) Donja Štajerska²

23. 8. 41. komunisti su u Zagorju, srez Trbovlje, napali komandanta jedinica za zaštitu privrednih objekata i jednim mehtkom ga teško ranili.³ Preduzeta je protivakcija, kojom prilikom su ubijena dva komunista koji su bežali. U toku su dalje mere odmazde.

2) Jugoslavija

Šef ajnzac-grupe policije bezbednosti i SD u Beogradu smatrao je za potrebno da se, zbog sve jače aktivnosti komunističkih bandi, obrati jednim dopisom komandantu Srbije. U tom dopisu se ukazuje na to da komunističke bande planski pripremaju oružani ustanak. Zbog toga šef zahteva:

¹ Snimak dokumenta (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-175, r. 233, s. 27122064-5.

² Opširnije o situaciji u Donjoj štajerskoj (raspoloženju masa, obrađivanju zemlje, propagandnoj delatnosti i uticaju komunista, rasturanju komunističkih letaka sa kratkim izvodima njihovog sadržaja u željezari Celje, aktima sabotaže u Mariboru i drugim mestima, pripadnicima nemačke narodnosti na teritoriji Slovenije) vidi AVII, NAV-T-175, r. 261, s. 275454&81; izveštaje šefa policije bezbednosti i službe bezbednosti o događajima (u vezi s napadom na SSSR) br. 51, 55, 56 i 61, u kojima ise govori o akcijama partizana kod Pobrežja, Maribora, Železnika, Skofije Loke i Mošenjske pl. kod Radovijice, o borbama protiv partizana u opštini Tržič i o zasedi na putu Kranj — Kamnik (AVII, NAV-T.175, r. 233, s. 27211892-3, 2721960, 2721970, 2722062).

³ Ovu akciju su, 23/24. avgusta 1941, izvele Celjska i Revirska NOP četa (Zbornik, tom VI, knj. 1, dok. br. 31, objašnjenje 8).

Fotokopija prve stranice dokumenta br. 121

a) odgovarajuće pojačanje nemačkih trupa,
b) da se za određeno vreme odmah prekine preseljavanje, da bi se komunistima onemogućilo da crpu nove snage među nezadovoljnim ljudima i ljudima koji su izgubili svu svoju imovinu,

c) da se hermetički zatvori granica prema Hrvatskoj i Mađarskoj radi sprečavanja ilegalnog preseljavanja Srba,

d) da se preduzmu odgovarajući koraci za odgađanje planiranog predavanja Banata Mađarskoj, sve dok se u Srbiji ponovo ne uspostavi red i mir.

Šef ajnzac-grupe [angažovane u Srbiji] ukazao je i na to da su pomenuti predloži bazirani na zapažanjima u poslednje vreme, no da se oslanjaju i na zabrinuta ukazivanja raznih odgovornih srpskih krugova.

4

BR. 122

DNEVNI IZVEŠTAJ OBAVEŠTAJNOG ODELJENJA KOMANDANTA ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU OD 26. AVGUSTA 1941. VRHOVNOJ KOMANDI VERMAHTA O AKCIJAMA PARTIZANA NA TERITORIJI SRBIJE I BOSNE¹

KOMANDA 12. ARMIJE²

Prim.: 27. avg. 1941/12,00

Ia, br. 1915/41. pov.

Poverljivo

KR — Telegram

Upućeno:

O.K.W./W.F.St., odelj. teritorijalne odbrane

Na znanje: O.K.H. (Gen. St. d. H.) oper. odelj.

Dnevni izveštaj 26. 8. 1941.

1.) 24. 8. Bande odevene u nemačku uniformu uništile telefonske vodove na pruzi Beograd — Mladenovac.

25. 8. Otvorena vatra na laka vojna putnička kola 9 km južno od Kragujevca. Bez gubitaka.

⁴ Izostavljeni tekst se ne odnosi na Jugoslaviju.

¹ Snimak telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-312, r. 452, s. 8003069-70.

² Štambilj primaoca.

163

25. 8. Izvršen prepad na obezbeđenu kolonu vojnih vozila između Valjeva i Užica.³ 1 vojnik mrtav, 1 ranjen, 1 nestao. 1 Srbin mrtav.

25. 8. Železnička pruga kod Slovca (18 km severoistočno od Valjeva) porušena eksplozivom. Protivmere u toku.

26. 8. Na kancelariju čete za obaveštajno obezbeđenje Beograda bačene bombe i benzinske boce. Štete nije bilo. Počinioci uhvaćeni.

26. 8. Pre podne most na Moravi kod Požarevca bačen u vazduh.

Prepadi bandi:

21. 8. na fabriku cementa Popovac⁴ (40 km severoistočno od Kruševca). Opljačkano 210.000 dinara.

25/26. 8. na železničku stanicu Stragari (7 km. zapadno od Užica)

24. 8. na rudnik Tavnik (14 km severozapadno od Kraljeva). Opljačkan eksploziv.

25. 8. na oklopna kola srpske žandarmerije kod Markovca (9 km severoistočno od Arandelovca).⁵ 1 žandarm ranjen.

25. 8. na fabriku oružja Kragujevac. Štete nije bilo. Jedan bandit uhvaćen.

2.) 23. 8. U Beogradu prilikom prepada na patrolu vojne policije 2 bandita ubijena.

25. 8. U Beogradu u racijama uhapšeno 29 osoba.

3.) *Hrvatska:*

23/24. 8. Prepad bandi na železničku stanicu Maglaj (45 km zapadno od Tuzle).⁶

4.)

K-t oružanih snaga na Jugoistoku, Ic/AO
Br. 6274/41. pov. od 26. 8. 1941.

³ Akciju na putu Cačak — Kraljevo, kod Slatinske Reke, izveli su delovi čačanskog NOP odreda (Zbornik, tom I, knj. 2, dok. br. 12; AVII, a. NOP., reg. br. 1/1 i 12/1, k. 1983).

⁴ Napad je izvela Paraćinsko-ćuprijska četa Pomoravskog NOP odreda (vidi »Centralna Srbija«, str. 89).

⁵ Prepad su izvršili delovi 1. šumadijskog NOP odreda (Zbornik, tom I, knj. 2, dok. br. 27).

⁶ Ovaj napad na Maglaj organizovao je Štab ozrenskog sektora uz podršku ustanika. Mesto je posle kraće borbe zauzeto a ustaška milicija i domobrani su razoružani. Zaplenjeno je 60 pušaka i 2 puško-mitraljeza. Znatan deo opreme i hrane je evakuisan ili podeljen narodu. Pored toga, demolirane su železnička stanica, pošta i druge ustanove. Maglaj je 25. avgusta 1941, pod pritiskom jačih neprijateljskih snaga, napušten (Zbornik, tom IV, knj. 1, dok. br. 56, 61 i 306).

⁷ Izostavljeni tekst se odnosi na Grčku.

IZVEŠTAJ OFICIRA ZA TRANSPORT PRI NEMAČKOM GENERALU U ZAGREBU OD 27. AVGUSTA 1941. ISPOSTAVI ABVERA U ZAGREBU O VOJNO-POLITICKOJ SITUACIJI I ZLOČINIMA USTAŠA NAD SRPSKIM STANOVNIŠTVOM U NDH¹

Artur Hefner
kapetan a.D.+
Svačićev trg 3
Zagreb

Strogo poverljivo, namenjeno samo za »Abver«.

Izveštaj
o političkom položaju u hrvatskoj državi

Usprkos nedavnoj objavi poglavnika o inaktiviranju ustaške organizacije, jedan poverenik iz Bosanske Krupe, po nacionalnosti Hrvat, izveštava da su ustaše, uz pomoć jednog žandarma, poklali 20. avgusta o.g. 14 srpskih ustanika, koji su se predali na osnovu objave ministra unutrašnjih poslova, kojom se svakom Srbinu koji položi oružje garantuje život i imovina.

S tim u vezi skreće se pažnja da je već početkom ovog meseca, kada je postalo jasno da hrvatska vlada ne raspolaže potrebnim snagama za suzbijanje ustanka u Bosni i Hercegovini, vojska zahtevala da se srpsko stanovništvo, koje je pobjeglo u šumu zbog mnogobrojnih ustaških zločina, pozove da položi oružje, da mu se garantuje život i vlasništvo i omogući povratak u sela, koja su ustaše u međuvremenu većinom opljačkale i popalile. Pri tom su vojnički krugovi naglašavali da bi takav poziv mogao da bude uspešan samo u slučaju kada bi sigurnost života i vlasništva garantirala strana u koju Srbi još imaju poverenje. Prema mišljenju hrvatskih vojnih krugova, poziv za predaju trebalo je da izda hrvatski oficir kome je povereno suzbijanje ustanka.

Ovaj predlog bio je na žalost odbijen, pošto je za ustaški režim neprihvatljivo da takva ovlašćenja dobije jedan oficir. Stoga je poziv izdao ministar unutrašnjih poslova,² ali je ostao bez efekta, pošto Srbi nemaju poverenje u ustašku vladu, čiji članovi već mesecima otvoreno pozivaju da se Srbi, koji u tim krajevima žive već stolicima, potpuno iskorene.³

¹ Snimak dokumenta (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 265, s. 000286-7.

² Dr Andrija Artuković

³ i ⁵ O terorizmu ustaša i njihovih vrhova nad srpskim stanovništvom u NDH vidi: Dr Ferdo Čulinović, n. d., str. 309—330,

Ustaški režim je već u početku učinio neoprostivu grešku što je prešao preko činjenice da je hrvatska država u sadašnjim granicama *sastavljena iz više nacionalnosti*, u kojoj Hrvati predstavljaju jedva 50% a Srbi 30,5% stanovništva. Tu činjenicu nisu mogli da izmene ni pokušaji, koji nemaju nikakvog osnova, da se muslimani, koji predstavljaju 12% stanovništva, proglase Hrvatima. Verovanje da se hrvatska nacionalna država može da stvori silom je zabluda.⁴ Jedini koji imaju *za sada* koristi od ove nerealne politike su Italijani, koji veruju da će svoje političke aspiracije na ovom području moći da ostvare iskorišćavanjem razmirica između Srba s jedne i Hrvata i Muslimana s druge strane. U stvari Italijanima nedostaju potrebni preduslovi da u ovom području obezbede mir i red.

Rezultati nerealne politike ustaškog režima su poražavajući. Govori se da je kao žrtva ustaških razularenih instinkata palo već oko 200.000 Srba.⁵ Da li je taj broj previsok ili prenizak moći će da se utvrdi tek u budućnosti. Ipak je već sada dokazano da su "ustaše u mnogim gradovima Bosne i Hercegovine pobile muški deo pravoslavnog stanovništva, koje je u većini. Sada na isti način pobunjeni Srbi postupaju s muslimanima i Hrvatima i uništavaju na jednak način njihova sela, kao što su to radile ustaše sa srpskim selima.

Na nastojanja sa hrvatske strane da se ustaška nedela opravdaju time što se tu radi o uništavanju komunističke rulje, može da se odgovori da srpski seljak nije ništa više naklonjen komunizmu od hrvatskog seljaka. Naprotiv, sigurno je da su komunistički i razni drugi, prema Nemačkoj neprijateljski raspoloženi elementi iskoristili očajanje stanovništva izloženog ustaškim progonima. Bez zločina ustaša nikakva propaganda ne bi mogla da pridobije srpske seljake da se bore na život i smrt za komunističke ciljeve.

Stoga bi u Rajhu trebalo da se shvati da život nemačkih vojnika treba da se žrtvuje samo⁶ tamo gde to koristi nemačkim idealima i interesima, a ne za spasavanje jednog političkog re-

⁴ i ⁶ U stvaranju NDH su neposredno učestvovalе sile Osovine, posebno vlada Trećeg Rajha i sam Hitler. Prema tome, NDH je sate-litska tvorevina osovinskih okupatora. Ona je od prvog dana formiranja stajala pod kontrolom nemačkih funkcionera Kašea, Gleza i dr. Istupanje nemačkih okupatora protiv ustaškog terorizma ne znači sklonost prema proganjanom narodu, sa ove teritorije pošto su i same nemačke vlasti sprovodile grube terorističke akte. Ovakva intervencija Gleza i drugih je usledila zbog navodnog potkopavanja čitavog nemačkog okupacionog sistema i ugrožavanja interesa i pozicija Trećeg Rajha.

Međutim, sve intervencije nemačkih generala protiv ustaške vladavine u NDH nisu uspele, jer je Hitler takav režim svojih ustaških saradnika u NDH podržavao a Paveliću za to dao i svoju saglasnost (Dr Ferdo Čulinović, n. d., str. 331—333).

! žima koji sam po sebi ne može da se održi.⁶ Tim više što 90% stanovnika ove zemlje, bez obzira na nacionalnost, danas smatra da je jedino rešenje da nemačka vojska zaposedne čitavu zemlju i da zavede vojnu upravu.

Na kraju se zaključuje:

1.) Ustaški režim ne samo da je potpuno zatajio u političkom pogledu, već je uzrokovao kaos i na privrednom području, koji će uskoro da zadobije katastrofalne razmere. Tome su doprineli državni aparat i *plaćene* organizacije ustaškog pokreta, koji su toliko narasli da to ne bi mogle da izdrže i bogatije zemlje sa brojnijim stanovništvom.

2.) **Napadi srpskog stanovništva na nemačke oružane snage** u okupiranoj Srbiji sigurno su uzrokovani glasovima da je Rajh saglasan sa zločinačkim delima ustaškog režima prema Srbima. Takvi glasovi šire se pomoću spretne propagande i u širokim slojevima hrvatskog stanovništva i dovode do toga da se neki Hrvati priključuju ustaškom pokretu iz oportunističkih ciljeva, pošto veruju da njegov opstanak, i pored svih neprilika, garantuje nemačka država.

Zagreb, 27. avgust 1941.

BR. 124

IZVEŠTAJ VIŠE KOMANDE 65 ZA NAROČITU UPOTREBU OD 28. AVGUSTA 1941. KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU O POJAČANOJ AKTIVNOSTI PARTIZANSKIH SNAGA NA TERITORIJI SRBIJE I NDH I O MERAMA DA SE SPRECI OPŠTI USTANAK¹

VOJNOUPRAVNI KOMANDANT U SRBIJI²
Br. 1578/41. pov.

Šef:

Prim.: 29. VIII 1941.

U radu: ~~~

La

Poverljivo

VIŠA KOMANDA LXV

Odelj. Ia br. 520/41. pov.

g,ab korpusa, 28. 8. 41.

KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU
(K-di 12. A)

Na čitavoj teritoriji Stare Srbije — ali takođe i u Hrvatskoj — aktivno dejstvo bandi očigledno se *povećava iz časa u čas*.

Umnožavaju se prepadi na železničke stanice, rudnike, opštinske blagajne! Ustaničnici deluju s ciljem da čitavu zemlju dignu na pobunu i ne može se podvrći nikakvoj sumnji da su do sada najvećim delom samo komunističke snage dobijale svakodnevno znatna *pojačanja iz panslavističkih krugova*, koji već stolicima smatraju Rusiju prirodnim zaštitnikom Srbije.

Srpskoj žandarmeriji, koja za sada još usko sadejstvuje s nemačkim trupama (jagd-komandama), stavlja se prigovor da se bori zajedno s nemačkim trupama protiv svojih zemljaka i patriota. Ova okolnost predstavlja za Srpsku žandarmeriju teško moralno opterećenje i ona ga tako oseća. Koliko će dugo moći da snosi ovo opterećenje, teško je odrediti, ali ipak već se pojavljuju predznaci koji ukazuju na to da srpska žandarmerija *nije više pouzdana*.

Borba protiv bandi je vrlo teška!

Trupne jedinice nisu za ovu posebno tešku borbu odgovarajuće opremljene, da bi se mogli očekivati veći uspesi. Nedovoljan broj kamiona koji stoje na raspolaganju za prevoženje (delimično u rđavom stanju, bez ikakvog oklopa, vezani za puteve) u stvari su »mišolovke«. Da bi se potrebno ljudstvo

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 246, s. 2—3. Na margini je rukom dopisano nekoliko reči i brojeva.

² štambilj primaoca,

moglo prebaciti, kamioni se u većini slučajeva pretovaruju i za neprijatelja predstavljaju naročito pogodne ciljeve. Formiranje teških četa je u toku, ali još nije završeno, jer se zaplenje naoružanje prvo mora dovesti u ispravno stanje. Zbog nedovoljne popunjenosti, trupne jedinice skoro svakodnevno trpe gubitke. One se u borbi uopšte drže vrlo dobro i samopregorno pristupaju izvršavanju postavljenih zadataka.

Pojedini bataljoni udaljeni su jedan od drugog većinom 50—60 km. Bataljoni su tako oslabljeni stražarskim zadacima (obezbeđenje železnice, davanje osoblja za pratnju vozova, obezbeđenje skladišta ratnog plena, cisterni, veštačkih objekata) i drugim obavezama, da za svoj osnovni zadatak — aktivnu borbu protiv bandi — imaju na raspolaganju samo dve slabe čete u jačini od 80 do 90 ljudi. Očigledno da s tako slabim snagama, pri rastućoj aktivnosti bandi, zbilja nije moguće umiriti prostoriju od 60 kvadratnih kilometara!

Veliki prostori se mogu savladati jedino prebacivanjem jagd-komandi³ kamionima!

Lako je protivniku, dobro naoružanom mitraljezima i dobro vođenom, da jagd-komandi natovarenoj na kamione postavi zasedu, da je obaspe mitraljeskom vatrom i da neprimećeno nestane u kukuruznim poljima! Protiv toga ne pomaže ni uvođenje saobraćaja automobilskim konvojima!

Prostorije su suviše velike!

Angažovane trupe suviše slabe!

Ako bi se mreža trupa raspoređenih po zemlji *znatnije* zgušnjata, bilo bi moguće da se ograniči pokretljivost bandi, a takođe i mogućnost snabdevanja! Pri tome nije neophodno potrebno da se u Srbiju prebace kompletne divizije, ali je u svakom slučaju potrebno prebaciti veći broj jedinica, regrutske, odnosno dopunske formacije, landesšicen-bataljone ili dopunske divizije.

Dalje je neophodno dodeljivanje u dovoljnom broju izviđačkih oklopnih kola, kao i izdašna popuna svih samostalnih raspoloživih jedinica sa radio-sredstvima i kamionima!

Tri divizije 15. talasa, koje raspolažu samo sa po dva slaba pešadijska puka, brojno su isto tako suviše slabe! Aktivne jedinice u istoj jačini, takođe, više ne bi mogle biti dovoljne.

Pošto se u mnogim oblastima sasvim otvoreno vrši prinudna mobilizacija (preti se streljanjem onima koji se ne odazovu), potrebna je hitnost!

Na uvid
Komandantu Srbije

Bader
general artiljerije

¹ Opširnije o ovim jagd-komandama (tj. poternim odeljenjima) vidi dok. br. 108 i 109.

IZVEŠTAJ FELIKSA BENCLERA OD 29. AVGUSTA 1941. MINISTARSTVU SPOLJNIH POSLOVA RAJHA O OGRANIČENOJ EKSPLOATACIJI RUDNIKA ZBOG UČESTALIH NAPADA PARTIZANA I DIVERZIJA NA ŽELEZNICKIM PRUGAMA U SRBIJI¹

Telegram (poverljiv)

Beograd, 29. 8. 41.

7,00 časova

Prispeće: 29. 8. 41.

8,10 časova

Br. 560 od 29. 8. 41.

MINISTARSTVU SPOLJNIH POSLOVA, BERLIN

U poslednje tri sedmice komunisti su u grupama od po 30 ljudi napali 14 rudnika, od toga su 6 napada izvršena na rudnike uglja, čime se ugrožava pogon železnica i snabdevanje energijom: 3 na rudnike olova i cinka, 1 na rudnik pirita, 1 na rudnik antimona i 1 na rudnik zlata. Mada akti sabotaže nisu imali nikakav ozbiljan uspeh u najvažnijim rudnicima, ipak je uglavnom u rudnicima uglja terorisanjem radništva rad obustavljen ili je jako ograničen tako da su u avgustu srpske potrebe za ovdašnjim ugljem od 100.000 tona pokrivate samo sa 45.000 tona. Snabdevanje stanovništva u gradovima takođe u rastućoj meri trpi zbog akcije terorista koji pretnjama i silom sprečavaju dovoz životnih namirnica na železničke stanice. Prikupljanje nove žetve je, bar u Staroj Srbiji, dosada teklo bezuspešno. Isto je stanje i na stočnom sektoru. Zbog bespomoćnosti lokalnih vlasti ugrožena je kontrola cena kao i akcije prikupljanja, npr. automobilske gume. Tu, zatim, spadaju akti sabotaže izvedeni protiv železnice, koji takođe utiču na održavanje saobraćaja. Na pruži Beograd — Sarajevo saobraćaj je već morao da bude obustavljen. Pod sadašnjim okolnostima će isporuke za Nemačku — kako na području rude tako i na sektoru ishrane — verovatno moći da budu izvršene samo u okrnjenom obimu. Naime, i zbog nedostatka uglja na železnici. Ovaj izveštaj je usaglašen sa generalnim opunomoćenikom za privredu² i treba da služi samo za informaciju.

Izrađeno u 10 primeraka.³

Bencler

¹ Snimak telegrama (pisanog na mašini) u AVII, Bon. 2, s. 745-6.

² Franc Nojhauzen

³ Zbog ograničenog prostora izostavljena su imena komandi i ustanova kojima je ovaj izveštaj dostavljen.

**IZVEŠTAJ FELIKSA BENCLERA OD 29. AVGUSTA 1941. MI-
NISTARSTVU SPOLJNIH POSLOVA O OBRAZOVANJU VLA-
DE MILANA NEDIĆA I POVEĆANJU NJEGOVIH JEDINICA
ZA BORBUTIV PARTIZANA¹**

Telegram (poverljiv)

Beograd, 29. avgusta 1941. 16,55 časova
Prispeće: 29. avgusta 1941. 17,40 časova

Br. 562 od 29. 8.

Najhitnije!

1) Pošto se sve jasnije pokazivalo da ovdašnje nemačke vojne i policijske snage, i pored najjačeg angažovanja i neznatnih gubitaka, nisu dovoljne za uništenje narastajućeg komunističkog pokreta, a, sa druge strane, odbijeno je traženo pojačanje, to se morao učiniti pokušaj da sami Srbi unište komunistički pokret i da se time spreči ujedinjenje komunističkog i nacionalnog elementa — čemu se teži.

Dosadašnja komesarska vlada,² kao što je već izvešteno, nije za to više bila u stanju.

2) Vojnoupravni komandant se zbog toga odlučio da za obrazovanje vlade zaduži popularnog ranijeg ministra rata generala Milana Nedića,³ koji je poznat kao energični neprijatelj komunizma. Pri tom mu je ostavio slobodne ruke u izboru svojih saradnika i učinio ga lično odgovornim za to da u kratkom roku razbije ustanički pokret u zemlji. Danas je Nedić podneo listu svojih saradnika.⁴ Prema njoj, Aćimović zadržava ministarstvo unutrašnjih poslova. Ljotičeva grupa je zastupljena sa tri ministra. Inače, lista sadrži većinom bezbojne ličnosti, sa

¹ Snimak telegrama (pisanog na mašini) u AVII, Bom-2, s. 747/8.

² Vidi dok. br. 34 i 222. Opširnije o krizi komesarske vlade Milana Aćimovića (koja je, zbog terorizma nad nevinim stanovništvom i zbog naglog uspona NOP-a, *ostala bez ikakvog ugleda u narodu*) vidi: Ferdo Culinović, n. d., str. 4271—429.

³ Od 26. avgusta 1939. do 6. novembra 1940, kada je dao ostavku, armijski general Milan Nedić je bio ministar vojske i *mornarice* (»Aprilski rat 1941«, Zbornik dokumenata, knj. 1, izdanje Vojnoistorijskog intituta, Beograd, 1969, dok. br. 82 i 304).

⁴ Sastav ove vlade je objavljen 30. avgusta 1941. u kvislinškom listu »Novo vreme« (vidi Zbornik, tom I, knj. 2, dok. br. 118). Opširnije o obrazovanju »Vlade narodnog spasa« generala Nedića vidi: Zbornik, tom I, knj. 1, dok. br. 24, knj. 2, dok. br. 17; AVII, Vishaupt, reg. br. 18/1, k. 70 (O rekonstrukciji Nedićeve vlade), NAV-T-501, r. 264/196-420 (Studija o vojnoj upravi u Srbiji).

izuzetkom ministra pošte i saobraćaja, generala Josipa Kostića, poznatog kao sposobnog. Mada sva imena ne zadovoljavaju, Nedićev predlog je prihvaćen da bi se moglo odmah energično početi sa borbom protiv komunističkog terora. Obrazovanje vlade će biti objavljeno rano u subotu.

3) Da bi se podigao autoritet generala Nedića pred njegovim ministarskim kolegama i u zemlji, on će nositi titulu ministra-predsednika a njegovi saradnici titule ministara.

Međutim, utvrđeno je da de fakto novi vladin gremijum ne dobija nikakve nove stvarne nadležnosti koje dosada nije imala komesarska vlada. Osim toga, novo regulisanje znači udarac protiv tobožnje vlade Simovića u Londonu, kojoj se izvlači tlo ispod nogu.

4) Vojnoupravni komandant nije generalu Nediću davao nikakva obećanja kao protivnaknadu za uništenje komunističkog ustanka. Samo je stavljeno u izgled povećanje žandarmerije od 5.000 na 10.000 ljudi i obrazovanje lokalnih pomoćnih borbenih jedinica u svrhu samozaštite od ukupno do 5.000 ljudi. Ovim se Nedić nada da stvori red, za što je svakako uslov da ga sledi kompaktno stanovništvo. Pošto vlada u celini nije jača od prethodne, sve zavisi od toga da li će Nedić kao ličnost ispoljiti očekivanu pokretačku snagu. Ukoliko to propadne, onda preostaje samo da komandant bez srpske pomoći upravlja zemljom i da preuzme vojničko uništenje ustanka samo nemačkim trupama.

5) Preporučujem da se obrazovanje vlade u nemačkoj štampi tretira kao unutar srpska stvar i samo kratko, pri čemu bi se moglo napomenuti da se ovim srpskom narodu daje još jedna mogućnost da se sopstvenom snagom oslobodi od komunističkog porobljavanja zemlje.

Bender

Izrađeno u 15 primeraka.⁵

⁵ Zbog ograničenog prostora izostavljena su imena komandi i ustanova kojima je ovaj izveštaj dostavljen.

DNEVNI IZVEŠTAJ OBAVEŠTAJNOG ODELJENJA KOMANDANTA ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU OD 29. AVGUSTA 1941. VRHOVNOJ KOMANDI VERMAHTA O AKCIJAMA PARTIZANA NA TERITORIJI SRBIJE'

KOMANDA 12. ARMIJE
Prim.: 30. avg. 941/12,00
Ia, br. 1938/41. pov.²

Poverljivo
KR — Telegram

Upućeno:

O.K.W., odelj. teritorijalne odbrane

Na znanje: O.K.H./Gen.St. d. H., oper. odelj.

*Dnevni izveštaj 29. 8. 1941.*³

- 1.) 26. 8. Na laka vojna putnička kola u prethodnici 25 km južno od Kragujevca otvorena vatra/ Jedno lice ranjeno.
28. 8. Vatrene prepad izvršilo 100 bandita (sa 4 puškomi-traljeza) na obezbeđenje 7 km od Leskovca. 4 vojnika poginula, 1 mrtav, 1 ranjen.
29. 8. Na laka putnička kola organizacije Tot otvorena vatra puškomitraljezima 15 km jugoistočno od Kragujevca.⁵ 1 mrtav, 1 ranjen.
26. 8. Uveče porušena dva mosta između Divaca (10 km istočno od Valjeva) i Valjeva.⁶ Železnički i telefonski saobraćaj prekinut. Ne može se predvideti koje će vreme biti potrebno za opravku.
27. 8. Tri sabotažna dela na železnici (dva severoistočno od Niša, jedno kod Mladenovca). Šteta beznačajna.

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-312, r. 425, s. 8003064-5.

² Štambilj primaoca.

³ O aktivnosti partizana na teritoriji Srbije (kao dopuna ovom izveštaju) vidi dnevni izveštaj komandanta Srbije od 29. avgusta 1941 (Zbornik, tom I, knj. 1, dok. br. 13(8)) i izveštaj komandanta oružanih snaga na Jugoistoku od 28. avgusta 1941 (Zbornik, tom I, knj. 1, dok. br. 139).

⁴ i ⁵ Tada je na tom terenu dejstvovao Kragujevački NOP odred (vidi »Centralna Srbija«, str. 109).

⁶ Akciju su izveli delovi Valjevskog NOP odreda (»Hronologija«, str. 92).

28. 8. Sabotažom izazvano iskliznuće voza kod Arandelovca (30 km severozapadno od V. Kikinde u Banatu)⁷ 1 vojnik ranjen. Materijalna šteta ograničena.

28. 8. Uski košosek 8 km istočno od Lazarevca dignut u vazduh.⁸ Saobraćaj prekinut.

- 2.) 23. 8. Prilikom prepada na vojni kamion kod Zablaca (7 km jugoistočno od Čačka) 1 bandit ubijen u borbi.
26. 8. U vatrenom okršaju sa srpskom žandarmerijom 3 komunista ubijena, 2 ranjena, 1 žandarm ranjen.
28. 8. Odbijen komunistički napad na savski most kod Mitrovice.⁹ Protivniku naneti teški gubici. 1 vojnik ranjen.

3.) *Hrvatska:*

27. 8. Pri pokušaju ustanika da se prebace preko Drine između Bijeljine i Zvornika uhvaćeno njih 14.

Komandant oružanih snaga na Jugoistoku, Ic/AO
Br. 6322/41. pov. od 29. 8. 1941.

Tačnost overava:

Resler
poručnik

⁷ Diverziju je, noću između 28. i 29. avgusta 1941, nedaleko od s. Banatskog Arandelovca (kod N. Kneževca) izveo KLkindsko-mokrinski NOP odred (vidi Žarko Atanacković, n. d. str. 28).

⁸ Tu diverziju (kod železničke stanice Zeoke, između Lazarevca i Arandelovca) izveli su delovi 1. šumadijskog NOP odreda (Hronologija, str. 92).

⁹ Dve čete Podrinskog NOP odreda su izvele napad na M. Mitrovicu i prisilile vod nemačkih vojnika da se povuče u Srem. Mitrovicu. Zaplenile su oko 200 pušaka, dosta municije, odeće i obuće. Odredu je pristupilo 45 radnika iz brodogradilišta i preko 100 seljaka iz okolnih sela (Zbornik, tom I, knj. 1, dok. br. 23; AVII, a. NOP., reg. br. 173, 7/30, k. 1641, reg. br. 2/3 i 12/3, k. 1988).

¹⁰ Izostavljeni tekst se odnosi na Grčku.

IZVEŠTAJ VIŠE KOMANDE 65 ZA NAROČITU UPOTREBU OD 29. AVGUSTA 1941. KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU O DEJSTVIMA PARTIZANA NA TERITORIJI SRBIJE I NDH I O PROTIVMERAMA'

Telegram

K-TU ORUŽ. SNAGA NA JUGOISTOKU (K-DI 12. A) Ic

Ustanova koja šalje:
VIŠA KOMANDA LXV

Dnevni operativni izveštaj od 29. avgusta 1941²

704. pd:

- 1.) Srpska žandarmerija iz Kamenice vodila je 26. 8. kod Stave, 9 km jugozapadno od Kamenice, borbu vatrenim oružjem sa oko 100 komunista.³ Poznati neprijateljski gubici: 3 mrtva, među kojima i rukovodilac, 2 ranjena. Gubici žandarmerije: 1 lakše ranjen.

714. pd:

- 1.) *Banda od oko 100 ljudi (4 mitraljeza) izvršila je 28. 8. prepad vatrom na inženjerijsko odeljenje (1 narednik i 23 vojnika) i na borbeno osiguranje 2. čete 220. ptd (2 mitraljeza s poslužiocima) kod mosta, 7 km istočno od Lazarevca. Tri inženjerca mrtva, jedan nestao, jedan ranjen i jedan vojnik iz pč ranjen.*⁴
- 2.) Na pruzi kod Arandelova (30 km severozapadno od Kikinde) iskliznuće voza usled sabotaže. Jedan vojnik lakše ranjen, mala materijalna šteta.⁵

¹ Snimak telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 246, s. 186.

² Vidi Zbornik, tom I, knj. 1, dok. br. 1137 i 138: izveštaje komandanta oružanih snaga na Jugostoku od 29. i 30. avgusta 1941. O situaciji na području dejstava 704, 714, 717 i 718. pd vidi opširnije i izveštaj Više komande 65 od 30. avgusta 1941 (AVII, NAV-T-312, r. 452, s. 8037473).

³ Borba je vođena u šumi Žilje (blizu Crvenog Čota, na Fruškoj gori) protiv grupe fruškogorskih partizana (AVII, Nda, reg. br. 20/3-1, 57/41 i 30/6-1, k. 152-a; Žarko Atanacković, n. d., istr. 45).

⁴ Ovu akciju, kod s. Bistrice (blizu Lazarevca), izveli su delovi 1. šumadijskog NOP odreda (Zbornik, tom I, knj. 2, dok. br. 27).

⁵ Ovu diverziju, nedaleko od s. Banatskog Arandelova (kod N. Kneževca), izveo je Kikindsiko-mokrinski NOP odred (Žarko Atanaoković, n. d., str. 28).

- 3.) Železnička pruga uskog koloseka Lazarevac — Arandelovac dignuta 28. 8. u vazduh eksplozivom kod Baroševca, 8 km istočno od Lazarevca. Saobraćaj prekinut.⁶

718. pd:

- 1.) 2. četa 738. pp vratila se iz Doboja u Banju Luku.
- 2.) 2. i 4/738. pp su 29. 8. natovarene na kamione i upućene u Jajce radi pročešljanja prostorija Jajce, Mrkonjić grad.
- 3.) 6. četa 750. pp i 1 poluvod topova upućeni u Bogatić za uspostavljanje reda.
- 4.) 28. 8. komunisti su izvršili napad na most na Savi kod Mitrovice. Napad odbijen uz velike gubitke protivnika.⁷ Sopstveni gubici: jedan ranjen.

717. pd:

- 1.) Na kamion O. T.⁸ iz Jagodine kod kote 426, 15 km jugoistočno od Kragujevca, 1 mitraljez je 29. 8. otvorio vatru. 1 mrtav, 1 teško pogođen.

Viša komanda LXV
Ia

⁶ Na ovom su području diverzije izvodili ddlovi 1. šumadijskog NOP odreda (Zbornik, tom I, knj. 2, dok. br. 27; AVII, Nda, reg. br. 47/1, k. 51).

⁷ M. Mitrovicu i most na Savi su napale dve čete Podrinskog NOP odreda. Opširnije o tome vidi tom I, knj. 1, dok. br. 23; AVII, a. NOP, reg. br. 1/30, reg. br. 7/30, k. 1641, reg. br. 2/3 i 12/3, kl. 1988.

⁸ Organisation Todt (Organizacija Tot). Dobila ime po njenom organizatoru dr inž. Fricu Totu (Fritz Todt). Ova nemačka poluvojnička organizacija je bila namenjena izvođenju građevinskih radova, obnavljanju, opravci i održavanju puteva, železničkih pruga i mostova, eksploataciji rudnika, naročito rudnika boksita u Hercegovini i rudnika bakra u Boru (opširnije vidi Vojna enciklopedija, br. 6, Beograd, 1964, izdanje redakcije Vojne enciklopedije, str. 544).

**IZVEŠTAJ ŠEFA POLICIJE BEZBEDNOSTI I SLUŽBE BEZ
BEDNOSTI OD 30. AVGUSTA 1941. RAJHSFIRERU SS O AK-
CIJAMA PARTIZANA NA TERITORIJI SLOVENIJE I O ME-
RAMA ODMAZDE U SRBIJI¹**

SEF POLICIJE BEZBEDNOSTI

i SD

— *IVA 1-B. br. 1 B/41. pov.*

Berlin, 30. avgust 1941.

48 primeraka

36. primerak

Poverljivo!

*Izveštaj o događajima [u vezi s napadom na] SSSR. br. 68***I) POLITIČKI PREGLED**a) *U Nemačkoj:*

Nema izveštaja.

b) *Okupirane oblasti:**Koruška i Kranjska²*

Još nepoznati komunisti su sa dva metka ranili u levo rame folksdojčera Konrada Folmajera, šumara. Šumar je ranjen u blizini svoga stana koji se nalazi sasvim blizu ivice jedne šume. Po svoj prilici u pitanju je delo osвете. Istraga još nije okončana.

20. 8. 1941. oko 23 časa je kroz otvoreni prozor stana putara Močniga Johana bačena ručna bomba. Močnigov stan se nalazi pokraj samog mesta Srednje Dobrove, srez Radovljica. Bomba je eksplodirala i lakše ranila Močniga i njegovu ženu

¹ Snimak dokumenta (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-175, r. 233, s. 2722138-41.

² Opširnije o akcijama partizana na ovim područjima i o nemačkoitalijanskim protivmerama u toku avgusta 1941. vidi: Zbornik, tom VI, knj. 1, dok. br. HI-14, 19-21, 25, 31, 32, 117-132, 134-138 i 140-145; Metod Mikuž, n.d., str. 129-136. U izveštaju šefa policije bezbednosti i službe bezbednosti od 18. avgusta 1941. za ova područja se konstatuje da na opšte političko raspoloženje mnogo utiču učestale partizanske akcije. Ove akcije su naročito preduzete u okrugu Kamnik, gde je razoreno više manjih drvenih mostova i telegrafskih stubova. U ostalim okruzima se zapaža prikupljanje ustanika i komunistička propaganda, koja ima uspeha kod radničke klase Slovenije. Naročito se u tom ističe Gradski komitet KP u Ljubljani, koji širi vesti o svetskoj revoluciji, u kojoj svi komunisti treba da izvrše odgovarajuće akcije (vidi AVII, NAV-T475, r. 261, s. 2754582, 2754593-4).

Mariju Tešman. Ustanovljeno je ime počinioca, koji je još u bekstvu. Preduzete su sve moguće mere gonjenja.

Noću 21/22. 8. 1941. je u srezu Kamniku, između mesta Moste i Vodice, presečen telefonski vod koji prolazi kroz gustu šumu. U isto vreme, nedaleko od mesta Krtine, srez Kamnik, izvršen je pokušaj rušenja četvorostrukog gvođenog stuba — nosača električnog voda. Šteta je bila neznatna, električni vod nije prekinut.

Noću 22/23. 8. 1941. je iz zasede nedaleko od mesta Duplice pucano na veći broj pripadnika ispostave komande sigurnosne policije i službe bezbednosti u Kamniku. Pripadnici ispostave službeno su putovali radi hapšenja komunista, koristeći dva automobila. Niko nije pogođen, samo je jedno vozilo pogođeno na više mesta. Odmah su upućene patrole, ali zbog mraka i šumovitog terena nije bilo uspeha.

Noću 22/23. 8. 1941. tri još nepoznata komunisti su vatreim oružjem ubila obučara Cirila Praprotnika koji je živeo u Ljubnom, srez Radovljica. Počinioci su došli u njegovu kuću, zamolili su od njegove žene vode i, kad se žena udaljila, pucali su na čoveka i pobjegli. Praprotnik je politički indiferentan Slovenac, kod koga su u poslednje vreme mnogi pripadnici Vermahta naručivali cipele. To je svakako bio povod za ubistvo. Počinioci su ostavili u stanu cedulju na kojoj je na slovenačkom jeziku bilo napisano: »Smrt izdajnicima slovenačkog naroda, partizani«.

23. 8. 1941. rano u 5,00 časova javno je u Kranju obešen Milorad Stošić,³ rođen 9. 2. 1904. Stošić je učestvovao u ubistvu i pljački nemačkog bankarskog činovnika Valtera Hekera.

U srezu Donji Dravograd je 23. 8. 1941. otpočelo hapšenje onih koji su učestvovali u komunističkim akcijama o kojima je već javljeno u poslednjim dnevnim izveštajima. Do sada je uhapšeno 12 vodećih komunista. Hapšenja će se vršiti i dalje. Izvešćemo detaljno u odgovarajuće vreme.

U poslednje vreme primili smo mnogobrojne anonimne dostave protiv Slovenaca koji su u bilo kakvoj službi u aparatu šefa civilne uprave, ili kao sekretari opština ili neki drugi službenici. U tim dostavama se ukazuje na to da je dotični komunist, da zna gde je sakriveno oružje, da se kod njega nalaze leci itd., ali da se tako dobro maskira da nemačke vlasti ne mogu da ga otkriju. Bez sumnje, ove dostave vrši komunistička partija s ciljem da unese pometnju u rad policije i da je što više preopteretiti.

³ Vidi Zbornik, tom VI, knj. 1, dok. br. 136 (objavu nemačkog šefa civilne uprave u Koruškoj i Kranjskoj od 23. avgusta 1941. o vešanju komandira Kranjske čete Milorada Stošića).

Prilikom patroliranja od strane žandarmerijskih stanica Store i St. Georgen [Đurđevac], 27. 8. 41. oko 10 časova otkriveni su kod Tiferà prema Sv. Lenartu komunisti koji su boravili u jednom mlinu. Pošto nisu hteli da izađu iz mlina, žandarmerijska patrola je mlin zapalila. Jedan komunist je iskočio iz zapaljenog mlina i dao se u bekstvo. Žandarmerijski stariji vodnik Toter je pošao u poteru za njim, pri čemu je pao. Komunist je odmah potom više puta pucao na Toteru koji je ležao na zemlji te ga je ranio u trbuh i u glavu. Sumnja se da će ostati u životu. Ubica je pokušao da pobegne, međutim, na njega je otvorena vatra, te je ubijen. Još dva komuniste su, svakako, izgorela u mlinu.

Jugoslavija

Ajnzac-grupa u Beogradu javlja:

29. 8. 41. streljano je, u sporazumu s komandantom Srbije, 50 komuniste koji su poznati kao funkcioneri i teroristi. Ovo je učinjeno kao mera odmazde protiv stalnih pokušaja atentata na pripadnike nemačkog Vermahta.

DESETODNEVNI IZVEŠTAJ KOMANDNOG ŠTABA KOMANDANTA SRBIJE OD 21. DO 31. AVGUSTA 1941. KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU O RAZVOJU USTANKA, BROJU I VRSTAMA IZVEDENIH PARTIZANSKIH AKCIJA, SOPSTVENIM GUBICIMA I O PROTIVMERAMA NA TERITORIJI SRBIJE¹

Ia, 458/41. pov.²

POVERLJIVO

A. Ili³

WB 10.34⁴

Izveštaj o situaciji za vremenski period od 21. do 31. 8.⁵

1. Opšti utisak

Zategnutost u pravcu oružanog ustanka komuniste. Planiski akti sabotaže u cilju paraliziranja privrednog života i saobraćaja; sabotaže u rudnicima, u livnicama, na železnici, terorisanje stanovništva voljnog da radi, otimanje životnih namirnica; povećanje broja prepada malih, dobro naoružanih jedinica na nadležstva i funkcionere u cilju paraliziranja upravnog aparata.

Očigledno komunisti dobijaju direktive preko radio-stanica. (Vesto opisivanje navodnih prepada na ruskom frontu). Nije ustanovljeno učestvovanje četnika u prepadima.

Ustanička oblast obuhvata celokupnu srpsku teritoriju osim Banata i jezičak teritorije kod [Kos.] Mitrovice naseljen Albancima.

2. Značajne pojedinosti

a) Atentati na železnicama ⁶	30
Prepadi na Vermaht	9
Prepadi na žandarmerijske stanice	14

¹ Snimak dokumenta (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T⁵501, r. 246, s. 203-5. Redakcija nije mogla da utvrdi kada je ovaj izveštaj pisan.

^{2, 3} i ⁴ Dopisano rukom.

⁵ Opširnije o vojno-političkom situaciji na teritoriji nemačkog okupacionog područja, za svaki dan od 1. do 31. avgusta 1941, vidi ratni dnevnik Komandnog štaba komandanta Srbije (AVII, NAV-T-501, r. 246, s. 4-14).

⁶ Vidi prilog 1. Pošto su se povećali prepadi partizana na železničke vozove, kojom su prilikom nemačke oružane snage pretrpele osetne gubitke, komandant Srbije je 17. avgusta 1941. izdao naređenje kojim se reguliše prevoženje vojnika koji putuju službeno ili na odsustvo (AVII, NAV-T-501, r. 249, s. 935-6).

- Kvarovi na telefonsko-telegrafskim linijama 16
 Udari na mostove na putevima 3
 Udari na industrijske objekte 4
 Udari i napadi na javne ustanove 53
- b) Detaljan izveštaj o obrazovanju vlade sledi.⁷
 c) Akcije poternih odeljenja odvijale su se delimično sa znatnim uspehom.⁸
 d) *Gubici Vermahta:*
 mrtvih 21
 ranjenih 34
 nestalih 4
- e) *Kaznene mere*
 U Beogradu su civili koji su nosili oružje pronađeni i streljani.

3. Procena situacije

U narednom periodu treba računati s tim da smirivanje situacije neće nastupiti tako brzo zbog slabosti trupa koje stoje na raspolaganju. Akcije manjih i većih bandi, zbog iznenadnosti njihovog pojavljivanja, mogle su biti sprečene samo u retkim slučajevima. Pokušaće se da se ofanzivnim dejstvom poternih odeljenja razbije komunistička organizacija.

O raspoloženju stanovništva ne može se jedinstveno suditi. Ali uopšte izgleda da, kao i ranije, bolji elementi stanovništva ne odobravaju rad komunista i da se oni koje su komunisti regrutovali u selima pokoravaju samo pod prinudom.

Postoji nada da će nova vlada⁹ u solidnom sadejstvu sa četnicima znatno doprineti ponovnom uspostavljanju mira i reda i da će nacionalno nastrojenim Srbima usaditi u najmanju ruku to da ne saraduju s komunistima na zajedničkoj stvari.

Javno vešanje 5 komunista 17. avgusta u Beogradu izgleda da nije promašilo svoje zastrašujuće dejstvo na stanovnike Beograda, jer se od tada u Beogradu nije dogodio ni jedan vredan pomena akt sabotaže ili prepad.

4. Mere koje se nameravaju preduzeti

Dalje angažovanje poternih odeljenja, a uz to i veće akcije. Brutalno preduzimanje odlučnih mera, spaljivanje kuća,

⁷ Vidi dok. br. 106.

⁸ Opširnije o akcijama tih odeljenja na teritoriji Srbije u avgustu 1941 vidi dnevne izveštaje Više komande 65 (AVII, Minhen-6, s. 320-4, 325, Minhen-il2, s. 1339, NAV-T-312, r. 425, s. 8003060-1, r. 452, s. 8037W4, 8037477-9, 8037481-3, 8037495-6, 8037504-7 i 80375804 i izveštaje komandanta Srbije (AVII, reg. br. 2/13 i 6/13, k. 2-A).

⁹ Reč je o vladi Milana Nedića.

odnosno sela iz kojih su vršeni prepadi protiv nemačkog Vermahta, bezobzirno ubijanje u borbi, vešanje lica za koje je nesumnjivo utvrđeno da su izvršili atentat protiv nemačkog Vermahta i njegovih interesa.¹⁰

Prilog 1

¹⁰ O postupku sa partizanima zarobljenim u borbi i o njihovoj predaji od strane operativnih jedinica i drugih komandi, ajnzac-grupi policije bezbednosti i službe bezbednosti vidi AVII, NAV-T-501, r. 249, S. 760-1.

5. *Zaštita mostova na Savi*

a) Železnički most osigurava straža na obe obale, svaka 1—6 stražara danju, a 1—9 stražara noću.

b) Kolski most osigurava neposredna straža od 1—7—30 stražara. Pored toga ima zadatak da reguliše saobraćaj.

U rezervi mostova na Savi jedna četa 245. građevinskog bataljona na predterenu na zemunskoj obali.

Udaljenje od železničkog mosta oko 800 m, od kolskog mosta oko 300 m.

pot. Fenc

Tačnost overava:
kapetan

BR. 131

DNEVNI IZVEŠTAJ OBAVEŠTAJNOG ODELJENJA KOMANDANTA ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU OD 1. SEPTEMBRA 1941. VRHOVNOJ KOMANDI VERMAHTA O AKCIJAMA PARTIZANA NA TERITORIJI SRBIJE I O PROTIVMERAMA'

Poverljivo

KR — Telegram

KOMANDA 12. ARMIIJE
prim. 2. sep. 1941/10,25
*Ia, br. 1958/41. god.*²

O. K. W./W. F. St., odelj. teritorijalne odbrane, radi znanja:
O. K. H./Gen. St. d. H., oper. odelj.

*Dnevni izveštaj od 1. 9. 1941.*³

1.) 29. 8. Prepad bande na fabriku cementa Popovac⁴ (9 km severoistočno od Paraćina).

30. 8. Senjski rudnik (24 km istočno od Jagodine) opljačkala banda.⁵

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-312, r. 426, s. 8003059.

² Štambilj primaoca.

³ Postoji, pod istim datumom, i jutarnji izveštaj komandanta oružanih snaga na Jugoistoku (Zbornik, tom I, knj. 1, dok. br. 141).

⁴ Napad na ovu fabriku je izvršila Paraćinsko-čuprijska četa Pomoravskog NOP odreda («Centralna Srbija», str. 89).

⁵ Akciju su izveli delovi Pomoravskog NOP odreda. Oni su pri tom zaplenili eksploziv i ostali materijal a zatim porušili tri mosta (Zbornik, tom I, knj. 2, dok. br. 28; AVII, Nda, reg. br. 24/2, k. 28).

31. 8. Na pruzi Beograd — Zagreb na teretni voz oružanih snaga otvorena vatra. Nema gubitaka.

31. 8. Prepad razbojnika na Kremnu⁶ (20 km zapadno od Užica). Odneto 140 kg eksploziva.

31. 8. 18 prepada od strane bandi na železničke stanice i pruge.⁷ Težište prepada pruge: Beograd — Užice i Čuprija — Ravna Reka.

28/30. 8. Još 8 prepada na opštine Jagodine i Paraćina.⁸

2.) 31. 8. Uspešnu borbeni akciju protiv veće komunističke bande oko Šapca izvode ojačane jagd-komande i avioni. Neprijatelj pretrpeo gubitke. Akcija još traje.

K-t oružanih snaga na Jugoistoku
Ic/AO

br. 6366/41. pov. od 1. 9. 1941.

Za tačnost:
Resler
poručnik

⁴ Napad je izvela 1. užička četa Uzičkog NOP odreda («Užice 1941», str. 128).

⁷ i ⁸ Opširnije o ovim akcijama partizana vidi u dnevnom izveštaju Operativnog odeljenja komandanta oružanih snaga na Jugoistoku od 2. septembra 1941. U ovom izveštaju, pored ostalog, piše: da su na pruzi Užice — Lajkovac izvršena četiri napada na železničke oibjekte, uređaje i teretne vagona i da je Otvarana vatra na putnički voz; da je na pruzi Paraćin — Zaječar izvršen napad na putnički voz i pri tom pet nemačkih vojnika razoružano i zarobljeno; da se nastavljaju prepadi na opštinske (kancelarije i žandarmerijske stanice oko Žablja i na području Petrovac — Paraćin — Lapovo (AVII, NAV-T-312, r. 425, s. 8003058). Ove akcije su vrk> aktivno na ovom području sprovodili 1. šumadijski i Kragujevački NOP odred («Centralna Srbija», str. 102—112).

IZVEŠTAJ NEMAČKOG GENERALA U ZAGREBU OD 2. SEPTEMBRA 1941. KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU O VOJNO-POLITIČKOJ SITUACIJI U NDH¹

KOMANDANT ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU²
(KOMANDA 12. ARMIJE)
ODELJ 1c/AO
PRIM. 5. SEPTEMBRA 1941.
BR. 1484/41. STR. POV.

Starešina | 051 07 | 06 | Sach. bj AO) HAOD

K-DA 12. ARMIJE
8. sep. 1941

Ia, br. 1871/41. str. pov/

Strogo

poverljivo

- 1.) O. K. W., odelj. za inostranstvo
- 2.) O. K. H., odeljenje vojnih izaslanika
- 3.) Operativni štab vazduhoplovstva — grupa vojnih izaslanika pukov. Šmita
- 4.) K-t oružanih snaga na Jugoistoku — Ic

Nemački general
u Zagrebu

KR

Kratak pregled situacije s mojim osvrtnom o usmenom referisanju u Berlinu.

Političko stanje

Situacija uglavnom nepromenjena, neprekidno labilna i neujednačena. Odnosi sa Italijom zategnuti, neprijateljstvo Hrvata prema Italijanima ponovo se vraća od strane ovih kroz različite postupke, kao i zahtevi Srba u okupiranoj oblasti. U ovoj oblasti neki postupci Italijana, u korist naroda, dovede do delimičnog rasformiranja ustaša.

Kotlina Gacko — Avtovac bila je na traženje Hrvata pripojena obalskoj zoni. Isto tako, bez hrvatske saglasnosti, preuzeta je teritorija Cajniče — Goražde, više ili manje, pod italijansku upravu. (Uporedi moj izveštaj str. pov. br. 178⁴ i 184⁵).

¹ Snimak dokumenta (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-312, r. 470, s. 8059977-8(2). Na margini originala je rukom dopisano nekoliko reči, parafa i datuma.

³ i " Štambilji primaoca.

⁴ Vidi dok. br. 72.

⁵ U ovom izveštaju nemački general u Zagrebu je 7. jula 1941. izvestio Vrhovnu komandu Vermahta sledeće:

Tužbe Italijana zbog slabe predusretljivosti Hrvata u vojničkim stvarima posiate su jutros, u originalnom tekstu, kurirrom za Berlin. Pokušaji prodiranja u porastu. U zemlji vlada zabrinutost da će Italija postepeno okupirati čitavu Hrvatsku.⁶ Poglavnik i maršal dobro razumeju vidljivu nezainteresovanost u ovom pitanju. Pa ipak se uglavnom pokazuje jedno rastuće razočarenje sve gore do vladinih krugova, koje se oseća u izvesnom otupljivanju i prema našim željama. Pri tome, svi Hrvati stalno očekuju konačno oslobođenje od nas. Moji lični odnosi prema italijanskoj vojnoj misiji i njenom šefu uvek su zadovoljavajući, iako i to u formalnim stvarima nije uvek lako (na primer: ceremonijalni poredak prilikom pogreba gospođe Kvaternik, gde sam ja Hrvatima pomogao koliko sam bolje znao).

O ishodu moje posredničke razmene mišljenja preko majora grofa Špee (Spee) s mađarskim ministrom vojske Bartkom⁷ izvešteno je pismeno. Moje mišljenje da Bartka nije bio potpuno obavešten o Međumurju potvrdilo se, što je prethodno trebalo dokazati.

Prema saopštenju sa obaveštajne strane, naše Ministarstvo spoljnih poslova treba da zastupa stav, za povratak Hrvatima zemunskog trokuta.⁸ Vojničke sumnje naprotiv, po

»Pre jedno desetak dana poglavnik je u jednom pismu upućenom lično Musoliniju ponovo zamolio da se na ovom prostoru konačno utvrde granice, zaključujući pri tom da se povuče bivša austro-ugarska granica. Musolini je nasuprot tome zahtevao, kao što je to navedeno u izveštaju br. 178/411. str. pov. od 4. juna 41, oblast oko gornje Drine, u svakom slučaju bez Gacka i Bileće, što bi bilo više od stare austrijske granice. Poglavnik je izjavio da on takav zahtev nikada neće potpisati. Musolini treba da se, prema izjavi poglavnika, zadovolji granicama koje su ranije prema istoku zaokružavale Bosnu i Hercegovinu. Nasuprot tome, on sada zahteva za Crnu Goru ceo Sandžak s Novim Pazarom. U ovoj oblasti ispoljavala je, kao što je poznato, od 1878. do 1909. godine, Austro-Ugarska svoje pravo poseda. Ova oblast je privremeno, sa svim pravima suvereniteta, ponovo pripala Turskoj, da bi posle balkanskog rata 1912/1913. bila po dužini podeljena između Srbije i Crne Gore. Sandžak je većim delom naseljen muslimanskim stanovništvom, navodno hrvatskog porekla. Poglavnik bi želeo da postigne kod Italijana da se ovi muslimani zamene Srbima iz Bosne (AVII, NAV-T-501, r. 264, s. 1)197).

⁶ O okupaciji demilitarizovane zone, preuzimanju vlasti u njoj i odnosima sa NDH opširnije vidi u Zborniku, tom XIII, knj. 1, dok. br. 11«, 127, 130, 139, 145 i 154.

⁷ Karolj Barta (Karoly Bartha), general-pukovnik

• O tome vidi dok. br. 181. U vezi sa »povratkom« Zemuna i Pavelićevoj NDH, načelnik generalštaba Vrhovne komande Vermahta je 18. septembra 1941. dostavio komandantu oružanih snaga na Jugoistoku uputstvo pod kojim uslovima će ise zemunska zona dati vladi NDH (AVII, NAV-T-77, r. 1315, s. 62).

mom mišljenju, ne smanjuju se u težini da je sigurno ostvarljivo smirujuće rešenje u ovom području.

Unutrašnje političke, koncentracione i konsolidacione težnje (uporedi: br. 245' i 253'°) snažno su ometane italijanskim akcijama na jugu, ali ipak i dalje postoje. Akta nasilja ustaša delimično se smanjuju. Mnoge smrtne kazne protiv ustanika. Oštrije ograničavanje i skroz organizovanje naoružanog dela pokreta. Pokušaj da svoj politički karakter jače izrade kao pokret opštedržavnog značaja. Rastuće razumevanje za to da se u srpskom pitanju moraju pomoći više konstruktivnim rešenjima negoli samo sredstvima nasilja. Istaknute zasluge našeg poslanika" i njegovi nenametljivi saveti s puno takta. Sam maršal Kvaternik, predstavnik radikalnijeg antisrpskog kursa, postaje umereniji. Naprotiv, njegov sin Eugen, državni sekretar policije, smatra se sve manje podnošljivim čak i od merodavnih ličnosti. Na njega se gleda, mada je unekoliko nepravda, kao na glavnog vinovnika besplanskog »divljeg« kursa, koji u sadašnjim prilikama i pobunama, po jedinstvenom mišljenju, možda više ima udela negoli srpska i komunistička rovarjenja.

Na privrednom polju, pod rukovodstvom maršala, stvoren je četvorogodišnji plan tj. organizacija. Trenutno privredna situacija nije olakšana novim italijanskim smernicama (snabdevanje oblasti, pitanje carina itd.). Hieb i mast jedva dostižu, takođe stalni nazadak u tekstilu itd. Znatno poskupljenje na svim oblastima i pored ograničenja cena.

Vojna situacija

Izgradnja armije polagano napreduje, ali pod stalnim prekidima koje borbe sobom donose.¹² Kvaternik i sada, kao i ranije, odlučan da u novoj italijanskoj zoni ostavi samo minimalne snage, da bi se severno od demarkacione linije, u nemačkom prostoru, utoliko bolje moglo organizovati. Kasnije, kao i ranije, ispoljava se značajna podrška od strane komandanta dopunskih snaga u pozadini i njegovih saradnika. Kod Kvaternika sazreva saznanje da Ahilovu petu njegove armijske organizacije treba tražiti u oficirskom koru. Da je on delom suviše star, a mlađi oficiri, od 20 do 45 godina života, jako su

* iU ovom izveštaju nemačkog generala u Zagrebu od fill, avgusta 1941. govori se o vojno-političkoj situaciji u NDH, odnosu Hrvatske seljačke stranke prema ustašama, odnosima NDH i Italije, akcijama Nemaca (kod Sarajeva, situaciji u istočnoj Bosni i planiranju ustaških akcija u rejonu Banje Luke (AVII, NAV-T-312, r. 460, s. 8046543-8). U vezi sa ovom situacijom, nemački general u Zagrebu je, pod istim brojem i datumom, poslao Vrhovnoj komandi Vermahta još jedan ovakav izveštaj (vidi AVII, NAV-T-501, r. 267, s. 8246).

¹⁰ Vidi dok. br. ,114.

¹¹ Zigfrid Kaše

¹² Vidi dok. br. 137.

razbijeni (antihrvatskim kursom u bivšoj Jugoslaviji, političkim prorešetovanjem preuzetih oficira iz bivše jugoslovenske vojske). Stoga se vatreno zauzimam za molbu hrvatskog vojnog rukovodstva da se što je moguće više oficira i podoficira, kao stažišta, može pridati dopunskim bataljonima hrvatske legije određene za Nemačku.

Ustanički pokret

Posle mog zadnjeg izveštaja došlo je i u nemačkoj okupacionoj zoni do raznovrsnih nemira i sabotažnih akata od strane četnika. Između 22. i 28. [avgusta 1941] nemački i hrvatski bataljoni zajednički su razbili jednu veću bandu pobunjenika u prostoru Derventa — Doboj — Tuzla. Težište borbi bio je Doboj.¹³ Poslednjih dana u toku je jedna veća akcija protiv jakog ustaničkog centra kod Mrkonjić-Grada¹⁴ (severozapadno od Jajca), u kojoj su dosada učestvovali i nemački bataljoni iz Banje Luke radi zaštite pravca Banja Luka — Sarajevo i industrije u Jajcu. S obzirom na više bataljona vojske i ustaša, ovi nemački bataljoni treba da se izvuku na učinjeni poziv Hrvata.¹⁵ Vrbaska klisura između Banje Luke i Jajca veoma opasna, zbog ugrožavanja vatrom i obrušavanja kamejnja kod Donjeg Vakufa, južno od Jajca i južno od Rogatice

¹³ Ove napade su izveli ustanici pod rukovodstvom štaba Ozren'skog sektora. U jutarnjim časovima 23. avgusta 1941. izvršili su napad na Doboj. Oni su porušili pruge koje od Doboja vode prema SI. Brodu, prema Sarajevu do Maglaja, prema Tuzli do Bos.. Petrova Sela i prema Tasliču do r. Tešanjke. iU dvodnevni borbama (su zauzeli Doboj !(bez tvrđave), Gračanicu, Maglaj i desetalk željez. stanica. Uz to, uništili su tt linije u dužini od 50 km (Zbornik, tom IV., knj. 1, dok. ibr. 61, AVII, a. NDH, reg. br. 30/4, k. 152, reg. br. 22-27/2, k. 1, reg. br. 36/1 i 54/1, k. 208, a. NOP, reg. br. 9/4, k. 1998; »Oslobodilački rat naroda Jugoslavije«, knj. I, str. 85). Međutim, posle dvodnevni borbi, 25. avgusta 1941, jake snage neprijatelja (8 ustaških, domobranskih i nemačkih bataljona) s pravca Sarajeva, Slav. Broda i Tuzle ovladale su Dobojem, dobojskim željez. čvorom i komunikacijama u dolini r. Bosne i r. Spreče. Ustanici su se povukli na Ozren i sprečili svaki pokret neprijatelja van komunikacija. Na Trebavi, pak, zbog četničke izdaje, nastalo je naglo osipanje, jer su se četnički elementi nametnuli za rukovodioce i potpisali sporazum sa predstavnicima NDH o obustavi vatre. Time je ustanak na Trebavi ugušen (Zbornik, tom IV, knj. 1, dok. br. 61. AVII, a. NDH, reg. br. 218/2, k. 1, reg. br. 24/24 i 27/2, k. 2; »Oslobodilački rat naroda Jugoslavije«, knj. I, str. 85).

¹⁴ Ustanici su ušli u Mrkonjić-Grad 29. avgusta 1941. Ovdje su zarobili jednu četnu domobrana i 10 žandarma i zaplenili 15 kamiona i 30 puškomitraljeza (Zbornik, tom IV, knj. 1, dok. br. 85, 222 i 226; AVII, a. NDH, reg. br. 11/3, 29/2 i 30/2, k. 1, a. NOP, reg. br. 2/6, k. 1998).

¹⁵ U ovoj šestodnevnoj operaciji, koja je počela 11. septembra 1941, učestvovali su dva ustaška i dva domobranska bataljona i jedan bataljon 738. pešadijskog puka 718. pd, uz podršku avijacije. Prodor su izveli iz Ključa i doline Vrbasa s ciljem da uguše ustanak u Janji i Pljevi. Nemci i kvislinzi su ovladali Mrkonjić-Gradom, Jezerom, Šipo

(bosanska istočna železnica bogata veštačkim objektima) dogodili su se u nedelju udari po železnici. Kod prvog mesta zastavljanje voza i pljačka a kod drugog rušenje propusta sa prevrtanjem voza. Mnogobrojni prepadi ustanika desili su se u severozapadnoj Srbiji preko Drine. 3. bat. 738. pp [718. pd] bio je čitav uvučen u prilično teške borbe istočno i severoistočno od Zvornika. Na žalost svuda nemački gubici. Sve događaje su potvrdila stara austrijska iskustva da u ovim krajevima samo sasvim izuzetno treba raditi sa snagama manjim od čete, i da od vešala i njihovog zadovoljenja pravde ne treba suviše mnogo očekivati, ljudski životi ovde ne vrede mnogo. Držati bezuslovno sve važne saobraćajne linije a na ostaloj teritoriji, uz prolazno prenebregavanje jednih rejona, objediniti akcije u drugim područjima.

Na ustaničkoj teritoriji Bihać — Petrovac — Knin situacija je u osnovi nepromenjena. U istočnoj Hercegovini ponovo se nešto muti, ali u ograničenom obimu. Hrvati javljaju o polaganju oružja ustanika u različitim krajevima zemlje. Izlazi na videlo da četnici prisiljavaju mnoge stanovnike na učešće u borbama (pri čemu su im ustaše, u svom šlepom besu, tu doskora pošteno išli naruku).

Zaključak: Ponavlja se jaka mestimična zategnutost, ali u celini nema razloga za uznemirenje na hrvatskoj teritoriji. Svako smanjivanje nemačkih posada ne dolazi u obzir. Inače poželjna bolja oklopna kola. Avioni škole za nisko letenje ponovo upotrebljeni za izviđanje.

Ispravka: U izveštajima od 20. avgusta na više mesta se potkrao pogrešan način pisanja o italijanskom poslaniku Karsertanu u Zagrebu.¹⁶

- | | |
|---------------|------------------------------------|
| 5. primeraka: | Nemački general u Zagrebu |
| 2. primerak | Generalu 272/41. str. pov. |
| 3. „ | Načelniku štaba 2. 9. 41. |
| 4. „ | Nemačkom poslanstvu |
| 5. „ | K-tu oruž. snaga na Jugoistoku, Ic |

vom, Mliništima i komunikacijama a zatim izvršili pokolj u s. Janji i Jezeru i palili kuće (Zbornik, tom IV, knj. 1, dok. br. 181, 313 i 323; AVII, a. NDH, reg. br. 2—4 i 6/1, k. 2, reg. br. 6 i 7/10, k. 611A, reg. br. 44/4, k. 152, reg. br. 32/4, k. 239, reg. br. 3/8, k. 169, a. NOP, reg. br. 5/6, k. 1994).

" Redakcija nije pronašla izveštaje nemačkog generala u Zagrebu o ovom italijanskom poslaniku. Tog dana je nemački general u Zagrebu dostavio još dva izveštaja komandantu oružanih snaga na Jugoistoku o napadima ustanika na području Tuzle, Kladnja, Sokolca i Prijedora (AVII, NAV-T-312, r. 653, s. 8038763, r. 460, 6. 8046542) i jedan izveštaj Komandi kopnene vojske o odnosima između Hrvatske i Mađarske i o situaciji u Kotoru (AVII, NAV-T-501, r. 267, s. 882).

BR. 133

DNEVNI IZVEŠTAJ OBAVEŠTAJNOG ODELJENJA KOMANDANTA ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU OD 3. SEPTEMBRA 1941. VRHOVNOJ KOMANDI VERMAHTA O DEJSTVI-MA PARTIZANA NA TERITORIJI SRBIJE I O PROTIVME-RAMA¹

KOMANDA 12. ARMIIJE
Prim. 4. sept. 1941/09,10
la, br. 1978/41. pov.²

Poverljivo

KR — Radiogram

Upućeno:

O. K. W./W. F. St., odelj. teritorijalne odbrane
Na znanje: O. K. HlGen. St. d. H., oper. odelj.

Dnevni izveštaj od 3. 9. 1941.

- 1.) 1. 9. Prepad na laka putnička kola oružanih snaga na cesti Zlot — Podgorac (26 km severozapadno od Zajčara).³ Jagd-komanda je oslobodila zarobljene srpske žandarme i 2 nemačka vojnika. 2 bandita ubijena."

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-312, r. 425, s. 56-7.

² Štambilj primaoca.

³ Akciju je izveo Boljevački NOP odred i pri tom razoružao 10 žandarma i 12 nemačka vojnika («Hronologija», istr. 109) Ivan 'Džina Gligorijević, 'Partizanski odredi istočne ISrbije 1941—1944 ((dalje: Ivan [Džina Gligorijević, n. d.), Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1969, str. 26—27.

⁴ Opširnije o dejstvima ovih poternih odeljenja i o akcijama partizana na području dejstva Više komande 65, tj. 704. i 71(7. pd, vidi u dnevnom izveštaju ove komande od 1. septembra 1941 (AVII., NAV-T-312, r. 452, s. 837467) i u izveštaju iste komande od 3. septembra 1941. sa operativnog područja 718. pd (teritorija NDH), u kojem, pored ostalog, piše:

»3. četa I bat. 73®. pp 718. pd napadaju zajedno sa Hrvatima kod Jajca.

7. četa 738. pp ojačana jednim vodom artiljerije krstari prema Palama.

Prekinute su sve veze iz Sarajeva u pravcu Jajca, Doboja i Zvornika.

2. 9. 41. u rejonu Bogatića primećeni su komunisti na maršu iz pravca sela Metkovića. Da bi se ojačala četa koja je stacionirana u Bogatiću poslat je iz šapca jedan potermi vod.

U toku noći 2/3. 9. komunisti su izvršili vatreni napad na jednu poljsku stražu na zapadnom izlazu iz Šapca. 1. četa 750. pp (718. pd) stigla je u Brod iz Prijedora.

2. 9. hrvatska divizija je otpočela napad protiv ustanika na Romaniji« (AVII, NAV-T-312, r. 452, s. 8037468-9).

2. 9. Prepad na odeljenje za pronalaženje prekinute veze 8 km južno od Topole. Jedan podoficir mrtav, 2 vojnika nestala. Jagd-komanda sledi bandu.
 2. 9. Posada u rudnicima antimona Krupanj (2 čete) prisiljena od jakih sastava bande na predaju.⁵ U toku su protivmere jakim snagama i avijacijom. Na cestama brojna rušenja. Visok vodostaj otežava tok operacije.
 2. 9. U Boljevcu (26 km jugozapadno od Zaječara) banda razoružala 30 žandarma.⁶
 - 2.9. Dvesta bandita opljačkalo u Svrlijgu (22 km severoistočno od Niša) 2,300.000 dinara.⁷
 2. 9. Železnički most Zablaće (8 km jugoistočno od čačka) porušen eksplozivom.
 3. 9. Jedna naša četa kod Koviljače (10 km južno od Loznice) okružena od ustanika.⁸ Protivmere jakim snagama u toku.
- 2.) 2. 9. Odbijen napad na snage za obezbeđenje pruge 8 km jugoistočno od Lapóva. Zaplenjeno oružje (među ostalim i 4 puškomi traizeja).

⁵ Vidi dok. br. 134, objašnjenje 4. U vezi s tim, Viša komanda 65 je 2. septembra 1941. izvestila da je vojna straža kod Stolica (jama rudnika Krupanj) napadnuta i pretpostavlja se da su zarobljeni 1 poručnik i direktor rudnika Štrajher [Streicher]. Potemo odeljenje 704. pd, koje je uvedeno u borbu kod Krupnja, s jednom grupom je izvuklo izolovanu vojnu stražu, ali nije moglo da se probije do Stolica, jer je s visova koji se nalaze sa obe strane drumskog tesnaca deistvovala snažna mitraljeska vatra. Trenutno nedostaje 20 ljudi. Krupnju takođe preti opasnost, jer se na okolnim visovima prikupljaju ustanici (AVII, NAV-T-312, r. 452, s. 80374167).

⁶ Ovu akciju je izveo Boljevački NOP odred, koji je tada zauzeo Boljevac, razoružao 20 žandarma, uništio arhivu Opštine i Poreske uprave i demolirao tt uređaje (AVII, a. NOP 1/1, k. 19817. Nda, reg. br. 25/5, k. 51; Ivan Džina Gligorijević, n. d., str. 27).

⁷ Napad je izvršio Ozrenski NOP odred (Zbornik, tom I, iknj. 21, dok. br. 6; Ivan Džina Gligorijević, n. d., str. 75).

⁸ Akcije oko Loznice i Koviljače su izvodili Podrinski NOP odred i Cerski četnički odred kapetana Račića (Zbornik, tom II, knj. 1, str. 75). U izveštaju Više komande 65 za naročitu upotrebu od 2. septembra 1941. u vezi s tim piše: »O situaciji kod 3. bat. 738. pp u Koviljači nema još nilkakovog izveštaja. Jedan oficir našeg štaba upućen je u toku noći u izviđanje, preko Mitrovice ka Koviljači. U isto vreme poteno odeljenje (100 ljudi) 704. pd uvedeno je preko Loznice u borbu i angažovano kod Koviljače (AVII, NAV-T-312, r. 452, s. 80374(67)). U toku 3. septembra 1941. iz Šapca su posiate 3. četa 2. bat. 741. pp 704. pd i dve trećine 220. pt div. radi deblokade 3/738. pp (AVII, NAV-T-312, r. 452, s. 8037468-9).

- 2/3. 9. Jagd-komanda zapadno od Kruševca, istočno od Paračina i kod Topole ubila u borbi 10 bandita i zaplenila oružje. Poterà u toku.
- 9.

K-t oružanih snaga na Jugoistoku
Br.6410/41. pov. od 3. 9. 1941.
Ic/A. Ö.

Tačnost overava
Resler
poručnik

BR. 134

DNEVNI IZVEŠTAJ OBAVEŠTAJNOG ODELJENJA KOMANDANTA ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU OD 5. SEPTEMBRA 1941. VRHOVNOJ KOMANDI VERMAHTA O BORBAMA PROTIV PARTIZANA NA TERITORIJI SRBIJE I PRISTIZANJU POJAČANJA¹

Poverljivo

KR — Telegram

KOMANDA 12. ARMIJE²
Prim. 6. sep. 1941/12,15
Ia, br. 1994/41. pov.

O. K. W./W. F. St.
odeljenje teritorijalne odbrane,
radi znanja: O. K. H./Gen. St. d. H., Op. odelj.

Dnevni izveštaj od 5. septembra 1941.

I. — *Srbija:* U trouglu Sava — Drina prvi put na izgled dobro naoružan i umešno rukovođen ustanički pokret. U ostaloj Srbiji ne prestaju prepadi i dela sabotaže. Izdato je naređenje komandantu Srbije da se divizije prikupe u ustaničkim oblastima oko tačaka težišta tako da budu ispunjeni uslovi za izvršenje ve-

¹ Izostavljeni tekst se odnosi na vojnopolitičku situacđju u Grčkoj.

KT Air pi Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-312, r. 425, s. 8003053.
² Štambilj primaoca.

ćih temeljno pripremljenih akcija s nadmoćnijim snagama.

- 2—5. 9. Dve nemačke čete u okruženju u Krupnju, i pored potpomaganja napadom obrušavajućih borbenih aviona (štuka), izgleda da još nisu deblokirane.⁴ Angažovane snage, prodirući od Valjeva prema Loznici i sa zapada preko Drine, nisu još mogle da se probiju.⁵
3. 9. Jagd-komanda u Svrljigu (20 km severoistočno od Niša) uništila bandu i uhapsila 12 žandarma osumnjičenih da su potpomagali istu (vidi dnevni izveštaj od 3. 9.).⁶ Akcija još u toku.
3. 9. Jagd-komanda 8 km jugoistočno od čačka u borbi ubila 2 komunista.
- 3—5. 9. Namesto 433. pp određen je 125. pp sa 1 divizionom 220. art. div.⁷ sa prostora Soluna za pojačanje snaga u Srbiji. Početak transportovanja 7. 9. ujutru; motorizovani delovi i pre toga.
5. 9. Štab III/433. pp stigao u Beograd. Transport poslednjih delova ovog bataljona krenuo iz Soluna. Obezbeđenje Gvozdениh vrata ojačano sa 1 pešadijskom četom.

Za tačnost: K-t oružanih snaga na Jugoistoku
Ic/AO
poručnik br. 6437/41. od 5. 9. 41. pov.

³ Izostavljeni tekst se odnosi na Grčku.

⁴ Napad na Krupanj su izveli delovi Valjevsikog NOP odreda, kao i četnički odredi Zečevića i Martinovića, koji su saradivali s partizanima, a kasnije i definitivno ušli u sastav jedinica NOPOJ. Posle trodnevних borbi, Krupanj je oslobođen 3. septembra 1941. Zarobljena su 124 nemačka vojnika, 9 ih je ubijeno a 30 ranjeno. Zaplenjene su veće količine ratnog materijala. Partizani i četnici iz pomenuta dva odreda su imali 6 mrtvih i 12 ranjenih (Zbornik, tom II, knj. 1, str. 74⁵; AVII, a. NOP, reg. br. 2-1/4 i 33/4, k. 1985).

⁵ U vezi s tim, Viša komanda 66 je 3. septembra 1941. dzvestila sledeće:

»Jedinice koje su bile opkoljene kod Koviljače deblokirane su juče uveče sa zapadne obale Drine uz pomoć Hrvata. Lovački protivtenkovski divizion i II bataljon 7411. puka imaju naređenje da nastupaju u pravcu Loznice i višova istočno od Koviljače, da bi tamo snagama -kod Krupnja olakšala položaj privlačenjem na sebe snaga neprijatelja i da bi deblokirale naše snage koje su još uvek opkoljene kod Loznice. Situacija kod Krupnja je ozbiljna. U 13,00 č štuke su uzletele. Jedinica za deblokiranje se probija iz Valjeva u pravcu Krupnja. Dve čete iz II bataljona 749. puka 717. pešadijske divizije stigle su u Valjevo iz Čačka« (AVII, NAV-T-312, ir. 492, s. 18037466).

⁶ Vidi dok. br. 133.

⁷ Ove jedinice su pripadale 164. pd.

⁸ Potpis nečitak.

BR. 135

MESEČNI IZVEŠTAJ OPERATIVNOG ODELJENJA KOMANDANTA SRBIJE OD 5. SEPTEMBRA 1941. O AKCIJAMA PARTIZANA I DEJSTVIMA SOPSTVENIH JEDINICA NA TERITORIJI SRBIJE'

Odelj. Ia

Beograd, 5. septembra 1941.

Izveštaj o situaciji i delatnosti odeljenja Ia za avgust 1941.

1.) U toku avgusta situacija se jako zaoštrila. Komunističke bande proširuju svoju delatnost i napadaju pojedine objekte isa velikom snagom. Pri tome bande dejstvuju pod čvrstim rukovodstvom i prema jedinstvenom planu. Bande su u početku usmeravale napade više protiv usamljenih srpskih žandarmerijskih stanica, a potom u većoj meri i protiv pojedinih opština, pri čemu su posebno nastojale da spale arhive. Jasno je uočeno da su bande polazile od toga da razbiju upravni aparat srpske vlade.

Dalje su bande u većoj razmeri upravile napade protiv železničkih i telefonsko-telegrafskih linija, da bi paralisale saobraćaj. Pri tome su ostale još poštedefie pre svega pruge Beograd — Lapovo — Niš i Beograd — Lapovo — Mitrovica.

Zatim je bandama pošlo za rukom da parališu veliki deo rudnika, naročito rudnike uglja i antimona između Krupnja i Loznice. Najvažniji rudnici u Boru i Trepči još su poštedeni.

Glavno žarište nemira očigledno se pomerilo u trougao koji čine Sava i Drina, gde komunisti vrše regrutovanje.

Teritoriju na Drini zapadno od linije: Šabac — Valjevo — Rogatica (25 km severozapadno od Užica) treba od kraja meseca smatrati da je pod vlašću ustanika.

Pored toga, jača žarišta nemira još se nalaze na prostoriji Arandelovac — [Smederevska] Palanka i severno odatle, kao i u oblasti severno od Lapova i Čuprije. Teritorija nastanjena Albancima bila je srazmerno mirna.

2.) U cilju ofanzivne borbe protiv komunističkih bandi, naređeno je Višoj komandi [XLV] formiranje Jagd-komandi.² Uz to su pojedinim bataljonima dodeljeni rejoni za poteru, na ko-

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 246, s. 211-3.

² O tome vidi dok. br. 108 i 109.

jima će Jagd-komande, formirane od dobrovoljaca u jačini od 50 do 60 ljudi, preduzimati borbu protiv bandi.

Pored toga, preduzete su brižljivo pripremljene veće akcije povremeno i sa nekoliko četa, ojačane četama iz 64. rezervnog policijskog bataljona, kao i SD i pridatom srpskom žandarmerijom.

Jagd-komande i veće akcije su doduše imale delimično većih uspeha, ali ipak komunističke bande nisu mogle biti savladane.

3.) Pošto su na putevima motorna vozila koja su se samostalno kretala bila više puta napadnuta, ponekad uz velike nemačke gubitke, naređeno je da se obrazuju konvoji. Na glavnim saobraćajnim punktovima, na polaznim tačkama za marš, podignute su barikade kod kojih se prikupljaju motorna vozila i prolazak se dozvoljava samo kolonama čija jačina iznosi najmanje 5 motornih vozila snabdevenih automatskim oružjem.

Zbog mnogobrojnih prepada na železničke kompozicije, naređeno je obrazovanje odeljenja za pratnju za svaku pojedinu kompoziciju, a na prugama Beograd — Valjevo — Sarajevo i Lapovo — Kragujevac — Kraljevo — Mitrovica dozvoljeno je korišćenje železnice samo neparnim danima. Osim toga, komandant oružanih snaga na Jugoistoku naredio je obezbeđenje kompozicija na pruzi Beograd — Niš — Solun [Tesaloniki] kojima se upućuju vojnici na odsustvo.

4.) Zbog mnogobrojnih prepada na srazmerno slabe srpske žandarmerijske stanice naređeno je njihovo spajanje u jače žandarmerijske stanice, a pored toga, jačim žandarmerijskim stanicama pridruživane su nemačke trupe u jačini oko voda, jer su srpski žandarmi često puta zatajili ako su bili prepušteni sami sebi.

5.) Na kraju meseca najzad je preduzeto premeštanje nemačkih trupnih jedinica sa tendencijom da se stvore uporišta u posebno ugroženim oblastima.

Od pojačanja doveden je 220. protivtenkovski divizion,³ koji je kao motorizovana jedinica naročito pogodan da prihvati borbu sa lako pokretnim bandama.

U 562. landesšicen-bataljonu u Beogradu, shodno naređenju, formirane su 5. i 6. četa, za koje je oficire i podoficire odredio bataljon.

³ Ovaj divizion je 10. avgusta 1941. upućen iz Grčke na teritoriju Srbije, Višoj komandi 66, i stigao je u rejon Lazarevac — Arandelovac 15. avgusta 1941 (AVII, NAV-T-501, r. 246, s. 4—14 i r. 452, s. 8036963),

Druga pojačanja, koja su više puta i hitno tražena, nisu dodeljena.⁴

Kao što je već istaknuto u izveštaju za juli, snage koje stoje na raspolaganju za zaštitu mnogobrojnih, delimično od životne važnosti objekata, nisu ni u kom slučaju dovoljne; pri tome posebnu teškoću predstavlja ugroženost rudnika koji su neophodno potrebni za nemačku ratnu privredu, kao što su naročito Bor i Trepča. Napred je pomenuto da su rudnici antimona između Loznice i Krupnja već onesposobljeni.

Zbog toga je neodložno potrebno dovođenje novih snaga radi sprečavanja novih, još većih šteta 2a nemačku ratnu privredu.

Istovremeno se ukazuje na činjenicu da se sa raspoloživim snagama ne može obezbediti veza sa jedinicama koje se nalaze na jugu, kao ni njihovo snabdevanje.

K o g a r d
potpukovnik

⁴ Vidi dok. br. 99. Ova pojačanja su izostala na osnovu procene situacije od strane komandanta oružanih snaga na Jugoistoku da postojeće divizije u Srbiji nisu potpuno i efikasno iskorišćene. Od upućivanja novih snaga u Srbiju se odustalo, jer su postojeće snage u međuvremenu snabdevene motorizovanim transportnim sredstvima, što je povećalo njihovu efikasniju upotrebu (AVII, NAV-T-501, r. 246, s. 4—14).

ODOBRENJE KOMANDANTA SRBIJE OD 5. SEPTEMBRA 1941. KOLABORACIONISTIČKOM MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA DA SE BROJNO POJACA SRPSKA ŽANDARMERIJA I IZVRŠI NOVA DISLOKACIJA¹

KOMANDANT SRBIJE

Beograd, 6. 9. 1941.

Komandni štab/Upravni štab
Ia, br. 478/41. pov.

Poverljivo!

Predmet: Formiranje srpske žandarmerije²

1. Komandant Srbije s obzirom na situaciju, odobrio je
 - a) *Pojačanje srpske žandarmerije*
 - b) *Uspostavljanje milicije*
 od strane srpske vlade.
 Vlada namerava *nai pre* uz a) Formiranje žandarmerijske trupe koja će se sastojati od začetaka koji već sada postoje, od zavrbovanih pomoćnih žandarma, možda od četnika koji bi pristupili, dobrovoljaca Zbora gospodina Ljotića i od drugog zavrbovanog ljudstva.³
2. Prema saopštenju srpskog Ministarstva unutrašnjih poslova, prvih 8 *opremljenih žandarmerijskih bataljona* biće počev od 7. 9. upućeno u sledeća područja:
 - a) Bataljon od 120 ljudi u srezove Svilajnac, Zabare i Petrovac — između reka Mlave i Morave.
 - b) Bataljon od 170 ljudi u srezove Grocka, Smederevo, Požarevac, Veliko Gradište i Golubac.
 - c) Bataljon od 120 ljudi u srezove Smederevska Palanka, Veliko Orašje, Rača i Topola.
 - d) Bataljon od 160 ljudi u srezove Umka, Mladenovac, Lazarevac i Arandelovac.

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 246, s. 267-9.

² Odnosi se na kolaboracionističke formacije Milana Nedića u Srbiji.

³ Vidi dok. br. 148. Opširnije o situaciji na teritoriji Srbije i formiranju Nedićevih oružanih formacija vidi izveštaje šefa policije bezbednosti i službe bezbednosti o događajima (u vezi s napadom na SSSR) br. 77 i 78 od 8. i 9. septembra 1941 (AVII, NAV-T-175, r. 233, s. 2722235 i s. 272241-3).

- e) Bataljon od 150 ljudi u srezove Ub, Obrenovac, Valjevo i Mionica.
- f) Bataljon od 450 ljudi u srezovima Šabac, Vladimirci i Valjevska Kamenica.
- g) Bataljon od 150 ljudi u srezove Bogatić, Loznica i Krupanj.
- h) Bataljon od 200 ljudi u srezove, odnosno rudnicima, Senjski Rudnik, Sisevac [— Vrčić] i Ravna Reka, uključujući i okolinu.

Prema tome, ukupno 8 bataljona *ukupne jačine* približno 1.600 ljudi. Srpska vlada računa s tim da će ovi brojevi, vrbovanjem biti povećani.

3. *Svrha njihovog uspostavljanja* je borba protiv komunističkih bandita i vraćanje nemačke oružane sile u Srbiji njenim sopstvenim zadacima. Prema tome i u interesu je trupa da ni u kom slučaju ne sprečavaju srpsku žandarmeriju u njenoj delatnosti, a da je, po potrebi i na *traženje*, podržavaju u njenoj borbi. Jedna takva podrška sme samo onda uslediti kada angažovanje izgleda plodonosno i kada se za tu borbu pravo naređivanja nad svim angažovanim snagama prenese na jednog oficira nemačkih oružanih snaga.
 Ukoliko se ne radi o neposrednoj opasnosti, treba prethodno zatražiti odobrenje komandanta Srbije, odnosno Više komande LXV, ili komande divizije.
4. *Zadatak novoformiranih žandarmerijskih bataljona je:*
 Pročešljavanje dodeljenog područja i postavljanje žandarmerijskih stražara u naseljima koja će još biti određena. Svakim bataljonom zapovedaće jedan od bivših trupnih oficira, kome će svi delovi koji stupe u žandarmeriju u svakom pogledu biti podređeni. Svi žandarmi su potpuno uniformisani i nose *staru srpsku uniformu*. Pojačanje žandarmerije iz [redova] četnika i stanovništva — kasnija milicija (vidi tačku 1b) — ne nosi uniformu, ali se bori samo u sastavu žandarmerije i podređen je najstarijem komandantu žandarmerije.
5. Komandanti srpskih žandarmerijskih bataljona snabdeveni su *posebnim legitimacijama* srpske vlade. Uzorci legitimacija su već dostavljeni Višoj komandi LXV radi prosleđivanja trupci. Uzorci legitimacija biće istovremeno dostavljeni i svim nadležstvima (mestima) koja imaju veze sa ovim ustrojstvom.
6. Srpska vlada će postaviti oficire za vezu pri vojnim, odnosno okružnim komandanturama. U svim mestima gde takve komandanture ne postoje oficiri za vezu biće uvek pridodati

najvišem trupnom komandantu. Vojne i okružne komandanture će, prema potrebi, oficire za vezu koji su njima pri dati prepustiti najvišem trupnom komandantu koji se nalazi u njihovom garnizonu.

Trupa i vojne komandanture obaveštavaju se o delatnosti novoformiranih srpskih žandarmerijskih bataljona i u slučaju potrebe izveštavaju o tome nadležnim putem komandanta Srbije.

7. Čim formiranje srpske žandarmerije bude uspešno završeno, uzeće se u obzir *formiranje milicije*, pomenuto pod 1 b. Naređenja i saopštenja u pogledu toga biće pravovremeno upućena.
8. Upozorava se na to da svakog ko se *s oružjem u ruci* suprotstavi nemačkim trupama treba bez daljnjeg smatrati komunistom i strèljati ga.

Prilog:⁴ — 1 —
Dostavljeno:⁵

Komandant Srbije
pot. Dankelman
general avijacije

Za tačnost prepisa:

Kogard,
potpukovnik

⁴ To je obaveštenje ministra unutrašnjih poslova Milana Aćimovića od 5. septembra 1941. komandantu Srbije o upućivanju osam opremljenih bataljona u određena područja i mesta sa zadatkom da pročešljavaju i čiste teren i posednu isti žandarmerijskim istanicama (AVII, NAV-T-501, r. 249, s. 876-7).

⁵ Zbog ograničenog prostora izostavljena su imena komandi i ustanova kojima je ovo odobrenje dostavljeno.

BR. 137

IZVEŠTAJ NEMAČKOG GENERALA U ZAGREBU OD 6. SEPTEMBRA 1941. KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU O RAZVOJU USTANKA U HRVATSKOJ I O PREGRUPISAVANJU 718. PEŠADIJSKE DIVIZIJE¹

Strogo poverljivo

Prepis!

Ic/AO br. 1488/41. str. pov.

Depeša od 6. 9. 1941. 22,30 časova; primljeno
(br. 977): 7. 9. 1941, 07,45 časova

K-UA 12. ARMIIJE²
prim. 8. sep. 1941.
1147/41. str. pov.
O. Qu. br.

KOMANDA 12 ARMIIJE³
prim. 8. sep. 1941.
18,00

Ic, br. 1869/41. str. pov.

K-TU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU — Ic

Opšta situacija u Hrvatskoj:

Široki slojevi, naročito vladini krugovi, nalaze se pod utiskom konstituisanja u Srbiji. Naročito organizovanje srpske vojne moći procenjuje se *vrlo skeptično*, s obzirom na prilično poznavanje novih beogradskih ministara. Stalni kadar vodi buduću četničku vojsku protiv nas? Isto tako uočava se opasnost od slabljenja nemačkog autoriteta, zbog razgovora naših vlasti sa starijim pobunjenikom Pećancem, o čemu su ovde procurile priče.⁴ Sve ogorčenije se oseća što i dalje ostaje zemunski , trougao,⁵ koji je od 1919. do 1941. doduše pripadao Jugoslaviji, ali nikad Srbiji, a sad najednom potčinjen čak jednom srpskom kabinetu! Postavlja se pitanje ko više zaslužuje obzira, Srbija ili Hrvatska, koja je stvarno stavljena u tragičnu situaciju, a koji su nas predusreli sa puno oduševljenja.

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-312, r. 470, s. 8059932-5. Na margini originala je rukom dopisano nekoliko reči, parafa i datuma.

² i ³ štambilj primaoca.

⁴ Vidi dok. br. 76 i 110. Detaljnije o četničkoj organizaciji Koste Pećanca, jednoj od prvih kvislinških oružanih formacija u okupiranoj Srbiji, od aprila 1941, kada je stvorena, pa do kraja 1941, kada je dobila svoj definitivni izgled, vidi VIG, br. 2/68, str. 174—201, br. 3/69, str. 205—214; Ivan Džina Gligorijević, n. d., str. 64—67.

⁵ Detaljnije o tome vidi dok. br. 58, 91, 132, 150 i 181.

A inače, hteo bih pre svega lično upozoriti na suviše velika očekivanja u srpskim poslovima, pri čemu sebi dozvoljavam da ukažem na iskustva koja su izložena u mnogobrojnim knjigama o austrougarskoj vojnoj upravi 1915—1918, kao i publikacijama Karnežijeve ustanove. Još i onda je bilo moguće, mada pod delimično teškim, ali jasnim okolnostima, ostati gospodar situacije do oktobra 1918. godine.

Pritisak Italijana na Hrvate i dalje traje. Hrvatske jedinice u »novoj zoni« široko se potčinjavaju italijanskim komandama.⁶ Jače ignorisanje hrvatskog vojnog rukovodstva sigurno se nastavlja. Za Hercegovinu Italija je zahtevala izričito ostavljanje hrvatskih jedinica. U delokrugu »Hrvatskog vojnog rukovodstva« morali su sada odobriti Italijanima dodelu od 4 oficira u nastavnom odeljenju hrvatskog Ministarstva narodne odbrane. I u Karlovcu, sedištu Komande 2. italijanske armije, formira se jedan hrvatski školski bataljon. General Oksilio nikad nije propustio, niti usmeno niti pismeno, da ukaže na bogate mogućnosti koje upravo italijanska vojska može pružiti u ovom momentu Hrvatima, koji nisu naročito željni znanja. Italijansko-hrvatska legija — 1300 ljudi — treba sada ipak da polako krene za Italiju. Predstojeći najavljeni odnosi Srbije i Italije nisu doduše u stanju da bitno umanje hrvatsko ubeđenje da mogu živeti jedino oslonjeni na Nemačku. Ali se ipak osećanje razočarenja u naše držanje ne može više sasvim prikriti kod vodećih hrvatskih ličnosti, kao i u misaonim krugovima naroda. Treba se pobrinuti da mi ne bismo postali ,sutra ili prekosutra, potpuno nezainteresovani za Hrvatsku.

Unutrašnja politika i vojska:

Spoljna politička situacija hrvatske države, koja još uvek nema skoro nikakve određene granice, čini da vrlo polako napreduje hitna unutrašnja konsolidacija, uprkos vrlo uviđavnim težnjama poglavnika. Ustaše su nešto *malo umirenije*, iako ima još uvek mnogobrojnih preteranosti. Počinje se takođe češće baviti srpskim pitanjem. O načinu jednog takvog pozitivnog rešenja, mišljenja su svakako vrlo različita. Nije lako, ni u najmanjoj meri, ponovo povratiti ravnopravnost jednom delu naroda koji iznosi skoro 2/5 državnog stanovništva i koji je do sada bio van zakona. Dvolično držanje Italijana u primorskoj oblasti prema Srbima, četnici i tako dalje, doprinosi nejasnoći. Vojska je delom jako iscrpljena i pod komandom oficira, kojima svakim danom teže pada da veruju u životnu snagu njihove nove države, i pored, samo po sebi razumljivih, organizacionih nedostataka jedne potpuno nove organizacije,

⁴ i ' Vidi dok. br. 132.

samo je ograničeno upotrebljiva. Veći deo jedinica je već 6 nedelja neprekidno na maršu i u borbi. Hrvat bi ipak dao jednog dobrog vojnika ako bi najzad mogao doći do jednog sredenog, spoljnopolički jasnog organizacionog rada, što dokazuje *borba jedne hrvatske grupe kod Koveljače severno od Zvornika, kojom je komandovao jedan izvrstan oficir.*⁷ Ova borba je našem položaju u severozapadnoj Srbiji donela osetno rasterećenje. Nemački komandanti odali su najpotpuniju pohvalu i vojnim merama na ustaničkoj teritoriji. 26. 8. 1941. uznemiravale su veće grupe ustanika oblast oko Doboja južno od Slavenskog Broda.⁸ Nemačko-hrvatske snage, uz podršku 2 tenka 718. divizije, kao i naoružanjem snaga vazdušnog izviđanja, umirile su ovu teritoriju 28. 8. 41. U rejonu Jajca, južno od Banje Luke, 29. 8. 41. bile su konstatovane veće ustaničke grupe, otkrivene vazdušnim izviđanjem. Akcije čišćenja sprovedene su 4. 9. 41. od strane nemačko-hrvatskih jedinica uz pomoć naoružanja snaga vazdušnog izviđanja.⁹ *Na prostoru Zvornik — Koveljača još zasada stoje delovi nemačko-hrvatskih jedinica u borbi protiv ustanika.* Ovu oblast, koja se delom nalazi na hrvatskoj, a delom na srpskoj strani, treba smatrati kao centar ustaničkog pokreta. Situacija u italijanskoj obalskoj zoni je vrlo zamračena.

Iz italijanske vojne misije može se vrlo malo dokučiti. Nasuprot tome oni su vrlo radoznali za događaje u našoj okupacionoj zoni. *Razoružavanje ustaša u italijanskoj zoni možda se zaista dešava.*

Grupisanje snaga u nemačkoj okupacionoj zoni Hrvatske:

Na osnovi jednog dogovora sa feldmaršalom Kvaternikom i poslanikom Kašcom a s obzirom na tešku situaciju u severnoj Srbiji, ja sam dao predlog Višoj komandi LXV da deo 718. divizije, 5 bataljona i artiljeriju prikupi na donjoj Drini a 1 bataljon u Mitrovici. Zamisao ove mere je da se istočno od Tuzle ima jedna jaka grupacija koja bi već samim svojim prisustvom davala ustanicima utisak postojeće snage. Ona bi s jedne strane pouzdano pokrivala severnu Bosnu, a s druge strane, u saradnji sa grupom Valjevo, Srbija, imala bi se pri ruci snaga za kratke, objedinjene udare na ustaničkoj teritoriji.

U ovom cilju Hrvati su se izjasnili spremni da između r. Bosne i Drine 718. diviziji, u jačini 10 bataljona i artiljerija, potčine snage od oko 2 bataljona.

Ovaj predlog bio je prihvaćen od strane komandanta Više komande LXV. Sprovođenje je pripremljeno jednim dogovo-

⁷ Andro Grum, ustaški pukovnik

⁸ Vidi dok. br. 132 i 147.

rom koji je juče počeo u Beogradu i nastavljen u Zagrebu. Veće objedinjavanje u borbene grupe treba takođe, pre svega, osloboditi obaveze da se izlažu suviše često manja odeljenja neprijateljskim prepadima, ili da nam omoguće da se takve neprijateljske akcije u stopu prate odgovarajućim merama.

Nemački general u Zagrebu
Br. 277/41. od 6. 9. 41. str. pov.

Razrez:
Načelnik štaba
Ia
Ic

F. d. R. d. A.
Resler
poručnik

BR. 138

DNEVNI IZVEŠTAJ OBAVEŠTAJNOG ODELJENJA KOMANDANTA ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU OD 7. SEPTEMBRA 1941. VRHOVNOJ KOMANDI VERMAHTA O AKCIJAMA PARTIZANA I NJIHOVOM PRIKUPLJANJU NA TERITORIJI ZAPADNE SRBIJE¹

KOMANDA 12 ARMIIJE²
Prim. 8. sep. 1941/09,20
Ia, br. 2014/41. pov.

Ia, H 8/9³

WB 1039—23⁴

Poverljivo

KR -Telegram

0. K. W./W. F. St., odeljenje teritorijalne odbrane radi znanja: OKH/Gen. St. d. H., oper. odelj.

Dnevni izveštaj⁵ od 7. 9. 1941:

1.) *Srbija:* Javljeno je jače prikupljanje bandi između Valjeva i Krupnja i na prostoru zapadno od Užica. U Beogradu mir.

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-312, r. 425, s. 8003049-50.

² Štambilj primaoca.

³ i * Dopisano nikom.

⁵ Kao dopunu ovom izveštaju vidi i izveštaj komandanta oružanih snaga na Jugoistoku od 6. septembra 1941 (Zbornik, tom I, knj. 1, dok. br. 147).

- 2.) 5. 9. Kod čačka prepad na teretno motorno vozilo oružanih snaga. 7 vojnika poginulo, 2 ranjena.⁶ Protivakcije u toku.
5. 9. Usled dejstva ustanika zastoj rada i kod drugih industrijskih pogona.
7. 9. Prepadi na 5 železničkih stanica i 14 opština.
- 3.) 7. 9. U tri mesta u Banatu 30 komunista javno obešeno, kao odmazda za ponovne sabotaže na kablovima.⁷
7. 9. U Beogradu sprečen atentat na nemačku izložbu. 17 uhapšenih.
7. 9. Prema predviđanju do uveče pruga Beograd — Niš biće opravljena.

4—5.) : »

6.) Izveštaj Više komande LXV još nedostaje.⁹

Komandant oružanih snaga na Jugoistoku
Ic/AO
br. 6470/41. pov. od 7. 9. 1941.
Za tačnost:
Resler
poručnik

⁴ Napad je izvela Požeška četa Užičkog NOP odreda (vidi »Užice 1941«, str. 126).

⁷ Ove mere odmazde su izvedene u selima Kumanu, Melencima i Mokrinu (sev. Banat): streljano je po deset lica iz svakog¹ sela (Zbornik, tom I, knj. 1, dok. br. 149, knj. 2, dok. br. 135, knj. 17, dok. br. 2).

⁸ Izostavljeni tekst se odnosi na Grčku.

⁹ U izveštaju ove komande od 6. septembra 1941. piše:

»Jedna četa puka za stražarsku službu upotrebljena je za stalno obezbeđenje 3 tunela kod Ralje i Ripnja. Namerava se da se po odobrenju nemačkog generala u Zagrebu izvrši upućivanje 2. bataljona 738. pešadijskog puka na desnu obalu Drine, u Bijejinu, Branjevo i Tuzlu. Prema izveštajima agenata predstoji napad na Valjevo. Dosađajući garnizon naknadno je ojačan dovođenjem 3. i 5. čete 724. pešadijskog puka, 12. čete 749. puka i jednog poternog odeljenja 749. pešadijskog puka. Gubici 10. i 11. čete 724. pešadijskog puka koje su se probile iz Krupnja: imale su gubitke u mrtvima, ranjenim i nestalim: 5 oficira, 21 podoficir i 145 vojnika. Odred za deblokadu i ostaci četa koje su se probile stigli su u Valjevo oko ponoći. 2. bataljon 741. pešadijskog puka vraća se 7. 9. u Požarevac. Istovremeno 7. 9. vraća se u svoje ranije prebivalište protivtenkovski divizion. Železnički saobraćaj s Valjevom je prekinut. Jače bande eksplozivom su porušile železničku prugu za Lajkovac i Ub.« Zatim se govori o događajima i akcijama partizana na području dejstava 714. pd, 717. pd i 718. pd (AVII, NAV-T-312, r. 452, s. 80375023).

IZVEŠTAJ KOMANDANTA ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU OD 8. SEPTEMBRA 1941. VRHOVNOJ KOMANDI VERMAHTA O REORGANIZACIJI KVISLINŠKE VLADE SRBIJE I O MERAMA ZA UGUŠIVANJE USTANKA'

POVERLJIVO

KOMANDANT ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU
I KOMANDANT 12. ARMIJE

Ia, br. 2015/41, pov.

Štab, 8. 9. 41.

Veza: Akt k-nta Srbije br.
531/41, pov. od 3. 9. 41.²

Predmet: Nova srpska vlada

KOMANDANT ORUŽ. SNAGA NA JUGOISTOKU ³ (KOMANDA 12. ARMIJE) ODEU. Ic/AO PRIMLJENO: 7 SEP. 1941. BR. 6477/41, POV. Starešina: 03 07 05 zbv. AO HOAD

O. K. W./W. F. St., odelj. L

O. K. H/Gen. St. d. H., oper. odelj.

Reorganizacija srpske vlade,⁴ u nameri da se nacionalni srpski krugovi privuku aktivnoj i odgovornoj saradnji u našem smislu, predstavlja pokušaj o čijem uspehu ostaje da se saček. Dosada se konstatuje samo *dalji porast Ustaničkog pokreta*.

Razmere borbi sa bandama, činjenica da su ustanici većinom dobro naoružani a očigledno i umešno vođeni — dopuštaju zaključak da *nacionalistički srpski pokret* — možda i četnici — nekako *rade ruku pod ruku sa takozvanim komunistima*. Uz to spada i to da se upravo u poslednje vreme *srpska žandarmerija učestano pokazala nepouzdanom* gde god nije bila u osloncu na nemačke trupe, ili da se bar držala samo pasivno.

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 246, s. 606-7.

² i ⁷ Ove dokumente redakcija nije pronašla.

³ Štambijl primaoca.

⁴ Vidi dok. (br. 1126 u lovoj knjizi i Zbornik, tom II, knj. 2, dok. br. 118, tom II, knj. 1, str. 37—39, 47—49).

Zadatak nemačkih okupacionih trupa da svim raspoloživim sredstvima i uz korišćenje svih mogućnosti suzbiju ustanički pokret — postoji još uvek.

To je jasno i komandantu Srbije. U mom naređenju od 5. 9. 41. *ponovo sam mu* i naročito skrenuo pažnju na to kao i na mere koje mi se odavde čine potrebnim.⁵ Pri tom sam mu saopštio moje gore izneto shvatanje o ustaničkom pokretu i *preporučio mu najveću pažnju prilikom možda planiranog daljeg naoružavanja srpske policije i navodno pouzdanih Srba*.

I ja smatram da trupe potčinjene Višoj komandi LXV (4 divizije 15. talasa, od toga 3 u srpskom i jedna u hrvatskom prostoru) po jačini, *ličnom sastavu, naoružanju, opremi i obučenosti* nisu dovoljne da brzo i sigurno razbiju ustanički pokret. Zbog toga sam više puta za Srbiju zahtevao *dalje pokretne i udarne trupe*,⁶ koje, međutim, nisu dobijene.

Sopstvenim sredstvima sam utoliko pokušao uravnoteženje što su Višoj komandi LXV potčinjeni *protivtenkovski divizion* i 3/433. pp 164. divizije i sada dovedeni u Srbiju *ceo puk 125. pp sa jednim lakim artiljerijskim divizionom*.

Ta pojačanja, međutim, verovatno nisu dovoljna. Zato ponovo i hitno predlažem dovođenje bar 1 *udarne* divizije u Srbiju i, ukoliko to nije moguće, bar ubrzano premeštanje jedne *rezervne divizije*.

Nezavisno od toga, ne može se dalje otežati sa ubrzanim dovođenjem daljih tenkova, oklopnih i izviđačkih automobila i oklopnih vozova iz *ruskog plena*. Dosada dodeljeni tenkovi »reno« većinom su se pokazali kao neupotrebljivi ili pak kao takvi kojima je potrebna reparatura.

Izveštaj komandanta Srbije br. 531/41. pov. od 3. 9. 41. nije mi podnet pre slanja.

Tačnost overava:
generalštabni major
Jug

Pot.: List
general-feldmaršal

Posle slanja:
načelniku, Ia, O. Qu, Ic.

⁵ Vidi Zbornik, tom I, knj. 1, dok. br. 145: naređenje feldmaršala Lista o ugušenju srpskog ustaničkog pokreta.

⁶ U zahtevu komandanta oružanih snaga na Jugoistoku od 7. septembra. 1941. najhitnije se traži da se, s obzirom na razvoj situacije u Srbiji i tna slabe isnaga od tri divizije, (uputi jedna jača divizija kao pojačanje postojećim isnagama jer ove nisu u mogućnosti da pokriju Celu teritoriju i obezbede sva mesta i privredne objekte (AVII, NAV-T-312, r. 4154, s. 8040323.).

DNEVNI IZVEŠTAJ OBAVEŠTAJNOG ODELJENJA KOMANDANTA ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU OD 8. SEPTEMBRA 1941. VRHOVNOJ KOMANDI VERMAHTA O AKCIJAMA PARTIZANA I SOPSTVENIH JEDINICA NA TERITORIJI SRBIJE'

WB-1039-24²

KOMANDA 12. ARMIJE³
Prim. 9. sep. 1941/11,00
Ia, br. 2021/41. pov.

Poverljivo

KR -Telegram

O. K. W./W. F. St., odelj teritorijalne odbrane
radi znanja: O. K. H., Gen. St. d. H., oper. odelj.

Dnevni izveštaj od 8. 9. 1941.

Srbija: Opšti utisak: Porast ustaničkog pokreta, pre svega u trouglu Drina — Sava i u oblasti oko Lazarevca. Javljen je jače gomilanje ustanika oko Bora. U Beogradu mir.⁴
Uglavnom mnogobrojni prepadi i dela sabotaže, pre svega na železničke pruge. Pruga Beograd — Niš još nije opravljena. Sopstvene trupe smanjile su odstojanje i primakle se zapadno od Drine (718. div.), kod Valjeva (704. div.), kod Topole (714. div.), i kod Bora (delovi 717. div.).⁵

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-312, r. 425, s. 8003047-8. Veći deo teksta u ovom originalu je podvučen rukom.

² Dopisano rukom.

³ Štambilj primaoca.

⁴ Opširnije o situaciji u Beogradu vidi desetodnevni izveštaj (za period od 28. avgusta do 8. septembra 1941) Feldkomandanture 599 (AVII, NAV-T-501, r. 246, s. 278).

⁵ Detaljnije o dejstvima tih divizija vidi u dnevnom izveštaju Više komande 65 Od 7. septembra 1941. u kome., između ostalog piše: »U rejonu istočno od Valjeva pojavile su se jake bande, naročito u šumskom predelu 12 kilometara severoistočno od Mionice. Tamo se na manastiru Bogovađa vije jedna srpska zastava. Drum Progoreoci (17 km jugoistočno od Lazarevca) — Lazarevac je zaprečen. U rejonu istočno od Valjeva svuda se nalaze veće jedinice, koje odlaze u zaklon

III bataljon 433. pešadijskog puka sa celim sastavom stigao u Beograd. Transportovanje 125. ojačanog pešadijskog puka do sada teče po planu. Kod Šapca folksojčeri uzeli učešća u suzbijanju srpskih bandi.

- 1.) 6. 9. Na drumsku patrolu kod Bagrdana (11 km severozapadno od Jagodine) otvorena vatra.⁶ 2 vojnika poginula, 2 ranjena. Protivakcija u toku.
6. 9. Motorno vozilo oružanih snaga na drumu Mladenovac — Topola tučeno vatrom, 1 vojnik poginuo.⁷
- 7/8. 9. Napadi na železničke pruge južno od Obrenovca, Užica — Višegrada, na glavnu prugu kod Čičevca (20 km severoistočno od Kruševca), na drumske mostove, na telegrafsko-telefonske vodove i opštine.⁸
- 7/9 Ukupni gubici kod Loznice — Čuprije 9 poginulih, 30 ranjenih. 175 vojnika još nestalo.⁹
- 2.) Kao mera odmazde na prepad izvršen 5. 9. u selu severno od Čačka,¹⁰ na motorno vozilo nemačkih oružanih snaga, selo uništeno vatrenim oružjem.
8. 9. U Senti uništena komunistička banda (35 km južno od Petrovgrada.)
3. do 4.) . . ."

Komandant oružanih snaga na Jugoistoku

Za tačnost:
Resler
poručnik
9. 9.41.
OK

Ic/AO

br. 6480/41. pov. od 8. 9. 1941.

čim se avioni približe. Tačni ukupni gubici 10. i 11. čete 738. puka pri likom angažovanja u rejonu Zajača — Loznica su: 3 mrtva, 7 ranjenih, 175 nestalih. Osim toga, kod Koviljače 9. i 10. četa 738. puka imale su 3 mrtva i 10 ranjenih. 12. četa 738. puka 1 ranjenog. 704. pionirska četa imala je 1 ranjenog. Artiljerijski vod 668. puka imao je 5 ranjenih. II bataljon 741. puka imao je 2 mrtva, 6 ranjenih. 220. protivtenkovski divizion imao je 1 mrtvog. 6. bataljon 724. puka nalazi se u Užicu, 7. četa 724. puka na maršu od Užica ka Valjevu. 8. četa 724. puka i štab prevoze se železnicom iz Višegrada u Užice« (AVII, NAV-T-312, r. 452, s. 80374634).

⁶ i ⁷ Ove zasede su izveli delovi Pomoravskog NOP odreda "(Zbornik, torn I, knj. 2, dok. br. 36; AVII, a. NOP, reg. br. 5-^1, k. 1641; »Četrdeset prva«, str. 331).

⁸ Opširnije o tome vidi Zbornik, tom II, knj. 1, str. 63—66, 74—77.

⁹ Vidi dok. br. 133, 134 i 143.

¹⁰ Vidi dok. br. 138, objašnjenje 6.

" Izostavljeni tekst se odnosi na Grčku.

BR. 141

IZVEŠTAJ NEMAČKOG POSLANIKA U ZAGREBU ZIGFRIDA KAŠEA OD 8. SEPTEMBRA 1941. MINISTARSTVU SPOLJNIH POSLOVA O RAZVOJU USTANKA U NDH I O TRETIRANJU SRPSKOG PITANJA¹

Telegram
Poverljivo

Zagreb, 8. septembra 1941. 17,20 časova
Prispeće: 8. septembra 1941. 18,20 časova

Br. 1127 od 8. 9. Poverljivo! Hitno !

Veza tamošnji pov. telegram br. 909 od 7. 9. 41.²

Od 9. 9. sam u Beogradu radi vođenja pregovora. Pošto tamošnji telegrami ne govore ništa o traženoj saglasnosti da se sprovedu konačni pregovori o dosada izvršenom preseljenju — to ću ja u Beogradu voditi samo pripremljene pregovore. Odlučujući pregovori moraju se voditi sa Hrvatima, jer su potrebni zajednički zaključci o međusobnom prebacivanju i njihovom raščišćavanju.³ I komandant⁴ ima niz želja koje se pri tom mogu najbolje razjasniti.

O stanju ustanka:

Razmatranja navedena u ovdašnjem telegramu 1102 od 2. 9.⁵ nastavljena su od strane generala Gleza neposredno sa nadležnim ustanovama Vermahta. Glavnina nemačkih trupa u Hrvatskoj koncentrisaće se ovih dana u Tuzli i istočno od nje u cilju angažovanja sa obe strane Drine. Jačina nemačkih trupa: 5 bataljona, 2 artiljerijska divizionna. Hrvatska oružana sila potčinjava u toj oblasti nemačkoj diviziji 2 borbene grupe sa ukupno 6 slabih bataljona i 2 slaba artiljerijska divizionna. Na ostaloj hrvatskoj teritoriji ostaje angažovana hrvatska oružana sila sama protiv ustanika, naročito u rejonu Sarajevo — Višegrad, u rejonu oko Banje Luke — Jajca, u rejonu oko i severno od Drvara. Nemački landesšicen-bataljoni obezbeđivaće zajedno sa Hrvatima železničku liniju i rejon oko Broda i Prije-

¹ Snimak telegrama (pisanog na mašini) u AVII, Bon-4, s 7415-6.

² i ⁵ Ove dokumente redakcija nije pronašla.

³ Vidi dok. br. 164.

⁴ U telegramu piše: Militärbefehlshaber. Misli se na komandanta Srbije (Befehlshaber Serbien).

dora. Angažovanje je naredio komandujući general u Beogradu, general Bader,⁶ koji je nezavisan od komandanta Srbije. Dogovori sa hrvatskom oružanom silom vršeni su neposredno od strane nemačkog generala u Zagrebu. On stalno obaveštava ovdašnje poslanstvo. Razgovor sa Benclerom će u ovom pogledu moći da bude samo informativan.

Političko tretiranje srpskog pitanja:

Ovo je odlučujući deo tretiranja srpskog pitanja sa komandantom [Srbije].

Cilj:

Političkim merama i propagandom, s obzirom na borbu protiv boljševizma i obezbeđenje nemačkog međunarodnog položaja, obezbediti jedinstvo shvatanja i delovanja u srpsko-hrvatskom prostoru. Ovo uslovljava diskusiju sledećih tema:

Označavanje i tretiranje pravoslavnih u Hrvatskoj, intervencije komandanta [Srbije] za Srbe u Hrvatskoj, međusobno obaveštavanje o stanju ustanka, ustanovljavanje kod zarobljenih ustanika njihove političke taktike, zajednički postupci u propagandi za razbijanje ustanika, tretiranje pravoslavne crkve, tretiranje jevrejskog pitanja, izveštavanje štampe o srpskom pitanju. Poslednjih sedmica su se pokazale krajnje slabosti zbog nejedinstvenog shvatanja i nedostajućih kontakata. Takođe se ne sme zamagliti činjenica da je srpski nacionalizam sve aktivniji pod komunističkom maskom i da ozbiljno ugrožava u najmanju ruku mir u zemlji a time i vrlo važne ekonomske interese Rajha. Osim toga, nemački ugled i pozicije nemačkog Vermahta ne smeju biti pogođeni zbog slabosti prema neprijatelju koji zna sa velikom umešnošću da iskoristi situaciju na Balkanu. Sa Benclerom i komandantom [Srbije] ću prodiskutovati ova pitanja. To, međutim, može da ima praktičan značaj samo ako se ta pitanja zatim prodiskutuju i sa Hrvatima, i, ukoliko je potrebno, sa ovdašnjim italijanskim ustanovama. Nameravam da krajem ove sedmice dođem u Berlin radi usmenog referisanja.

Kaše

Izrađeno u 15 primeraka:⁷

⁶ On je tada bio komandant Više komande 65 za naročitu upotrebu.

⁷ Zbog ograničenog prostora izostavljena su imena komandi i ustanova kojima je ovaj izveštaj dostavljen.

BR. 142

DESETODNEVNI IZVEŠTAJ KOMANDNOG ŠTABA KOMANDANTA SRBIJE OD 10. SEPTEMBRA 1941. KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU O VOJNO-POLITICKOJ SITUACIJI NA TERITORIJI SRBIJE¹

KR

KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU
(K-di 12. A) Ia

Poverljivo! Izveštaj o situaciji za period od 1—10. 9. 41.

Veza: Komandant oružanih snaga na Jugoistoku (K-da 12. A) Ia br. 2024/41. pov. od 9. 9. 41.²

- 1.) Politička situacija se usled prisutnosti komunističkog pokreta i njegovog delimičnog uspeha dalje zaoštrava. Sistematsko razaranje upravnog i saobraćajnog sistema pojačanim terorom svake vrste.
- 2.) Nove protivmere srpske vlade tek u početnom stadijumu dejstva.
- 3.) Za podršku sopstvenih trupa u borbi protiv komunističkih bandi uspešno se primenjuju napadi štukama. Poseban uticaj ovi napadi su imali protiv koncentracije u okolini Bora.³ Planirana dalja aktivna intervencija protiv ustaničke oblasti u trouglu između Save i Drine nakon pristizanja pojačanja.⁴
- 4.) Novouspostavljeni srpski žandarmerijski bataljoni (odredi) odmaršovali su u naređene rejone,⁵ a hvatanje veze sa nemačkim trupama je u toku. Držanje srpske žandarmerije u borbi protiv komunista će imati tek da se vidi.
- 5.) Mnogobrojnim prekidima železničkih komunikacija otežan saobraćaj; povremeno obustavljanje saobraćaja

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 246, s. 295-6.

² Tim naređenjem je regulisano dostavljanje izveštaja (AVII, NAV-T-501, r. 246, s. 2)84).

³ U okolini Bora akcije je izvodio Boljevački NOP odred, a okupator je 6. septembra 1941. izvršio odmazdu napadom iz vazduha, bombardujući sela Zlot i Podgorac, iz kojih je bio najveći broj boraca u ovom odredu. (Opširnije o tome vidi: Ivan Džina Gligorijević, n. d., str. 31—32).

⁴ Vidi Zbornik, tom I, knj. 1, dok. br. 168 zapovest generala Bemea od 21. septembra 1941. za čišćenje luka Save).

⁵ Vidi dok. br. 136.

železničkih vozova. Naročito železnička pruga Beograd — Sarajevo na velikim delovima neprohodna. Ponovno uspostavljanje ove pruge moguće je samo uz veliki utrošak vremena i angažovanje trupnih jedinica.

- 8.) Prema izjavama ustanika, koje su dali stanovništvu na pojedinim mestima, ne postoji namera za rušenje rudnika i postrojenja, već samo sprečavanje vađenja i korišćenja rude od strane Nemačke.

t

Komandant Srbije
Komandni štab, Ia
br. 510/41. pov.

F. d. R.:
Kog[ard]
potpukovnik

BR. 143

DNEVNI IZVEŠTAJ OBAVEŠTAJNOG ODELJENJA KOMANDANTA ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU OD 10. SEPTEMBRA 1941. VRHOVNOJ KOMANDI VERMAHTA O AKCIJAMA PARTIZANA I PRIPREMAMA PROTIVMERA U ZAPADNOJ SRBIJI¹

KOMANDA 12. ARMIJE
Prim. 11. sep. 1941. u 12,00
Ia, br. 2052/41. pov *

Poverljivo

KR — Telegram

O. K. W./W. F. St., odelj teritorijalne odbrane
radi znanja: O.K.H./Gen. St. d. H., oper. odelj.

Dnevni izveštaj od 10. 9. 1941.

Srbija: Prepadi na saobraćajne puteve, industrijske objekte i opštinska nadleštva još traju. 125. pp potpuno evakuisan iz Soluna. Prvi delovi stigli u Srbiju. 125. pp predviđen za upotrebu na prostoru Obrenovac — Ub radi uspostavljanja sigurne

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-312, r. 425, s. 80030434.

² Štambilj primaoca.

veze sa 704. div. Ponovo otvoren saobraćaj na pruzi Beograd — Grčka drugim (obilaznim) pravcem.³

- 1.) 9. 9. Vazdušnim izviđanjem utvrđeni su zemljišni fortifikacijski radovi na prostoru zapadno od Šapca, drumске i protivtenkovske prepreke.
 8. 9. Prepad na motorna vozila oružanih snaga 6 km severozapadno od Jagodine. 1 vojnik poginuo, 3 motorna vozila izgorela.⁵
 9. 9. Banda blokirala kod Šapca parobrod na Savi sa 250 civilnih putnika.⁶
 9. 9. Srušen železnički most na pruzi Zaječar — Paraćin.⁷
- 2.) 9. 9. Sprečen nameravani napad na radio-predajnik i vazduhoplovne objekte Rakovica (10 km južno od Beograda).
 9. 9. Odbijen napad bande na mostobran M. Mitrovica."
 - 3.) 9/10. 9. — 666. pionirski bataljon (mot.) evakuisan i time izašao iz domena nadležnosti komandanta oružanih snaga na Jugoistoku.

Za tačnost: Komandant oružanih snaga na Jugoistoku
Resler Ic/AO
poručnik br. 6522/41. pov. od 10. 9. 41.

³ Q situaciji u severozapadnoj Srbiji i dejstvima 704, 714. i 717. pd opširnije vidi u izveštaju Više komande 65 od 9. septembra 1941 (AVII, NAV-T-312, r. 452, s. 8037512-3) i izveštaju šefa policije bezbednosti i službe bezbednosti od 10. septembra 1941, u kome se, između ostalog, kaže:

»Prilikom angažovanja nemačkih jedinica na području Zajaca — Loznica gubici su iznosili 3 mrtva, 7 ranjenih i 175 nestalih.

U borbama u Koviljači, u blizini Loznice, bilo je 6 mrtvih i 23 ranjena.« Dalje se izveštava da je, po naređenju komandanta Srbije, »u banatskim mestima Mokrio, Melenci i Kumane 7211. pp obesio, u svakom pomenutom selu, po 10 komunističkih funkcionera. Ova mera je preduzeta kao odmazda zbog ponovnog razbuktavanja aktivnosti komunističkih bandi u iBanatu« (AVII, INAV-T-175, r. 233, s. 2722265-6).

⁴ i ⁸ Izostavljeni tekst se odnosi na Grčku.

⁵ Tu akciju je izvela Belička četa Pomoravskog NOP odreda (Opširnije o tome vidi Zbornik, tom I, knj. 2, dok. br. 36).

⁴ Kod s. Ušća na Savi (blizu Obrenovca) delovi Posavskog NOP odreda zaustavili su teretni brod »Žika« i zarobili 6 Nedićevih podoficira i zaplenili materijal i hranu (Zbornik, tom II, knj. 1, str. 66; »Četrdeset prva«, str. 326).

⁷ Most na r. Crnici (kod Paraćina) oštetili su delovi Pomoravskog NOP odreda (AVII, Nda, reg. br. 6/1, k. 52; Boško Živanović: »Pomoravlje u Narodnooslobodilačkoj borbi 1941—1945 (dalje: »Pomoravlje u NOBJU), Sreski odbor saveza boraca NOP, Svetozarevo, 1961, str. 178).

¹ Ovu akciju je izveo Podrinski NOP odred (vidi »Oslobodilački rat naroda Jugoslavije 1941—1945«, knj. I, str. 58).

BR. 144

DNEVNI IZVEŠTAJ OBAVEŠTAJNOG ODELJENJA KOMANDANTA ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU OD 11. SEPTEMBRA 1941. VRHOVNOJ KOMANDI VERMAHTA O POJAČANIM AKCIJAMA PARTIZANA I PROTIVDEJSTVIMA NA TERITORIJI SRBIJE'

KOMANDE 12. ARMIJE
Prim. 12. sep. 1941. u 10,00
Ia, br. 2062/41. pov.²

Poverljivo

KR — Telegram

O.K.W./W.F.St., odelj. teritorijalne odbrane
Radi znanja: O.K.H./Gen.St.d.H./oper. odelj.
O.K.H., odelj. za inostranstvo — Istok, grupi Srednji istok i Balkan.³

Dnevni izveštaj od 11. 9. 1941.

Srbija: Oko Valjeva ustanci pojačani. Nagomilavanje neprijatelja oko Šapca. Prepadi i sabotaže gomilaju se. Pojačano je obezbeđenje Gvozdenih vrata.⁴ Tražena podrška delova mađarske dunavske flote. Eksplozivni materijal (otkriven) u predašnjem engleskom poslanstvu u Beogradu.⁵ Saobraćaj Srbija — Grčka moguć obilaznim (drugim) pravcem. Železnička pruga delimično minirana. Štab i 2 bataljona 125. pp i štabna baterija 220. art. div. stigli u Beograd.⁶

- 1.) 9. 9. Prepad na industrijsko postrojenje u Majdanpeku (19 km jugozapadno od G. Milanovca na Dunavu).

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-312, r. 425, s. 8003042.

² Štambilj primaoca.

³ Oberkommando des Heeres, Fremde Heere Ost, Gruppe Vorderer Orient lund Balkan (Komanda kopnene vojske, odelj. za inostranstvo, grupa iza Srednji istok i Balkan).

⁴ Nemci: su u ovaj rejon prebacili, kao pojačanje Štab 1. bat. 721. pp i 3. četu 721. pp. (AVII, NAV-T-312, r. 452, s. 8037460).

⁵ Taj eksploziv su sakrili pripadnici četničke organizacije Draže Mihailovića a pronašao ga je Gestapo 6. septembra 1941. Tu je bilo: 2250 mana, 165 fitilja i 220 raznih upaljača (vidi »Beograd«, n. d., str. 153).

⁶ i ¹⁰ Izostavljeni tekst se odnosi na Grčku,

- 10. 9. Prekinuta železnička pruga Kragujevac — Lapovo.⁷
- 10. 9. Ponovni uspešni napadi obrušavajućih borbenih aviona (štuka) na neprijateljska nagomilavanja oko Šapca. Neprijateljski gubici 40 mrtvih.
- 10. 9. Istočno od Valjeva angažovane Jagd-komande, potpomagane od obrušavajućih borbenih aviona (štuka), deblokirane.⁸ Sopstveni gubici: 5 poginulih, 10 ranjenih.
- 10. 9. Odbijen ponovan napad na mostobran M. Mitro-

K-t oružanih snaga na Jugoistoku
Ic/AO
br. 6531/41. pov. od 11. 9. 1941.

Za tačnost:
Resler
poručnik

⁷ Akciju su izveli delovi 2. šumadijskog NOP odreda (AVII, NOP, reg. br. 1/3, k. 1984, Nda, reg. br. 1/2, k. 51).

⁸ Borba je vođena prilikom napada Kolubarske čete Valjevskog NOP odreda na Nemce u Ljigu. Tom prilikom su okupatorove jedinice primorane na povlačenje ka Mionici (Zbornik, tom II, knj. 1, str. 76; »Četrdeset prva«, str. 327).

¹ Vidi dok. br. 143.

BR. 142

NAREĐENJE FELDKOMANDANTURE 809 OD 11. SEPTEMBRA 1941. POTČINJENIM KRAJSKOMANDANTURAMA ZA REGULISANJE ODNOSA IZMEĐU PRIPADNIKA VERMAHTA I ČETNIČKIH ODREDA KOSTE PEĆANCA¹

Prepis

FELDKOMANDANTURA 809

Komandant

Broj delovodnika pov.
353/41.

Niš, 11. sept. 1941.

Predmet: Odnos prema četnicima

Veza:

KRAJSKOMANDANTURAMA

U vezi sa smernicama o držanju prema četničkim formacijama Koste Pećanca,² koje su pre nekoliko nedelja izdate na konferenciji krajskomandanata, feldkomandantura ukazuje još jednom na sledeće;

- 1.) U slučaju da srpski ljudi, koji se uhapsu zbog posedovanja oružja ili iz bilo kojeg drugog razloga, izjave da pripadaju četničkim formacijama, a da to ne mogu da dokažu, moraju se, razumljivo, zadržati u zatvoru. Ovo držanje u zatvoru mora, međutim, pri sprovođenju svih mera bezbednosti, imati pristojnu formu. O hapšenju odmah telefonski obavestiti feldkomandanturu (odeljenja službe bezbednosti, ili ukoliko se ovo ne može dobiti, onda odeljenje Ic). Iz usmeno saopštenih prinudnih razloga, sa ovakvim uhapšenim licima, sve dotle dok postoji verovatnoća da se radi o četničkom ljudstvu, ophoditi se u svakom pogledu pristojno. Ukoliko se ispostavi da su podaci neistiniti, odbaciti svake obzire.
- 2.) Postoji namera da sve četničko ljudstvo dobije legitimacije od svoga rukovodstva. Ostvarenje ovoga pod sadašnjim uslovima zahtevaće duže vremena. Obrazac legitimacije će se u svoje vreme dostaviti krajskomandanturama, trupnim jedinicama itd.
- 3.) Molbe za dodelu oružja i municije, koje će verovatno biti upućivane nemačkim komandama i ustanovama, odmah

¹ Snimak dokumenta (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 246, s. 338-9.

² 0 tome vidi dok. br. 76, 110 i 153.

- prosleđivati feldkomandanturi, službi bezbednosti, odnosno odeljenju Ic.
- 4.) Ako se oružje nađe u kućama, a njihov vlasnik pri tom izjavi da pripada četničkim formacijama, odnosno da oružje pripada ovoj organizaciji, onda se do tačnog utvrđivanja uzdržati od spaljivanja kuće. Pomenuto oružje i municija moraju se, međutim, do dalje odluke, obezbediti.
 - 5.) Prema svim vestima kojima raspolažemo treba smatrati da su četničke formacije Koste Pećanca zauzele potpuno lojalan stav prema nemačkim okupacionim snagama. Između 7. i 9. 9 (tačan dan još nije poznat) jedan odred Koste Pećanca napao je uspešno u planinama zapadno od Lebana jednu komunističku bandu, naneo joj znatne gubitke i zaplenio 25.000 metaka municije. Ove akcije će se od sada neprekidno produžavati. Razumljivo je da neće biti moguće da se o takvim akcijama unapred detaljno obaveste nemačke vlasti. Ukoliko se ovde bude saznalo za takve namere Koste Pećanca, o tome će se što je moguće pre poslati izveštaj.
 - 6.) Svetlosni signali koji su više puta osmotreni u okolini Prokuplja ne potiču, kako je utvrđeno, od formacija Koste Pećanca, već od strane ustanika.
 - 7.) Untersturmfirer Engelman [Engelmann] (iz centra službe bezbednosti feldkomandanture) nalazi se u neprekidnoj vezi sa formacijama Koste Pećanca u području feldkomandanture.³ Tamo, dakle, treba upućivati sve vesti koje se nekim drugim putem dostave krajskomandanturama. Isto tako želje i podsticaje, žalbe itd., koji se tiču tih stvari.
 - 8.) Ukazuje se na to da se kao četničke formacije izdaju i druge grupe, koje ne pripadaju organizaciji Koste Pećanca. Stoga treba uvek imati u vidu da se u sumnjivim slučajevima traže obaveštenja kod feldkomandanture.

Komandant
pot. baron fon Botmer [Freiherr von Bothmer]
pukovnik

³ Jedan od razgovora predstavnika Vermahta poručnika Jeninga (Jenning) i untersturmfirera Engelmana s Kostom Pećancem održan je 1^{og} 5. septembra 1941. u Kuršumliji. Cilj ovog razgovora je bio da Košta Pećanac pođe u Beograd na pregovore sa predstavnicima Vermahta i vladom Milana i Nedića u cilju saradnje. On je to odmah prihvatio i krenuo s njima u Niš, zatim avionom za Beograd, (smatrajući da je to u obostranom interesu i da je, uz nemačku podršku, u stanju da se sa svojim odredima uspešno bori protiv partizana. Kao uslov za takvu saradnju, on je tražio da se obezbedi južna granica Srbije, da se njegovim odredima da veća sloboda kretanja i pruže veće mogućnosti za organizaciju (AVII, NAV-T-314, r. 1531, s. 262).

BR. 146

IZVEŠTAJ ŠEFA POLICIJE BEZBEDNOSTI I SLUŽBE BEZBEDNOSTI OD 12. SEPTEMBRA 1941. O DEJSTVIMA PARTIZANA I O FORMIRANJU RUSKOG KORPUS 4 ZA ZAŠTITU PRIVREDNIH OBJEKATA NA TERITORIJI SRBIJE'

ŠEF POLICIJE BEZBEDNOSTI
I SLUŽBE BEZBEDNOSTI
— IV Al — B.br. 1 BI 41. pov. —

Berlin, 12. sept. 1941.
Poverljivo'

48 primeraka
36. primerak

Izveštaj o događajima (u vezi s napadom na) SSSR br. 81

I. POLITIČKI PREGLED

a)

Jugoslavija

Ajnzac-komanda u Beogradu javlja:

Situacija u Srbiji i dalje ozbiljna.³

Intenzitet aktivnosti komunističkih bandi i dalje je veliki. U poslednje vreme napadi se koncentrišu na rudnike, koji delimično više ne rade zbog rušenja ili smanjenja radnog kapaciteta. Generalni opunomoćenik za privrednu grupenfirer Nojhauzen cenio je situaciju na osnovu ličnih razgovora sa direktorima Borskih rudnika i izrazio bojazan za sigurnost rudnika. I komandant Srbije smatra da su delovi trupa koje se nalaze kod Bora suviše mali.

U sadašnjem momentu se razmatra pitanje da li je moguće dovesti još pojačanja.⁴ Eksploatacija Borskih rudnika

¹ Snimak dokumenta (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-175, r. 233, s. 27212297 i 6. 2722300-2.

² Izostavljeni tekst se odnosi na Treći Rajh.

³ O tome vidi i izveštaj šefa policije bezbednosti i službe bezbednosti od 11. septembra 1941, u kojem piše:

»Porast ustaničkog pokreta u trouglu Drina — Sava i u rejonu Lazarevca. Prikupljanje jačih snaga ustanika u rejonu Gora. Opšti i mnogobrojni napadi i akti sabotaža, pre svega na železničkim prugama. Saobraćaj na pruzi Beograd /— i Niš još nije uspostavljen. 5. 9. izvršen je napad na motorno vozilo Vermahta u jednom selu severno od čačka, a 6. 9. selo je porušeno koncentričnom vatrom, što je učinjeno kao mera odmazde« (AVII- NAV-T-175, r. 233, s. 2722279).

⁴ Vrhovna komanda Vermahta je 14. septembra 1941. saopštila da je, zbog zaoštrene situacije, odlučila da se jedna divizija [342. pd] iz Francuske uputi u Srbiju (AVII, London 3, s. 29S585); a u izveštaju od 15. septembra 1941. Više komande 65 za naročitu upotrebu stoji: »342. pd i ojačani 125. pp biće angažovani za čišćenje luka Sava — Drina« (AVII*NAV-TT312, r. 452, s. 8037454).

sada još traje, no odvoženje rude je nemoguće, jer stalne sabotaže onemogućavaju korištenje željeznice. Sprečen je planirani napad na rudnike u Trepči i Kosovskoj Mitrovici.⁵ Uhapšena su 4 počinoca i još 8 sumnjivih. Srpska žandarmerija je izvršila čišćenje najviše ugroženog područja Šabac, Obrenovac. U borbi je ubijeno 80 do 90 komunista, zaplenjeni su 2 mitraljeza i 1 puškomitraljez, kao i veliki broj pušaka i municije.⁶ Borbeni avioni nemačkog vazduhoplovstva bombardovanjem su razbili prikupljanje komunističkih odreda u Drenovcu 10 km severno od Šapca. Mesto je potpuno razrušeno. Pogotkom bombe razrušen je jedan brod na Savi koji su zaposeli komunisti. Rušenjem željezničke pruge Beograd — Niš kod Ripnja i Male Krsne prekinut je za sada saobraćaj Beograd — Grčka.⁷ Porušena mesta na pruži se opravljaju pod zaštitom vojske.

U pregovorima Više komande s vođom ruskog agenturnog centra generalom Skorodumovim odlučeno je da se na okupiranom srpskom području formiraju beloruske trupe.⁸ Trupe koje su sada u formiranju biće angažovane kao trupe za zaštitu privrednih objekata, a u sporazumu sa generalnim opunomoćenikom za privredu u Srbiji NSFK grupenfirerom Nojhauzenom biće upotrebljene i za zaštitu rudnika. Postaraće se za to da ove beloruske trupe budu angažovane samo dok se ne otkloni ozbiljna situacija u Srbiji, a potom će odmah biti rasformirane. I generalu Skorodumovu je jasno stavljeno do znanja da angažovanje Belorusa nikako ne znači i pravo za angažovanje tih jedinica kao takvih u Rusiji.

II. IZVEŠTAJ AJNZAOGRUPA I KOMANDI: od ajnzac grupa A i B nisu priloženi izveštaji.

⁵ Ovu prvu diverzantsku akciju na teritoriji Kosova su, 8. i 9. septembra pokušali da izvedu delovi Kopaoničkog NOP odreda, s ciljem da onesposobe rudnik Trepču. Miniranjem su oštetili žičaru ovog rudnika. Dva partizana su poginula a tri su zarobljena (Zbornik, tom. I, knj. 1, dok. br. ISO; »Ustanak naroda Jugoslavije 1041«, knj. 1, str. 142-3).

⁶ O ovim borbama protiv partizana Posavskog i jPodrinskog NOP odreda u rejonima Šapca i Obrenovca vidi Zbornik, tom II, knj. 1, str. 66, 75—76.

⁷ Ovu diverziju je izveo Kosmajski NOP odred (Zbornik, tom II, knj. 1, str. 64).

⁸ Načelnik Vojnoupravnog štaba državni savetnik Harold Turner je 22. maja 1941. postavio ruskog generala Skorodumova za vođu beloruske emigrantske organizacije, opunomoćivši ga da radi na organizaciji beloruskih emigranata (AVII, reg. br. 14/8-2, k. 21). Posle dužih priprema, on je 12. septembra 1941. izdao naređenje za formiranje korpusa koji će sačinjavati ruski emigranti od 18 do 56 godina starosti (AVII, NAV-T-501, r. 246, s. 310l).

BR. 142

DNEVNI IZVEŠTAJ OBAVEŠTAJNOG ODELJENJA KOMANDANTA ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU OD 12. SEPTEMBRA 1941. VRHOVNOJ KOMANDI VERMAHTA O POJAČANIM AKCIJAMA PARTIZANA I DEJSTVIMA SOPSTVENIH JEDINICA NA TERITORIJI SRBIJE I NA PODRUČJU DOBOJA

KOMANDA 12. ARMIJE²
Prim. 13. sep. 1941.
Vreme 11,15
Ia, br. 2079/41. pov.

Poverljivo

KR — Telegram

Upućeno:

0.K.W./W.F.St., odelj. teritorijalne odbrane

Na znanje: O.K.H., Gen.St.d.H. oper. odelj.

O.K.H., odelj. za inostranstvo — Istok, grupi za Bliski istok i Balkan.

Dnevni izveštaj 12. 9. 1941.

- 1.) Vlada Nedića izgleda neće postići očekivani uspeh. Čini nam se da neće uspeti da se probije.

Na prostoru Požarevac narasta ustanički pokret. Učestali prepadi i slučajevi sabotaže na saobraćajnicama i sedištim opština. Pojačan teror nad radnicima zaposlenim u nemačkoj privredi. U Beogradu mir, željeznički saobraćaj Beograd — Grčka odvija se normalno.

Novoformirane srpske žandarmerijske jedinice³ do sada nisu učestvovala u borbi. Ima i jedan slučaj odbijanja da se učestvuje u borbi.

Jedno veće odeljenje je bez borbe predalo oružje bandi. Nameravamo pojačati mere bezbednosti u Šapcu delovima 125 pp. U predeo Gvozdenih vrata pristiglo ojačanje.

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na .mašini) u AVII NAV-T-312, r. 425, s. 8003041.

² Štambilj primaoca.

³ Vidi dok. br. 136 i 148.

- 2.) 10. 9. vatreni okršaj istočno od Valjeva.⁴ Gubici neprijatelja 3 mrtva.
 11. 9. napad štukama na posednute prepreke u rejonu Šapca.
 11. 9. odbijena neprijateljska izviđačka dejstva na mostobran M. Mitrovica.⁶
 11.9. Vatrene okršaj kod Lazarevca. Uspeli da ponovo osvojimo nemačko oružje.
 3.) U Hrvatskoj 10. 9. landesšicen bataljon u borbi kod Doboj.⁶ Jak otpor ustanika. Prekinuta pruga Tuzla — Doboj. Kod Višegrada morali uništiti skladište sa 300 tona eksploziva da ne bi palo u ruke ustanicima.
 4.) ../

Komandant oružanih snaga na Jugoistoku
 Ic/AO oficir
 Br. 6538/41. pov. 12. 9. 41.

Tačnost overava:

Resler
 poručnik

BR. 148

IZVEŠTAJ OFICIRA ZA VEZU KOD VIŠE KOMANDE 65 OD 12. SEPTEMBRA 1941. KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU O RAZVOJU USTANKA U SRBIJI, NEDIČEVOJ ŽANDARMERIJI I MERAMA ZA UGUŠIVANJE USTANKA'

Prepis

St. Qu, 12. 9. 41.

Generalštabni major Jais²
 oficir za vezu

komandanta oružanih snaga na Jugoistoku
 kod Više komande LXV

Procena vojne situacije u Srbiji

Na osnovu izlaganja o vojnim prilikama u Srbiji, koja sam do sada saslušao kod *komandanta Srbije* i Više komande LXV, procena situacije sastoji se u sledećem:³

I

U oblasti komandanta Srbije oružani ustanak je u porastu. Glavne oblasti ustanka, koji se, uopšte uzevši, proteže na celokupnu okupiranu oblast, izgleda da se nalaze u luku Drine sa glavnim naseljima Loznica, Krupanj, u luku Save zapadno od Šapca i u prostoru Obrenovac — Valjevo.

Prema izjavi jednog hrvatskog pukovnika, koji je dobrovoljno učestvovao u jednom mesnom poduhvatu u okolini Loznice, izgleda da se *rukovodstvo* ustaničkog pokreta nalazi u *bačijama* na planini Ceru, 25 km jugozapadno od Šapca.⁴ *Neprohodnost* ovog zemljišta i njegov položaj u sredini između dveju glavnih ustaničkih oblasti čine ovu pretpostavku vrlo verovatnom.

Ustanički pokret je već toliko narastao da se naše vojne jedinice jačine ispod bataljona ne mogu više u zemlji prebaci-

¹ Snimak dokumenta (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 246, s. 303—5.

² On je 22. septembra 1941. postavljen za načelnika Operativnog odeljenja u Štabu I⁰ armijskog korpusa (AVII, NAV-T-501, r. 246, Is. 390).

³ O situaciji na teritoriji Srbije opširnije vidi u njegovom izveštaju br. 2, u kome se daje procena vojne situacije (sa prilogom »Partizanski rat«) od 13. septembra 1941. (AVII, NAV-T-501, r. 246, s. 320—1).

⁴ Na tom području akcije je izvodio Posavski NOP odred (Zbornik, tom II, knj. 1, str. 66, 75—76).

⁴ Borbe su, 10. i 11. septembra 1941, kod Ljiga, vođene protiv Valjevskog NOP odreda (Dragojlo Dudić: »Ratni dnevnik«, Kultura, Beograd, 1946, str. 14).

⁵ Vidi dok. br. 143, objašnjenje 9.

⁶ Delovi tog bataljona i dve čete domobrana su pokušali da partizanske odrede Ozrenskog sektora odbace iz s. Trbuka (između Doboja i Maglaja) i od železničke pruge, ali partizani su ih protivnapadom razbili i odbacili, uspevši pri tom da razore prugu i spale više vagona (vidi Zbornik, tom IV, knj. 1, dok. br. 147; AVII, a. NDH, reg. br. 10, 12 i 13/1, k. 2).⁷

⁷ Izostavljeni tekst se odnosi na Grčku.

vati tamo-amu bez opasnosti da budu napadnute od strane ustanika i — u većinom besputnom zemljištu — okružene.

Odašiljanje snaga jačine od po 112 bataljona radi oslobađanja okruženih sopstvenih trupa završilo se u nekoliko slučajeva gotovo sa neuspelom.

Pri nastupanju većih nemačkih trupnih delova mora se, prema dosadašnjem načinu vođenja borbe ustanika, načelno računati s time da će se neprijatelj *povući* ili da će posle odlaganja oružja pokušati da se *pretvori* u bezazleno *seosko stanovništvo*. Ovakav postupak ustanika, međutim, izgleda neverovatan u gore pomenutim glavnim oblastima ustanka, pošto bande tamo ispoljavaju takvu jačinu koja im dozvoljava da prihvate borbu sa našim trupama.

Mišljenja o jačini neprijatelja u luku Save zapadno od Šapca variraju između 2000 i 10.000 ljudi.⁵ Prema izjavi državnog savetnika Turnera, tamo bi trebalo da se nalazi oko 2000 ustanika sa najmanje 50 mitraljeza.

O jačini neprijatelja u ostalim oblastima zemlje nisam mogao do sada stvoriti još nikakvu sliku.

Marševski pokreti motorizovanih trupa ili pojedinačnih borbenih kolâ u velikim oblastima nisu mogući za sada usled mnogobrojnih posrednih puteva i prepreka na njima. Komandant 704. peš. divizije,⁶ koji je iz Rajha stigao u Beograd, morao je svoje dalje putovanje do štaba u Valjevu obaviti avionom, pošto je put Beograd — Valjevo na više mesta zaprečen.

II

Nova srpska Nedićeva vlada neće takođe biti niti u stanju da *daljim naoružavanjem* srpske žandarmerije ustanak zaustavi, niti da ga potpuno uguši. Tako je, prema podacima državnog savetnika Turnera, srpska žandarmerija u Šapcu pojačana za 400 ljudi, radi ponovnog uspostavljanja mira i reda u tamošnjoj okolini. Ova žandarmerija stoji, međutim, već danima bez ikakvog dejstva u Šapcu, pošto sama sebe smatra suviše slabom za nastupanje protiv ustanika u daljoj okolini Šapca. Ministar-predsednik Nedić zamolio je državnog savetnika Turnera u jednom aktu⁷ od 11. 9. za jednog nemačkog

⁵ U zapadnoj Srbiji i Šumadiji u to vreme nalazilo se 12 partizanskih odreda, u kojima je bilo oko 15.000 boraca («Oslobodilački rat naroda Jugoslavije», knj. 1, str. 116).

⁶ Hajnrih Borovski (Heinrich Borowski), general-major.

⁷ Redakcija nije pronašla taj dokumenat.

komandanta za vođenje napada protiv ustanika u okolini Šapca. Ova mera ministra-predsednika mora se smatrati kao jedan dokaz *njegove sopstvene slabosti*.

III

Za ugušivanje ustanka su postojeće trupe, koje se imaju na raspolaganju, nedovoljne prema svome broju, načinu obuke i naoružanju. Sa sadašnjim snagama bi se u najboljem slučaju, ali samo pri jednom strogom koncentrisanju i pri bespoštednom angažovanju, moglo sprečiti dalje širenje ustaničkog pokreta.

Strogo koncentrisanje snaga je otežano mnogobrojnim zadacima obezbeđenja koji su postavljeni Višoj komandi LXV. Da se ne bi izgubili objekti koji se moraju obezbeđivati, kao što su: železničke stanice, vodene komunikacije, industrijska postrojenja itd., trupni delovi okupacione divizije su prisiljeni da se rasture na velikoj prostoriji.

Za aktivno suzbijanje ustaničkog pokreta neophodno je nužno obrazovati jednu mobilnu (veoma pokretljivu) trupnu jedinicu jačine oko jedne slabije divizije, sa 125. pp kao jezgrom te jedinice. Koje se snage pojedinačno mogu dovesti, meni to do sada još nije poznato.

U takvim okolnostima se pri dovlačenju ovih trupnih jedinica mora računati sa gubitkom jednog ili drugog objekta koji treba da se obezbede. Odobrenje za to bi se tražilo od komandanta Srbije.

U pogledu angažovanja na aktivnom suzbijanju (uništavanju) ustanika proizilaze sledeći zadaci, za čije bi izvršenje trebalo opunomoćiti jednog od komandanata divizije:

- 1.) Uništenje neprijatelja duž puta Obrenovac — Valjevo radi uspostavljanja sigurne veze između Beograda i Valjeva.
Pripremne poslove za ovaj poduhvat izvršiti za sada kod Više komande LXV.
- 2.) Uništenje neprijatelja u luku Save zapadno od Šapca koncentričnim nastupanjem jače borbene grupe od Šapca i Bijeljine prema severnom delu luka Save.

Od okružavanja i uništenja rukovodstva ustanika, za koje se pretpostavlja da se nalazi na planini Ceru, mora se za sada odustati.

F.d.R.d.A.⁸
kapetan

pot. Jais

* Für die Richtigkeit der Abschrift (za tačnost prepisa).

DNEVNI IZVEŠTAJ OBAVEŠTAJNOG ODELJENJA KOMANDANTA ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU OD 13. SEPTEMBRA 1941. VRHOVNOJ KOMANDI VERMAHTA O POJAČANOJ AKTIVNOSTI PARTIZANA O PROTIVMERAMA NA TERITORIJI SRBIJE I NDH¹

WB 1039-26²KOMANDA 12. ARMIJE³

Prim. 14. sep. 1941.

čas. 10,10

Ia, br. 2083/41. pov.

KR — Radiogram

O.K.W., W.F.St., odelj. teritorijalne odbrane

Radi znanja: O.K.H./Gen.St.d.H., oper. odelj.

O.K.H. /odelj. za inostranstvo — Istok, grupi za bliski istok i Balkan

*Dnevni izveštaj od 13. 9. 1941.***Srbija:**

Ustanički pokret na prostoru Užica pojačava se. Živa neprijateljska delatnost između Jagodine i Kragujevca. Novo neprijateljsko žarište oko Višegrada, srpska sela priključila su se ustanicima. Bande južno od Niša postaju aktivnije.⁴

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-312, r. 425, is. 8003039-40. Delovi teksta u ovom dokumentu su naknadno podvučeni rukom.

² Dopisano rukom.

³ Štambilj primaoca.

⁴ U izveštaju od 8. septembra 1941. sa područja Feldkomandanture 809 u Nišu stoji:

»1.) Ustanički pokret se pojačava kako u pogledu delatnosti i organizacije tako i u pogledu broja ustanika putem regrutovanja. Saradnja između nacionalnih i komunističkih grupa sigurno utvrđena, u najmanju ruku na nekoliko mesta. Rukovođenje sa oficirima je u više mahova konstatovano.

2.) Plansko ometanje železničkog saobraćaja se povećava, a isto tako onesposobljavanje rudnika i telefonskih uređaja. Četnici, izgleda, dejstvuju samo propagandom, dok u borbi protiv komunista vlada najveća uzdržanost.

3.) Situacija izvanredno ozbiljna. Intervencija jačih formacija bezuslovno potrebna da bi se trupne jedinice zaštitile od razvlačenja i neprekidnih gubitaka. Nemački funkcioneri u zemlji bezbedni su samo još u većim naseljenim mestima. Zaštita radova, pre svega u rudnicima,

Dalji prepadi na saobraćajne puteve i industrijske objekte. Usled toga što je srpska žandarmerija zatajila, u Šapcu je privremeno angažovan 1 bataljon 125. pp. Predviđeno je razoružanje nepouzdanе žandarmerije. Docnije se namerava upotreba ojačanog 125. pp radi ponovnog uspostavljanja veze Beograd — Valjevo.

Železnički saobraćaj Beograd — Grčka funkcioniše.

Hrvatska:

Uspostavljeno je ponovo redovno stanje oko Doboja.⁶ Pruga južno od Doboja dovedena u ispravno stanje. Pojavile se ustaničke grupe od Zvornika.

- 1.) 5. 9. (naknadno javljeno). Prepad na nemačku grupu za ometanje kod Zlota⁷ (25 km severozapadno od Zaječara). 3 vojnika poginula.
12. 9. Prepad bande na Požegu⁸ (istočno od Užica). 2 vojnika poginula.
12. 9. Rudnici Ravna Reka i Senjski Rudnik (20 km severoistočno od Čuprije) zbog trajnih prepada bandi obustavili rad.
- 12.9. Prepad na rudnik kod Lebana (zapadno od Leskovca). Eksplozivni materijal odnet.
- 2.) 12. 9. Uz potpomaganje obrušavajućih borbenih aviona (štuka) odbijen napad jače bande na rudnik Ravna Reka (20 km severoistočno od Čuprije).
- 12/13. 9. Sprečen je planirani noćni prepad na vazduhoplovna postrojenja Rakovica (10 km južno od Beograda).

nemoguća. Nemački ugled zahteva preduzimanje drastičnih mera u najskorijem vremenu, a isto tako s obzirom na privredu.

4.) Nove mere feldkomandanture nemoguće usled nedostataka snaga i sredstava. Grad Niš od pre nekoliko nedelja bez brašna i hleba. Intervencija naše vlade bezuslovno potrebna« (AVII, NAV-T-501, r. 246, 5. 276).

⁵ i ⁶ Izostavljeni tekst se odnosi na Grčku.

⁷ Vidi dok. br. 137 i 147.

⁸ Delovi 717. pd su 6. septembra 1941. preduzeli ofanzivna dejstva protiv Boljevačkog NOP odreda. Tri aviona su bombardovala sela Zlot i Podgorac (kod Zaječara) a 9. septembra su ova sela spaljena. Izgorele su 853 izgrade (AVII, a. (NOP, reg. br. [1/1, k. 11987; Ivan Džina Gligorijević, n.d., str. 31—32).

⁹ Akcije u okolini Požege je izvodio Užički NOP odred (vidi »Užice 1941«, str. 131—136). U dnevnom izveštaju obaveštajnog odeljenja komandanta oružanih snaga na Jugoistoku od 14. septembra 1941. o ovim jprepadima Istoji: »13.9. odbijeni napadi na Požegu (ist. od Užica) (AVII, (NAV-T-312, ir. 425, Is. 8003038). IOvaj napad je odbila 4. četa 724. pp (AVII, NAV-T-312, r. 452, s. 8037457).

12. 9. U vatrenoj borbi između srpskog žandarmerijskog odeljenja i bandi u Meljaku (22 km južno od Beograda) 3 bandita streljana, 15 zarobljeno. 1 srpski žandarm poginuo, 1 ranjen.
19. 9. Prilikom racije u Beogradu 61 hapšenje.⁹
3. i 4/...¹⁰

Za tačnost: K-t oružanih snaga na Jugoistoku
Ic/AO
.. » br. 6560/41. pov. od 13. 9. 1941.
poručnik

BR. 150

IZVEŠTAJ NEMAČKOG GENERALA U ZAGREBU OD 13. SEPTEMBRA 1941. KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU O VOJNO-POLITICKOJ SITUACIJI U NDH, O ITALIJANSKOJ DEMILITARIZOVANOJ ZONI, O SREMSKOM PITANJU I O MAĐARSKIM ZAHTEVIMA U MEĐUMURJU'

KOMANDANT ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU (Komanda 12. armije) odelj. Ic/AO Pimijeno 14. sept. 1941. Br. 1510/41. str. pov. ²	KOMANDA 12. ARMIJE'. 18. sept. 1941. Cas. 9,15 Prilozi: O Br. 1952/41. strogo poverljivo ³
--	---

KR-GWAGN 573, 13. 9. u 13,30

Komandantu oružanih snaga na Jugoistoku, Ic
Važi za: 1) OKW, odeljenje za inostranstvo, 2) OKH, odeljenje vojnih izaslanika, 3) Operativni štab vazduhoplovstva — grupu izaslanika pukovnika Šmita, 4) Komandanta oružanih snaga na Jugoistoku, Ic.

⁹ U dnevnom izveštaju obaveštajnog odeljenja komandanta oružanih snaga na Jugoistoku od 14. septembra 41. o situaciji u Beogradu piše:

«13.9.41. Pucano na patrolu vojne žandarmerije u Beogradu; 13.9. u Beogradu streljan komunisti pri rasturanju letaka» (AVII, NAV-T-312, r. 425, s. 8003038).

" Potpis nečitak.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-312, r. 469/8059180-90.

² i ³ Štambilj primaoca.

Strogo poverljivo:

1. Opšti položaj Hrvatske:

Podnošenje izveštaja o Hrvatskoj do sada se sigurno nije prepuštalo pesimističkim trenutnim utiscima. *Pa ipak sada moram po dužnosti izvestiti da je u toku poslednjih 10 dana i u Hrvatskoj nastala znatna napetost usled ustaničkog pokreta,*⁴ Na prostoru severoistočno od Sarajeva, gde planina Romanija obrazuje staro gnezdo ustanika, proširila se takođe pobuna iz Srbije preko srednje Drine na ovu stranu. Bataljon 704. div. koji je povučen iz Višegrada ostavio je u tamošnjim industrijskim postrojenjima, pored ostalog, 3000 tona visoko brizantnog eksploziva (trotil), koji je poveren obezbeđenju jedinjoj od dveju hrvatskih četa granične zaštite.

Mesta Rogatica, Vlasenica, Kladanj itd. menjaju neprestano gospodara (Hrvati⁵ ili četnici). Na planini *Majevici* mogao je komandant 718. pd da prekjuče za vreme jednog leta *zapazi bezbrojna sela i salaše u plamenu*, zapaljena naizmenice od Hrvata i ustanika, navodno više od drugih nego od prvih. Ovde Hrvati preduzimaju koncentričan napad sa juga i severoistoka, dok su južno od Doboja manja odeljenja landessicen bataljona dospela u tešku situaciju.⁶ Pruga je bila prekinuta na više mesta. Akcija za deblokiranje iz Sarajeva, koja je verovatno i sama mogla postati objekat neprijateljskih pokušaja napada,⁷ imala je međutim, jutros rano uspeha (jedna četa sa železničkim transportom). *Pruga je u ovom trenutku popravljena.* Direktori velikog drvnog preduzeća u Zavidovićima (izrada baraka po nemačkoj narudžbi) molili su za zaštitu bar jednom četom.

Ozren planina je jedno od središta ustaničkog pokreta? Druga ustanička oblast Bosanski Petrovac — Drvar nalazi se većim delom u italijanskom okupacionom prostoru, ali se proteže i prema reci Vrbas u našoj zoni: *ugrožena su industrijska*

⁴ Opširnije o tome vidi dok. br. 132, 137, 141 i 147.

⁵ Reč je o pripadnicima oružanih formacija NDH (ustašama i domobranima). Nemci u svojim dokumentima upotrebljavaju samo reč Hrvati.

⁶ U ovom rejonu je dejstvovao Ozrenski NOP odred (Zbornik, tom II, knj. 1, str. 52—54; tom III, knj. 1, dok. br. 61).

⁷ U širem rejonu Sarajeva akcije su izvodili Semizovački, Romanijski i Trebevički partizanski bataljon (Zbornik, tom II, knj. 1, str. 53—54; tom II, knj. 1. dok. br. 28, 51, 89, 93 i 107).

⁸ O organizaciji ustanka na tome području i formiranju Ozrenskog NOP odreda na tome području vidi Zbornik, tom II, knj. 1, str. 29—30, 53—54, 79; tom III, knj. 1, dok. br. 56, 61, 88, 97 i 109.

postrojenja kod Jajca. U klisuri Vrbasa, Banja Luka — Jajce, prolazeći automobili se dočekuju pucnjavom i bacanjem kamenja sa visova. *Jezgro pokreta se nalazi u planinama između Bosanskog Petrovca i Drvara,⁹ gde treba da su srpski generalštapci uspostavili pravo komandno mesto čak u barakama itd., sa različitim sredstvima veze. Hrvati, koji su pre osam dana pretrpeli težak neuspeh kod Bosanskog Petrovca, pokušavaju da glavnom ustaničkom gnezdu južno od mesta podiđu sada sa istoka.* Komandant ustaške grupe koja je tamo angažovana, bivši austrijski pukovnik, leži ranjen u Banjoj Luci. Celo žarište ustanka proteže se na severozapadu do Bihaća, na jugoistoku dalje od Glamoča. Manja gnezda četnika nalaze se verovatno još i u brdima jugozapadno od Kostajnice. U oblasti severno od Save vlada mir, izuzimajući nekoliko napada na železnice (tako je bilo nekoliko paklenih mašina neposredno pred Zagrebom).

Situacija u takozvanoj demilitarizovanoj zoni, koju su Italijani odušakora uzeli čvršće u ruke, nije sasvim jasna, a isto tako ni situacija u Crnoj Gori. Delimice zauzimaju četnici neprijateljsko držanje prema Italijanima i u Dinarskim Alpima. Na drugim mestima, međutim, naročito u gornjoj Hrvatskoj, četnici složno saraduju sa italijanskim trupama, italijanski oficiri pristaju na to da četnici kod Gračaca vrše neku vrstu saobraćajne policije. Na takav se način uraskorak sprovodi i akcija razoružavanja. Ali, na žalost, mora se reći da se civilno stanovništvo u italijanskom prostoru oseća mnogo zaštićenije nego u oblastima koje smo mi okupirali. Naročito je delovanje ustaša jako ograničeno, dok je na primer, kod Sarajeva opet došlo do strahovitog zverstva (spaljivanje 60 pravoslavnih, među kojima takođe žena i dece, na jednom salašu). Ponosno stanovništvo Dubrovnika se ipak delomice pomalo raduje što su Italijani tamo preuzeli i civilnu upravu. Pravna sigurnost u tom gradu bila je spala do ispod nulte tačke, takođe i prema Hrvatima, pri čemu su, na žalost, neko vreme i zastupnici organizacija Nemaca iz Rajha imali svoj udeo. U hrvatskim vladinim krugovima sa zabrinutošću beleže mnogobrojne dokaze tesnih srpsko-italijanskih odnosa. Sreću se čak i poznati Srbi

⁹ Na tom je području, od 16. avgusta 1941, dejstvovala Drvarska brigada (Brigada gerilskih odreda za oslobođene krajeve Bosne i Like), sa sedištem u Drvaru. Svoje prvo vojno savetovanje održala je 31. avgusta 1941, u prisustvu 30 delegata sreskih i bataljonskih štabova, podštabova i gerilskih odreda, štaba brigade i člana CK KPJ Marka Oreškovića. Posle analize opšte situacije doneta je rezolucija o ciljevima borbe, koja je deo NOB-a svih naroda Jugoslavije i postavljeni su konkretni zadaci. (Zbornik, tom IV, knj. 1, dok. br. 66, 70, 71 i 77; tom V, knj. 1, dok. br. 5; VIG, br. 4/61, str. 134).

preobučeni kao italijanski žandarmi i finansi. Prijateljskom držanju Italijana prema Osovini nedostaje ješ veoma mnogo toga, u svakom pogledu.

Prekjuče je maršal Kvaternik okarakterisao situaciju rečima: »Nas grde glasno, vas potajno«. Stanje u Hrvatskoj, u ovom trenutku je ušlo u prilično kritičnu fazu. Dve trećine zemlje nalaze se u rukama Italijana i ustanika, a samo jedna trećina stvarno u rukama vlade. Pre svega, prirodno se osvećuju teške početničke greške, položaj pun razdora u koji je zemlja dospela od postanka usled spoljopolitičkih uslovnosti.

Jedva da bi i državno rukovodstvo sa boljim osloncem našlo izlaz iz ovog haosa. Pored toga, ovo državno rukovodstvo (u pogledu odnosa snaga stalno mi se nameće upoređenje sa slabim »usidrenjem« vlada Dolfus — Sušnik) ima od samog početka slabe temelje kao vlada koju u velikoj meri vode emigranti. Pokušaj da se poteškoće otklone diktatorskim sredstvima morao je pretrpeti neuspeh, jer ni diktature ne mogu delovati iz vazduha, bez oslonca pod nogama. Pored toga, diktatura u Zagrebu, uprkos svim poštenim nastojanjima, stajala je bespomoćna prema samovolji i zverstvima kojima su njene bliže pristalice, ustaše, prljale mladu slobodu od samog početka do danas. O sasvim nemogućem tretiranju problema Srba, koje odlučno odbija i ogromna većina hrvatskog naroda, već se češće podnosi izveštaj. Pozvani da polože računa, radikalni neprijatelji Srba sada se pozivaju na iskustva koja je nemačka vojna uprava stekla sa blagim režimom s one strane Drine. Nasuprot tome, poznavaoću zemlje je jasno (tu su mi priznali i Kvaternik i Perčević) da je srpsko pitanje ipak drukčije s ove nego s one strane Drine. Srbofopska politika sada vladajućih hrvatskih krugova, koji su nakon ubistva kralja bili stvarno zlostavljeni, upravo je potpomogla da se i četnički pokret progoni, iako on očigledno sve više zapada u opštu panslavističko-komunističku struju. S obzirom na svoje lične odnose prema Paveliću i Kvaterniku, zaista mi ne pada lako da to ponovim, ali je to dužnost koju sam i prema obojici imenovanih ponovno ispunio.

Raspoloženje prema Hrvatima može se danas uglavnom ovako okarakterisati: teške sumnje u sposobnost i volju za životom države i zato sve veća ravnodušnost prema njoj; uz svu nesmanjenu naklonost razočaranje u držanje Nemačke, od koje se sve očekivalo, a oseća se vlada od nje napuštena na spoljnjem i unutrašnjem političkom planu; povrh toga čak i sve veća rezignacija prema eventualnoj punoj vlasti Italijana, koji su kao i pre omrznuti i potcenjivani. Nije na poslednjem mestu sećanje na srazmerno mirno vreme koje se preživljavalo

pod Jugoslavijom, a time i raspirivanje starih jugoslovenskih ispraznih stremljenja. Ova osećanja dobivaju važnost na frontovima građanskog rata koji potresa zemlju. Vojnici ga često osećaju kao bratoubilački rat, oficiri sumnjaju u smisao i uspeh svog zadatka i u ispravnost puta svojih naredbodavaca. To svakako mogu da čujem od najboljih starih prijatelja, koji mi se žalosno jadaju. K tome dolaze i privredne poteškoće, koje moraju nastajati dobrim delom i zbog toga što su dve trećine zemlje skoro potpuno otrgnute od ionako slabe proizvodne delatnosti, i koja zbog toga može dati samo malo na području državnih finansija. Krijumčarenje cveta u nečuvenoj meri, koja Hrvatskoj nanosi velike štete. Tačnost ove opšte slike nailazi samo na delimično neslaganje i kod merodavnih ljudi, ma koliko to oni osporavali u pojedinostima.

Često se van vlade nabacuje ideja da bi pre svega trebalo ovladati situacijom na političkom području, i to ponovnim uspostavljanjem prava i zakona uopšte, a pre svega razumnim rešenjem srpskog pitanja u zemlji, tj. izjednačavanjem hrvatskih Srba pred zakonom, nadoknađivanjem u mogućoj meri, i slamanjem svake samovolje. Ovom shvatanju naginjemo također naš posalnik¹⁰ i ja, pri čemu je dakako više nego neizvesno da li bi sadašnja vladina garnitura, nakon svega što se dogodilo, još naišla na potrebno poverenje. U najmanju ruku moralo bi se primeniti proširenje vladine baze sa delimičnom smenom ekipe. Pri tome bi još uvek ostalo otvoreno pitanje da li bi se ozdravljenje krnje hrvatske države uklapalo Italijanima u program. Pre izgleda da je suprotan slučaj.

Iako kao vojno lice udaljen od uže politike, ne treba ni da naglašavam značenje koje malo pre dodirnutu pitanja imaju, u užem prostoru, za celokupnu strategiju Rajha.

Stojimo pred činjenicom da u ovom trenutku pokret — koji se svakodnevno širi i koji se podbada iz Moskve i Londona — ugrožava severozapadni Balkan od Rijeke pa do granica Makedonije, a time i suštinski važan odsek puta za Solun i za istočno Sredozemno more. Ako se pre nekoliko sedmica još moglo verovati u akcije pojedinih pobunjeničkih grupa, sada teško da se može predvideti jedinstvo u duhovnom i tehničkom rukovođenju. Razređene nemačke posadne trupe iz dana u dan sve teže izlaze na kraj sa često jedva uhvatljivim, smelim i preduzimljivim protivnikom, pošto se žarišta ustanka množe. Rukovodstvo koje pomaže Hrvatsku, ima najbolju volju, ali su ga nedovoljno sledile trupe, koje su doduše prvobitno brojale na hartiji 50 bataljona, a ipak su bez obučenosti i čvršće strukture bačene u borbu prvog dana formiranja, po-

Zigfrid Kaše

što nisu dovoljne samo urođene vojničke osobine koje nesumnjivo postoje. Bilo bi potrebno razjasniti ulogu italijanskog saveznika, što jedva da se može postići. Ne želeći da prejudiciram shvatanja pozvanih komandnih instanci, ipak smatram da se u dogledno vreme mora misliti na pojačanje naših posadnih trupa i u Hrvatskoj. U najmanju ruku moglo bi premeštanje rezervnih jedinica (kao što je činila Austro-Ugarska u prošlom ratu) obezbediti odbranu važnijih tačaka, a time se rasterećuju nemačke oružane snage u jednom bitnom zadatku. Posebne pripreme za proleće, podizanje logora sa barakama, bunkera i slično, mogle bi se takođe razmotriti kada jesenje i zimsko vreme donesu popuštanje napetosti.

2.) Sremsko pitanje:

Kao što mi je poslanik Kaše u poverenju saopštio, izgleda da su pregovori pre nekoliko dana u Beogradu uspeli da pripreme povraćaj zemunskog trougla Hrvatskoj." Ovaj povraćaj treba da usledi pod tri razna uslova:

- a) neprekidno davanje doprinosa Srema ishrani Beograda,
- b) neproganjanje Srba u pomenutom predelu,
- c) bez publicističkog tretiranja.

3) Italijanska uticajna sfera:

Jedan oficir obolelog generala Oksilija preneo mi je, po naređenju, saopštenja o italijanskim trupama na jadranskoj obali.¹² U Sloveniji se nalazi jedan armijski korpus, sa divizijom »Izonco« [Isonzo] u Novom Mestu i »Sardinijskim grenadirima«¹³ u Ljubljani. Hrvatsko-dalmatinska posada sastoji se, kao i pre, od 2. armije — komanda armije u Sušaku — general Ambrozio, 5. armijskog korpusa u Crkvenici (divizija »Lombardija« [Lombardia] u Novom, divizije »Re« u Senju), 6. armijskog korpusa u Splitu (divizija »Sasari« [Sassari] u Kninu, pored toga jedan bersaljerski puk nalazi se u Gračacu, divizija »Bergamo« u Splitu i divizija Marke [Marche] u Dubrovniku, kao i jedna brza divizija u Karlovcu). Pritisak Italijana na Hrvate i dalje traje. Hrvatski inspektor kopnene vojske general Štancer morao je sa mnogobrojnim višim generalštabnim oficirima prihvatiti poziv za inspekciono putovanje u Italiju. Isto tako upućeni su hrvatski slušaoci na jedan itali-

¹⁰ Vidi dok. br. 132, 137 i 181.

¹² O dislokaciji italijanskih komandi i jedinica od 25. avgusta do 1. oktobra 1941. vidi Zbornik, tom XIII, knj. 1, dok. br. 99 i 150.

¹³ Odnosi se na italijansku diviziju »Granatijeri di Sardenja« (Granatieri di Sardegna).

janski kurs za održavanje veze. Hrvati osećaju gorčinu zbog ove otkomande s obzirom na nestašicu oficira i nastojanje da se dopunske jedinice legije namenjene za Deleshajm u Donjoj Austriji po mogućnosti popune mladim oficirima i kandidatima za oficire i podoficire.

4.) Mađarska:

Mađarska je pre nedelju dana u Berlinu dala na znanje da više ne može slušati obrazloženje o Međumurju (suprotno saopštenjima mađarskog ministra domobranstva majoru grofu Špeu). Vlada iz Budimpešte obrazlaže svoje držanje malo valjanim ukazivanjem da time može uspostaviti železničku vezu do mora preko nemačkog i italijanskog područja i biti nezavisna od Hrvatske. To je stara mađarska politika koja je pre jedne generacije dovela do propasti jedno veliko carstvo. Istovremeno Hrvate jako uznemiruju navodne mađarske koncentracije trupa prema Varaždinu a takođe i navodna pohlepa u Sremu.

5. Potpukovnik Zajdel iz glavne uprave kopnene vojske mogao je juče poglavniku i maršalu referisati o materijalu za naoružanje koji je Nemačka hrvatskim oružanim snagama delom već isporučila od ratnog plena i drugih kontingenata, a delom upravo isporučuje. Ako se ostave po strani uniforme i motorizacija, hrvatsko vojno rukovodstvo može opremiti pet divizija trojnog sastava 2 pešadijske, 3 brdske divizije — na način koji u velikoj meri dozvoljava i moderne zahteve. Izdavanje izvesne opreme — za vezu, sanitetske, i mostovnog materijala — zadržavam pod svojom kontrolom do trenutka kada se obezbedi uvođenje odgovarajućeg obučenog ljudstva.

Obuka treba da se po mogućnosti sprovodi u okviru dopunskih legionarskih jedinica. Unutar Hrvatske stoje na raspolaganju specijalisti mog štaba i priključenih instanci za tajno savetovanje. Poglavnik i maršal su u poštenom oduševljenju zahvalili za primljenu podršku preko našeg Vermahta a takođe i na području naoružanja. Oni su molili da se ova zahvalnost sprovede do merodavnog mesta. Na žalost, ne može se sagledati kada će Hrvatska doći do mirne planske izgradnje svoje male armije.

Nemački general u Zagrebu

Br. 283/41.

Str. pov. 13. 9. 1941.

14. IX. 1941.
404/1230.

412

BR. 396

IZVEŠTAJ ŠEFA POLICIJE BEZBEDNOSTI I SLUŽBE BEZBEDNOSTI OD 14. SEPTEMBRA 1941. RAJHSFIRERU SS O AKCIJAMA PARTIZANA NA TERITORIJI SLOVENIJE'

ŠEF POLICIJE BEZBEDNOSTI

Berlin, 14. sept. 1941.

i SD

Poverljivo!

— IV A1 — B.br. 1 B/41. pov.

48 primeraka

36. primerak

Izveštaj o događajima [u vezi s napadom na] SSSI? br. 83

I. a) *Politički pregled Nemačke.*

U Nemačkoj nema naročitih događaja.

b) *Okupirane oblasti:*

Situacija u okupiranim oblastima Koruškoj, Kranjskoj i Donjoj Štajerskoj

U vremenu od 6—10. 9. 41. komunisti su noću samo u 3 slučaja u srezovima Kranj² i Kamnik³ oborili nekoliko telefonskih stubova i prekinuli telefonske vodove. Pored toga, izvršene su i sledeće diverzije:

6. 9. 41. osam naoružanih ljudi razrušilo je malu električnu centralu u opštini Križ (srez Kranj), te je prekinuto snabdevanje električnom energijom.

Noću 7./8. 9. 41. pucano je na jednu patrolu za obezbeđenje koju je poslala policija za održavanje reda u Bledu, no niko iz patrole nije pogođen. Patrola je odgovorila otvaranjem vatre.

Noću 8./9. 9. 41. napadnut je u njegovoj kući i ubijen ubodima bajoneta jedan Slovenac koji je bio u nemačkoj službi. To se desilo u Posavecju, srez Radovljica.

Pored toga, 7. 9. 41. u srezu Kranj i 9. 9. 41. u srezu Radovljica uništena su 2 poljoprivredna dobra zajedno sa stočnom hranom i inventarom. Uzrok je, verovatno, podmetnuti požar.

¹ Snimak dokumenta (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-175. r 233, s. 2722328-9.

² i ³ Akcije su izvodile čete Kamniškog partizanskog bataljona (Zbornik, tom VI, knj. 1, dok. br. 26, 31, 32 i 43; Dr Metod Mikuž, n.d., str. 134—140).

9. i 10. 9. 41. angažovani su delovi 181. rezervnog policijskog bataljona za pretraživanje terena u oblasti Vodice, Planina i Julijskih Alpa, južno od Bleda. Pretraživanje je bilo većih razmera, no nije dalo nikakve pozitivne rezultate. Tom prilikom je ubijen jedan Slovenac koji je bežao. Ovaj Slovenac je navodno obilazio poslovne mušterije. Inače, bilo je više izviđačkih akcija, kao i drugih akcija pretraživanja i obezbeđenja. Po presudi prekog suda, 4. 9. 41. streljano je ukupno 10 komunisti na mestima gde su počinili nasilje." Ovo je bila odmazda za počinjena nasilja.

Uopšte uzev, situacija se u poslednja dva dana nešto smirila. No, još se ne bi moglo izvestiti o nekom trajnom popuštanju, iako se kod protivnika u pojedinačnim slučajevima već pokazuju znaci zamora.

O situaciji u Donjoj Štajerskoj iz Maribora javljaju sledeće:

Situacija u okupiranim oblastima Koruške, Kranjske i Donje Štajerske, kao i dalji razvoj situacije, u tesnoj je vezi sa opštom situacijom na Balkanu.⁵

'440

⁴ Vidi Zbornik, tom VI, knj. 1, dok. br. 152: objavu nemačkog šefa Givilne uprave u Donjoj Štajerskoj od 4. septembra 1941. o streljanju deset talaca u Celju.

⁵ Vidi Zbornik, tom VI, knj. 1, dok. br. 22 (članak Edvarda Kardelja od septembra 1941), dok. br. 23 (direktivu Glavnog štaba i Centralnog komiteta KP Slovenije o partizanskoj taktici i daljem razvoju NOP odreda u Sloveniji) i dok. br. 30 (odluku o uključivanju slovenačkih partizanskih odreda u narodnooslobodilačke partizanske odrede Jugoslavije).

BR. 142

IZVEŠTAJ KOMANDANTA ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU OD 15. SEPTEMBRA 1941. VRHOVNOJ KOMANDI VERMAHTA O ANGAŽOVANJU SNAGA ZA UGUŠIVANJE USTANKA U REJONU ŠABAC — LOZNICA — KRUPANJ — R. SAVA — R. DRINA¹

STROGO POVERLJIVO!

KR — Telegram

KOMANDANT ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU²
(KOMANDA 12. ARMIIJE)

ODELJ. 1c/AO
PRIMLJENO: 16. SEP. 1941.
BR. 1513/41. STR. POV.

STAREŠINA: 03 07 06 zb. V A.O. H.O.A.D

KR

O.K.W. — generalštabu Vermahta
obaveštenje: O.K.H. Gen.St.d.H., oper. odelj.

Veza: OKW, generalštab, odelj. teritorijalne odbrane /I oper.
Br. 02055/41. od 13. 9. 41®

K-t Srbije izveštava o svojoj nameri:

Angažovanje »solunskih«⁴ snaga prvo u rejonu Obrenovac — Ub, kako bi se ovaj lokalno očistio i uspostavila veza sa divizijom u Valjevu. Posle pridolaska 342. divizije izvršiće se prikupljanje jakih napadnih grupa radi uništenja ustanika u rejonu severno od linije Šabac — Loznica.⁵

Komandant oružanih snaga na Jugoistoku je naredio da se u prvom redu unište ustanici u rejonu Krupanj, trougao Sava — Drina.⁶ Za ovo treba angažovati jake snage (najmanje 2 divizije) od Obrenovca — Uba i pre svega od Valjeva, s ciljem

441

... ¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 140, s. 47-8. Na margini je rukom dopisano nekoliko parafa. Stambilj primaoca.

³ Taj dokumenat redakcija nije pronašla.

⁴ ⁹ d n o s i s e n a ojačani 125. pešadijski puk, koji je, prema zapovesti Više komande 65 za naročitu upotrebu od 15. septembra 1941, napadao pravcem Obrenovac — Valjevo (Zbornik, tom I, iknj. il, dok br. 156).

⁵ Vidi dok. br. 155 i 166.

⁶ Vidi dok. br. 139, objašnjenje 5.

da se ustanici zaokruže u trouglu Save i Drine. 718. div. ojačana hrvatskim snagama, treba na zapadnoj obali Drine da spreči prebacivanje ustanika na hrvatsko područje.⁷

U nastavku nameravana je akcija za čišćenje rejonu oko Bora od ustanika.

Za vreme ovih akcija mora da bude obezbeđena dovoljna zaštita Beograda, železničke veze Zagreb — Beograd — Niš, kao i Đerdapa.

K-t oružanih snaga na Jugoistoku (K-da 12. A)
Ia, br. 1923/41. str. pov. od 15. 9. 41. u
20,00

Tačnost overava:

Dostaviti posle otpreme:

Ia
Ic
O.Qu.
KTB

BR. 153

OBAVEŠTENJE KOMANDNOG ŠTABA KOMANDANTA SRBIJE OD 16. SEPTEMBRA 1941. KOMANDAMA I USTANOVAMA VERMAHTA O RAZVOJU ORUŽANOG USTANKA I FORMACIJI PARTIZANSKIH I ČETNIČKIH JEDINICA NA TERITORIJI SRBIJE¹

KOMANDANT SRBIJE
Komandni štab
Odelj Ia, br. 166/41. pov.

Prilog 49 Ia²
Beograd, 16. sep. 1941.

Poverljivo!

Predmet: Ustanički pokret

1.) Kod ustaničkog pokreta, koji sve više uzima maha, a čije širenje počiva na privremenim vojnim uspesima ustanika, može se ugušivanje stvarno uspešno izvesti samo onda ako

⁷ Vidi dok. br. 159.

⁸ Paraf nečitak

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 246/334-7.

² Dopisano rukom.

se može napraviti razlika između prijatelja i neprijatelja, odnosno između krivaca i onih koji nisu krivi. Razvoj ustaničkog pokreta odvijao se uglavnom na sledeći način:

- a) Poznati banditizam na Balkanu predstavlja uobičajenu stvar koja tamo vlada već desetina godina.
- b) Početak pojačane komunističke agitacije i komunističkih atentata radi ometanja nemačkog snabdevanja i dotura pri otpočinjanju ruskog rata.
- c) Obrazovanje komunističkih bandi (delom pod vojnim rukovodstvom).
- d) Podstaknuti delimičnim uspešno vođenim borbama od strane komunista, nacionalni Srbi organizovali su takođe borbene formacije protiv Nemaca.
- e) Zajedničko nastupanje komunističkih i nacionalnih bandi.³
- f) Aktivno vođenje borbe obeju grupa bandi (delom udruženo) protiv nemačkih oružanih snaga.

2.) U jugoistočnom delu Srbije, u području feldkomandanture Niš, pored bandi koje se bore protiv Nemaca nalaze se i nacionalne srpske bande Koste Pećanca.⁴ Ovaj stoji sa svojim ljudima pozadi srpske vlade i podržava, u nameri da svoju otadžbinu sačuva od građanskog rata, nemačke okupacione trupe i srpsku vladu.

Feldkomandantura Niš je dozvolila pripadnicima Koste Pećanca da nose oružje.

Oružje se, međutim, mora otvoreno nositi. Pripadnici Koste Pećanca treba da se što je moguće više uniformišu i imaju legitimacije pomoću kojih se legitimišu kao pripadnici grupa Koste Pećanca. Oni predstavljaju jedine četnike koji su priznati. Oni žele da prihvate borbu protiv komunista i navodno su se u pojedinim slučajevima borili protiv komunista.

Južno od Niša postoje osim toga i odmetnici [Komitacis], koji su se do sada pokazali prijateljski raspoloženi prema

³ i ⁶ Međutim, već u oktobru dolazi do lokalnih sukoba četnika s partizanima, a početkom novembra četničke jedinice Draže Mihailovića napadaju na gradove koje su oslobodili partizanski odredi. Osim Martinovića i Zečevića, koji su napustili četnike i priključili se jedinicama NOPO, ostali su se stavili pod komandu Draže Mihailovića i, s nemačkim okupatorskim snagama, učestvovali u borbama protiv partizana. (Opširnije o tome vidi Zbornik, tom I, knj. 1, dok. br. 4, 18, 53 i 69, knj. 2, dok. br. 15, 49, 52, 59, 69 i 70, knj. 21, dok. br. 11, tom III, knj. 1, str. 74—75; AVII, iNOP, reg. br. 2/3, k. 1986, reg. br. 3/2, k. 198«).

⁴ O toj organizaciji opširnije vidi dok. br. 76, 110, i 137.